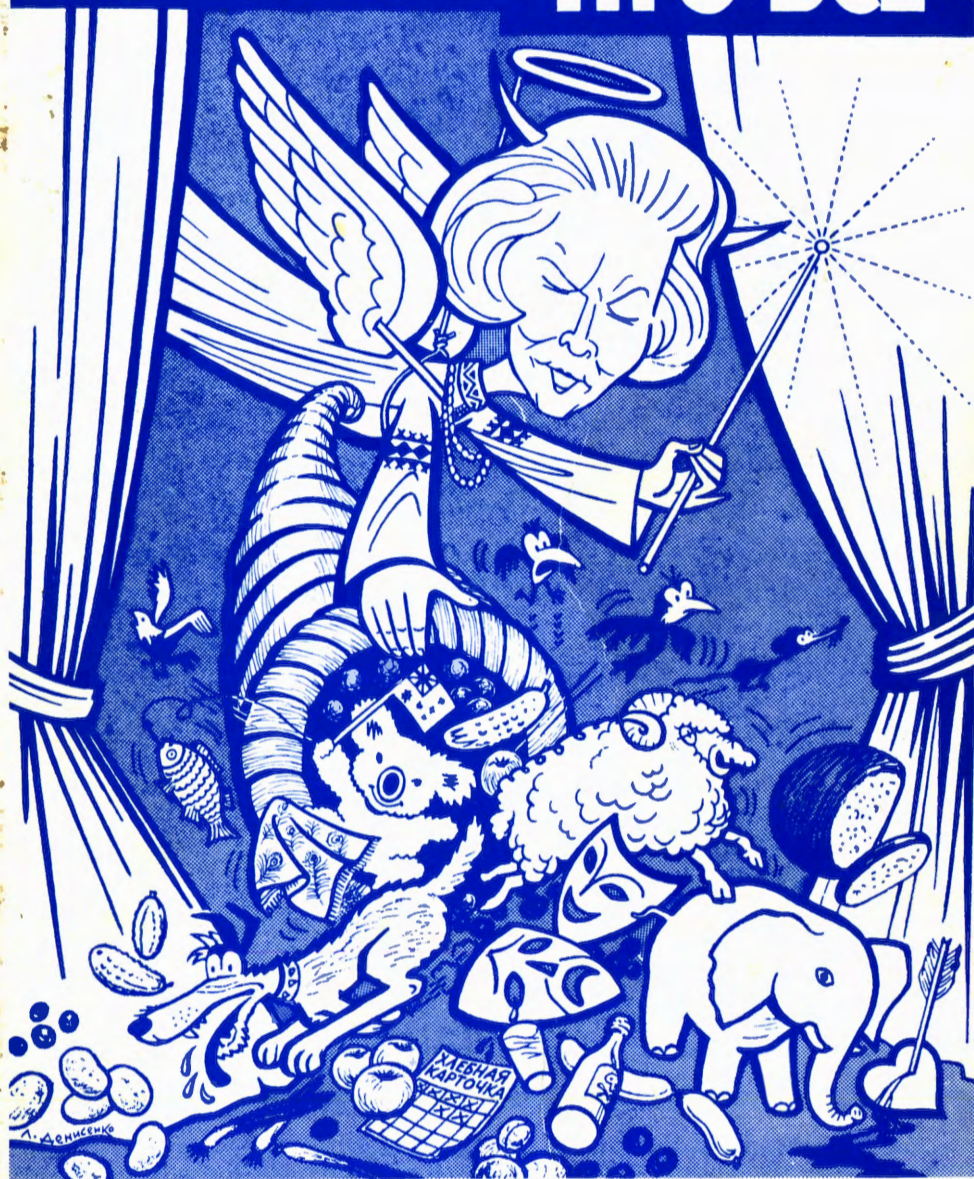

Клавдія Фольк,

ДЛЯ ВСІХ ПРО ВСЕ

КЛАВДІЯ ФОЛЬЦ

ДЛЯ ВСІХ ПРО ВСЕ

Спогади, оповідання, гуморески, вірші

Сідней

— 1988 —

Австралія

CLAUDIA FOLZ
FOR ALL ABOUT EVERYTHING
Memoirs, short stories, poetry
(In the Ukrainian language)

«Кнyha» Publishers, Adelaide, Australia — 1988

 ISBN 0 7316 2540 4

Обкладинка: — Л. Денисенко

Видання цієї книжки я завдячую Фундації
Любомира Склепковича. Автор.

Друкарня М. Цюрака, Аделаїда, Австралія
Printed by M. Ciurak, Adelaide, Australia

Авторка Клава Фольц

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Збірка «Для всіх про все» Клавдії Фольц складається із трьох частин: спогади, оповідання та вірші.

Спогади Клавдії Фольц охоплюють її дитинство і той період історії, який прийнято називати «українським голокостом». Спочатку картина щастя: дитинство, повне незабутніх вражень, родинне святкування Різдва, Великодня, проводів. Потім різким контрастом приходять зміни, що болуче відбиваються у дитячій свідомості. Совецька влада запроваджує свою політику, що закінчується голодом 32 - 33 років. Під кінець спогадів подається кілька творів з царини театру і літератури. Це та нива, що лежить найближче до серця авторки.

Друга частина книги складається з оповідань. Вони змальовують життя поза Україною, зокрема в Австралії. Їх приємно і цікаво читати, бо вони написані легкою мовою і підперчені влучним, гостреньким гумором.

Збірка закінчується третьою групою — віршами. Тематика тут — туга за батьківщиною, порівняння австралійських буднів з тими враженнями, що їх авторка молодю вивезла з України. У збірці також знаходимо лірику на різні інші теми і кілька віршів присвячених землякам.

Вихід у світ цієї книги заповнить прогалину, створену браком подібних творів.

Євген Гаран

— С н о г а д и —

НОВИЙ РІК ДОМА (Спогад з раннього дитинства)

Ще не світало, а батьки уже повставали, щоб, не дай Бог, посівальники не захопили їх у ліжку, бо це ознака лінощів на цілий рік.

Мати соломою розпалює піч і замішує тісто на пиріжки. Батько вийшов «привітати» худобу. Від печі по хаті розноситься приємне тепло, а перед образами, затишно й заспокоююче блимає лампадка.

Діти ще в ліжку, але теж вже не сплять, чекають на сніданок та на посівальників. А ось і перший стук у віконницю:

— Пустіть посівати!

Це сусідський Федько, який щороку приходить найпершим, щоб вибити «дідуха», який стоїть під образами ще з Святвечора — щоб був добрий урожай.

Федько заходить до хати, з торбою через плече, в яку він складатиме подарунки за посівання. Скинувши капелюха, він бере «дідуха» з-під образів і, на столі, руками вибиває та виминає з нього зерно, зсипаючи його в капелюх. Покінчивши з вибиванням, Федько стає перед образами і вигукне такий вірш:

*Я маленький хлопчик, став на стовпчик,
У дудочку граю — Христа забавляю.
А ви, добрі люди, самі знайте,
Відчиняйте гаманець, давайте карбованець,
Мені на горіхи, а вам на потіху.
Сію, вію, посіваю, з Новим Роком поздоровляю!
Здоров'я й щастя вам бажаю і доброго урожаю!*

Дійшовши до слів: «Сію, вію, посіваю...», він жменем кидає в образи, вибите з «дідуха», зерно, яке відбиваючись, падає на підлогу. За посівання дістає від батьків нагороду: дрібні гроші, цукерки, горіхи та свіжий, ще гарячий пиріжок.

Не встиг Федько вийти з двору, як заходять інші посівальники, уже з власним зерном. Іноді по двоє або й

більше, і гарно співають. І так продовжується майже до полудня. А на підлозі все більше і більше зерна. Тут і пшениця, і овес, і ячмінь, і просо, і навіть кукурудза. Перед вечором, батько все це збере в цебро і погодує курей, гусей, качок, дасть трохи і горобцям, які дуже голодують під час зими, бо ж все їстівне лежить глибоко під снігом. І цілий день гості. Родичі, сусіди, знайомі заходять, вітають, бажають, випивають чарчину-дві, закушують і йдуть далі. Хто поспішає, щоб бодай кого не оминути, а хто лишається на довше, і от уже лунає батькова улюблена пісня: «Забілили сніги, забілили білі...»

Все село в русі. Скрізь гуляють. А найвеселіше дітворі. Один перед одним вихваляються подарунками, зібраними за «Святу Вечерю» та Різдво, за колядування та посівання. Або міняються солодощами, що не встигли поїсти: цукерками, пряниками, бубликами та картинками з цукеркових обгортки. А які ж то були гарні та різноманітні оті картинки... Після свят діти їх наліплювали у використані зошити старших братів або сестер, або у «непотрібні» книжки. І часто, у довгі зимові вечори, знову і знову розглядали оті картинки, пригадуючи, хто їм їх подарував, або з ким вони помінялися на інші.

У декого роками збиралися такі старі, пожовклі «альбоми». Та прийшли інші порядки. Церкви зачинено й зруйновано. Різдво викреслено. Завмерли давні звичаї і попалено «альбоми», що тримали в собі так багато дитячих спогадів та радощів.

ВЕЛИКОДНІЙ СПОГАД

Великдень. В хаті святково-чисто. Горить лямпадка. Мені років 5 чи 6. Того року Великдень був ранній. Лише минулого тижня зійшла остання крига, і повинь заливала всі рівчаки та левади. Наша хата була крайньою від річки, але між хатою та річкою простягався досить великий луг. На тім лузі молодь на Івана Купала або на Зелені Свята влаштовувала різні ігрища, а іноді там таборували цигани, які всюди мандрували по Україні.

Згаданої весни майже пів лугу було під водою, а посеред річки, де був місточок, вода кипіла, клекотіла, стогнала, і страшно було слухати цей стогін вночі. Був передвеликодній вечір. Темінь була така, що на крок від себе нічого не видно. Тато й мама збиралися до церкви на всеношну службу Божу, а бабуня (і я біля неї) сиділа на своєму ліжку під вікном і скаржилася, що не має сили йти до церкви. Час від часу вона нагадувала мамі, щоб та не забула чого взяти для посвячення:

— І паску... і сало... і ковбасок. Крашанок декілька та пиріжків різних, і соли, соли ж не забудь...

Мама метушилася, шукаючи чогось, у що б насипати соли, а тато шукав мотузку, щоб прив'язати कुделю до залізної ключки і зробити смолоскип, бо без нього застрягнеш десь у болоті, і раптом... Всі разом здригнулись і завмерли... Тиша... Мить, друга і знову крик!.. Страшний несамовитий галас від річки:

— Рятуйте!!! Рятуйте!!!

Тато вхопив якусь ганчірку біля печі, прив'язав куделю, змочив її гасом і запалив. Смолоскип був готовий. А крик не вщухав! До нього ще приєдналося іржання, на смерть переляканих коней. За вікном чулися метушня та голоси людей. Всі збігалися до річки.

Вдарили дзвони на сполох. Тато вибіг з хати і я чую його накази: тягнути канати та гаки. Я, стоячи на колінах у бабусиному ліжку, тремтіла від збудження та переляку і намагалась щось побачити крізь темні шибви, але видно було лише вогні смолоскипів та силуетки людей. Чулося іржання коней та перегуки чоловіків:

— Тримай канат! Посувайтесь далі, далі! Ще крок, ще крок: Тримай, тримай, братці! Ріж посторонки! Понесло! Коней понесло! Перейміть на «колiні» річки! Частина натовпу кинулась вздовж річки, до «колiна», де річка звивалась вужем, перехопили коней і вже ведуть до стайні. А ось інший гурт прямує до нашої хати. Я замерла, притулившись до бабуні. Тато з іншими чоловіками вносять щось у рядні. Поклали на підлогу, а в ковдрі — чоловік: синій, задубілий від холоду. Зірвали з нього мокрий одяг і поклали в ліжко.

— Гарячої води, горілки. Скоріше, — командує тато. — Його треба розігріти. Жінки кинулись до печі. В хаті натовп, метушня... Хтось подає горілку, хтось питає про лікаря... «Уже послали», — відповідають. Хтось плаче... Біля ліжка намагаються розпізнати потерпілого. Хто він? Звідки? З його зціплених уст нічого не можна було розібрати, лише стогін. Раптом зойкнула наша сусідка:

— Людоньки! Та це ж молодий Лушнак, з хутора. Ну, так! Я перед святами була у місті, на ярмарку, і бачила його дружину. Вона вагітна... А оце, певно, їй час прийшов...

Потерпілий, ніби почув ці слова, почав кидатися в ліжку, і крізь його стогін можна було розібрати слова: «Жінка!.. Дитина!.. Лікар!.. Дитина!..»

У сінях заметушився натовп, і до хати увійшов лікар. Всі притихли. Лікар зайнявся хворим. Упоравшись із ним і дізнавшись, яка справа з дружиною потерпілого, не знав що робити, бо на хутір через річку не переїдеш, а міцна гребля аж на другому кінці села. Та хто зна, може й греблю розмило? То був би величезний об'їзд до хутора, чи ж встигне він подати поміч? Вирішив рушати верхи. Двоє хлопців-вершників зголосилися провести лікаря. Один повернеться і сповістить, чи гребля ціла, а другий поїде аж до хутора. Вирушили.

Поволі всі заспокоїлися і тихенько говорили про те та се, згадали і про коні цього бідолахи, що, натерті горілкою і накриті ряднами та соломою, стояли в стайні. Почали люди розходитися, треба ж і до церкви.

Хворий після ліків спав спокійно, ніби й не дихав. Мама й тато пішли до церкви, а я з бабунею лишилася дома. У хаті стало тихо, тихо... лише чувся рев води у річці. Заколисана тицею, я заснула, притулившись до бабуні.

Прокинулася, коли вже батьки повернулися з церкви. Розвиднялось. Тихенько розговівшись, всі прилягли на часинку. Повставали, коли вже сонечко було досить високо. Хворий ще спав.

День був сонячний, теплий і гарний, але було тихо. Не лунали ні музики, ані спів, як то бувало у інші роки. Більшість людей ходила біля річки та біля нашої хати, згадуючи та переповідаючи нічну подію. Деколи розпитували про стан хворого. Так проминули день і ніч.

Хворий прокидався, його напували чаєм, давали ліки, і він знову засипав. На другий ранок, коли сонечко тільки-но піднялося з-за могили, на вулиці знов зчинився рух. Почулося: «Вершник, вершник по той бік річки!» Тато кинувся у двері, я гукнула, що хочу йти з ним. Він ухопив мене на плече і ми побігли до річки, де вже був чималий натовп.

По той бік річки стояв вершник. У світі ранкового сонця він здавався казковим богатирем, з величезною на грудях розчесаною бородою. То був старий Лушнак — батько потерпілого. Під'їхавши баским конем до самої води, він піднявся в стременах і голосно гукнув:

— Христос Воскрес, миряни!

— Воістину Воскрес! — відповів натовп.

— Як там мій син? — запитав він.

— Добре! — відповів тато. — Тільки слабий дуже. Мусить кілька днів полежати!

— Передайте йому, що вдома все гаразд, дякуючи лікареві. Вітайте його з народженням синочка! А вас усіх нехай Бог нагородить! Я в село приїду після повені!

Повернувши коня, він поїхав на свій хутір.

Добра вістка змінила настрої села: заграли музики, задзвеніли пісні — село святкувало Великдень.

А коли повинь спала, тоді лише стало видно картину нещастя: середина мосту була розмита, і Лушнаків віз, дивовижно вивернувшись, висів збоку і лише дещо

ло стирчало до неба, мов величезний палець, що перестерігав людей:

«Бережіться, люди, повені!»

ПРОВОДИ

У наших краях, перша неділя, після Великодня, називалась «Провідною» або «Проводи». На моє питання, чому вона так називалася, бабуня, яку ми завжди звали скорочено — «Ба», відповідала, що в цю неділю люди йдуть на кладовище провідати померлих родичів, от тому вона й зветься «Провідною».

Я на «Проводи» іду вперше. Вся родина вдягнена по-празниковому. Мама готує кошика з паскою, крашанками та найкращим вишитим рушником і скатертиною. А також пляшку вишнівки та чарку. Бере, для чогось, і мисочки з ложками. Тато ж згорнув під рукою ряднину.

Поспішаємо, бо сонечко уже піднялось височенько і золотом залило вулиці, садки, городи, левади. Ба казали, що в цьому році Великдень був найпізніший, а тому все так зеленіло та цвіло.

Потоки святково вбраних людей стікалися до вигону, за вітряки, на кладовище. З привітними усмішками віталися: «Христос Воскрес», тішилися досконалістю квітучої весни, почуттям свята і стриманої, але радісної, зустрічі з могилками близьких та любих, ніби з живими.

На кладовищі вже багато людей. Чути службу священика та спів хору. Ми поспішаємо до могилок наших родичів. Мама, на почищені та квітами прибрані могилки розстеляє рушник, ставить паску та кладе крашанки. Тато стелить, під розлогою акацією, ряднину. Чекаємо на священика, коли черга дійде до наших могилок. Ба кажуть, що це може потривати досить довго. Мені й сестрі не сидиться. Пробуємо побігати по чистих, жовтим піском посипаних, доріжках, але Ба гримають на нас:

— Не гасайте, як оглашенні! Ви ж на цвинтарі, а не на майдані!

— Але ж нам нудно, — заперечуємо ми.

— Ну, то підіть чемно та подивіться на гарно прибрані могилки. Та ідіть, а не гасайте!

Йдемо чемно, тримаючись за руки, але це нам обри-

дає і ми скачемо на одній нозі. Якась тітка теж гримнула на нас:

— А чого це ви тут скачете? Підіть за ворота, там уся дітвора вибрикує!

І дійсно, як це ми не помітили, що на цвинтарі майже не було дітвори. А галас за ворітьми. З дозволу тата йдемо за ворота. Нене, що тут діється!.. Зліва, від воріт, стоїть довжелезний стіл, а на ньому гори насіченої капусти, буряків, картоплі, цибулі і ще багато дечого, а трохи далі, на високих, міцних металевих триножниках, висять два величезні казани, з усіх боків підперті металевими рейками, а під казанами палає вогонь.

На наше питання: — Що це? Одна з куховарок пояснила:

— У одному казані буде борщ, а у другому — смажене.

— А для кого це? — допитуємось ми.

— Це загально - громадська трапеза буде, для всіх, після служби.

Задовольнившись відповіддю прямуємо до дітей, а тут галас, як на ярмарку: грають в пачки, бігають по колі за хустинкою, а чи просто борюкаються по траві. Ми пристаємо до гурту з хусткою. За грою час минає швидко. Уже скінчилась служба, і наспів обід.

Священик та вищі чинники села сідають за столи, їм подають обід. По черзі і громада набирає борщу та смаженого і сідають з родинами, сусідами та знайомими, під деревами на траві. Після молитви та благословення, всі приступили до «трапези», запиваючи «чим Бог послав».

Розпарені сонцем, їжею та розмовами, не помітили, як на обрії з'явились білі, як кучугури снігу, хмари. Та ось вони скоро потемнішали, закривши сонце. Верхів'ями дерев шугонув вітер, закрутив по дорозі пилюжну карусель і кинув її на людей. Всі посхоплювалися з місць. Кинулися заливати недотлілий вогонь під казанами. Зносили все до возів (хто приїхав возом), а хто прийшов пішки, кинулися до хат.

Несподівана блискавка величезною гілкою розрізала хмари, і зразу ж ударив грім з такою силою, що де-

хто від страху аж присів. Так ударив, ніби небо розірвалося, і впали перші величезні, важкі краплини дощу, вибиваючи, в дорожній пиляці «мисочки», а потім полив, як із відра.

Тато, зв'язавши кутки скатертини, закинув клунок за плече, а мама, тримаючи нас за руки, приспішувала бабуню з кошиком. Але Ба не поспішала, а до мами гукала:

— Чого спішити! Не з цукру ж, не розтанемо!..

— Та діти ж змокнуть, та ще похворіють!

— Нічого їм не станеться, це дощ уже цілющий — з громом. Добрий для волосся та шкіри...

І на доказ зняла з голови хустку, щоб змочити свою сивину і, підставляючи під дощ обличчя та долоні, умивалася і весь час повторювала:

— Ох і урожай буде цього літа, ох і урожай... Готуйте, люди, засіки на збіжжя!..

ЖИТТЯ ЗА НАРІД

В селі мрець. Але мрець не простий, а застрілений. Це ж 1920-ті роки.

Ранком блискавкою, рознеслась по селу страшна вістка: вночі з Таганрогу чи з Ростова привезли тіло забитого Марченка. Люди боязко сновигали від хати до хати, а, стрівшись на вулиці, таємничо шепотіли один одному:

— В потилицю застрілений. Лице розірване. Всім дозволено заходити до хати і дивитися на нього.

У дворі під ганком — черга. Тихо і повільно, через «кухонні» двері, в хату просуються люди, а виходять на вулицю через «парадні» двері. Хто з жахом в очах, а хто з конвульсіями плачу. Тут же товчуться і діти, намагаючись пролізти в хату. Одні кажуть, що краще б дітей до хати не пускати, не дозволяти їм «оте» бачити. Другі ж кажуть навпаки, нехай, мовляв, дивляться та знають, в які часи будуть жити, що вже й до міста поїхати небезпечно.

— Так-то так, — заперечують інші, — але ж він поїхав не базарювати, чи там, за власним інтересом, а поїхав на з'їзд, як делегат від сільської громади.

— Ну, й за що ж це його?

— Та Бог його Святий знає! Кажуть, що на нараді гаряче сперечався з якимось делегатом із «центру», а йому зразу й пришили «національний ухил»! Після наради, наче помирились і мирно розійшлись, а ранком його знайшли в палісадничку з простріленою головою...

Гурт дітей просувається через двері. Я наймолодша в гурті (ще в дошкільному віці), просуююсь остання. За мною йде весела, бойова вдовичка-співуха, тітка Наталка.

В хаті, на лаві, лівою щогою до відчиненого вікна, лежав «він», до підборіддя накритий білим простирадлом. Права сторона обличчя, повз яку проходять люди, накрита великим шматком вати з плямами крові.

І саме, коли мої очі порівнялись з обличчям забитого, тітка Наталка протягнула, над мою головою, руку і підняла вату, і просто, перед моїми очима відкрилась

жахлива картина, яку я й досі не змогла і ніколи в житті не зможу забути, і яка довгі роки ввижалась мені в темноті.

Ліве око було закрите. Праве ж було напів відкрите і, здавалося, дивилось через якусь плівку. Правої щоки, ніздрі та щелепних м'язів не було, а була суцільна кривава рана, з якої стирчали потрошені кістки та залишки зубів.

Чи я вийшла сама з хати, а чи мене винесли, не пам'ятаю (про це пізніше ніколи не згадувалось). Пам'ятаю лише, що після «оглядин» я деякий час хворіла і боялася сама залишатись у хаті.

Згодом «його» дружина та двоє підлітків дітей зникли з села. Чи вони самі виїхали, а чи їх вивезли — не знаю. Тільки пізніше, ще деякий час по селу блукали чутки, що «вона» не була «його» дружиною, а була чи то двоюрідна сестра, чи якась родичка, а діти були зовсім не їхні, а були дітьми «його» загиблих у революції друзів. Вони з людського християнського обов'язку трималися всі вкупі, як одна родина. Також говорили люди, що докладно про цю родину ніхто нічого не знав, що в село вони приїхали звідкись, після революції. Жили досить відокремлено, лише «він» брав активну участь у земляних реформах громади. І тому, що «він» був доброю, розумною, освіченою людиною, його й вибрали делегатом на з'їзд...

Пізніше, коли вони покинули село, більше про них ніколи не згадували. Було небезпечно.

Можливо, колись точні причини того таємничого вбивства відкриє історія, якщо збереглися якісь архіви. А може так таємницею і зникне в небуття жертвенний вчинок людини, що заплатила життям за інтереси народу.

СЛОНИК

На базарну площу містечка на Донбасі, десь у кінці 20-тих років, прибув невеличкий пересувний цирк-звіринець. До складу десятка циркових робітників, які вчорами також були артистами, належали і звірі: тигр, лев, мавпа, декілька собачок і слон. Вони й були основними виконавцями програми.

У старому невеликому шатрі, навколо арени, в декілька рядів стояли лави, які щодня у передвечірній час заповнювалися глядачами, переважно дітьми. Згодом більшість дітей уже по кілька разів бачила програму, але вони йшли у цирк знову і знову, бо серед цікавих номерів різноманітної програми був слон! Загально всі його звали «Слоник», бо був він невеличкий на зріст. Чи він ще був молодий, а чи малої породи, ніхто не знав і тим не цікавився, а всі захоплювалися його хистом. Щовечора всі з нетерпінням чекали на останній коронний номер, що належав Слоникові.

Після заповідача, під гучний барабанний бій, гордо виходив Слоник з блискучим ковніром-ковдрою на карку та з пишним султаном на голові. На ковнірі сиділа дівчинка років 8 - 9, вбрана в коротеньку блискучу спідничку та болерко, а її голівка була пов'язана чалмою, з таким же точнісінько пишним султаном, як у Слоника. Обійшовши навколо арени, Слоник підіймав передню ногу, і дівчинка граційно плигала на підлогу. Вона представляла Слоника глядачам, а той вклонявся на всі боки. Глядачі вітали його оплесками!

Цирковий «слуга» подавав дівчинці коверту, з якої вона виймала картку і голосно читала, що її та Слоника запрошують на бал і що вони негайно мусять збиратися.

— Слонику, ти мусиш переодягнутися! — командує дівчинка. — Ми їдемо на бал!

Спочатку Слоник вередує, а потім слухняно стає на коліна й нагинає голову, а дівчинка скидає з нього султан і ковнір. У шатрі починається сміх. «Слуга» приносить відро води.

— Купайся! — знову командує дівчинка.

Слоник хоботом набирає з відра води і бризкає собі на спину та на боки і трохи на дівчину. Вона втікає. Глядачі сміються дружніше.

— Витирайся! — знову командує дівчинка

Слоник підходить до довгого рушника, розтягненого двома цирковими робітниками, і обома боками третється об нього. Дівчинка тримає люстерко перед Слони́ком і наказує йому причепуритись, принаймні попудритись. Слоник знову з принесеного відра хоботом набирає м'юки і роздмухує собі на спину та ооки, а також на дівчинку. Шатро вже надувається від сміху глядачів! А слоник, нібито розуміючи свій успіх, ще більше витіває, як жартівливо - неслухняна дитина.

Знову дівчинка одягає його у ще кращий ковнір та султан, сідає йому на карк і вони об'їжджають по колу арени, ніби їдуть на балі. Приїхавши, дівчинка злазить зі Слоника і подає музикам знак. Залунав вальс, і дівчинка зі Слони́ком танцюють! Чи ж не диво?! Слон танцює вальс! Шатро гримить від сміху й довгих дружніх та гучних оплесків.

Щовечора в цирку діялось щось неймовірне, глядачі гучно дякували дівчинці та Слони́кові за насолоду.

Після програми люди ще довго доказували свою любов Слони́кові: то поляпають його по боці, то за вухо потріпають, а то й погодують чимось смачненьким, особливо яблуками. Бо Слоник не був замкнений у клітці, як інші звірі, а був просто прив'язаний за кілочок, біля во́за господаря. Звикши до людей, він ніколи нікому не заподіяв лиха. Обережно й довірливо брав їжу з людських рук.

Наближався останній виступ цирку в містечку. Рекла́ми оголошували на неділю особливо гарну, прощальну програму... У неділю, ще зраня, люди, біжучи на базар, надіялися також купити квитки на прощальний виступ. Так, прощання відбулося, але без виступу...

Наближаючись до цирку, ще здаля можна було побачити натовп людей, що швидко збільшувався. Підходячи ближче, можна було почути плач. Кожен намагався пропхатися до середини і подивитися, що там сталося? А побачивши — кам'янів! У середині гурту, з від-

критими очима лежав мертвий Слоник! А довкола плакали діти, та й у багатьох дорослих очі були повні сліз.

Виривалися питання: Як? Чому? Коли та від чого помер Слоник? Ніхто не знав. Навіть ветеринарний лікар, який оглядав тіло Слоника, не міг вияснити причини його смерті.

— Учора ще танцював, а сьогодні його вже немає! — бідкався засмучений господар.

— Кому він завадив...

— А що, думаєте, що його вночі отруєно? — запитав хтось голосно.

— А хто його знає, — знизав плечима господар. — Все може бути. Тепер же приватну власність всякими способами руйнують, а цирк — це було все моє життя. І так уже була біда, а тепер і зовсім мене зруйнували, і господар безнадійно махнув рукою.

— А що сьогодні буде в програмі замість Слоника? — запитав хтось.

— Сьогодні концерту не буде, — каже господар. — Сьогодні ми оголошуємо день жалоби по Слонику.

— Ти дивись, — вигукнув один чоловік, який тримав за ручку хлопчика-першоклясника, — навіть для звірини оголосили день жалоби, і не буде концерту. А на нашому заводі дирекція гірше звірів. На похорони дружини, матері чи дитини — вільного дня не дають! Треба з похоронами чекати аж до неділі. Все тільки працюй та плян виконуй!..

Не встиг він закінчити своєї промови, як гурт відсахнувся, а до нього підступив якийсь чолов'яга, показав за лацканом якийсь значок і, штовхнувши промовця під лікоть, кудись повів його і хлопчика.

По обіді Слоникове тіло кудись забрало вантажне авто, а на другий день від'їхав і цирк. Через тиждень хлопчик розповідав товаришам у школі, що тато й досі не повернувся додому, а мама увесь час плаче. А незабаром і той хлопчик зник і більше не приходив до школи...

ЦИГАНОК

Ось уже три місяці, як ми стали новими мешканцями передмістя великого промислового міста на Донбасі.

Передмістя, де ми наймали помешкання, дуже відрізнялося від центральної частини міста з високими будівлями, великими крамницями, трамваями, освітленими по вечорах кінами... На передмісті ще збереглися власні мазані хатинки з грядкою чи двома квітів, кущами бузку та жасмину або бузини та, подекуди, деревом вишні або яблуні.

Хатинки були розташовані досить далеко одна від другої, між ними не було кам'яних доріг чи хідників, а були звичайні земляні дороги та, між хатками, вузьенькі стежки. Також майже ніде не було парканів, а весь простір між хатами був зарослий травою, кущами шипшини та дикого терену, за які ми, дітлахи, ховалися, граючись у жмурки.

В одній з таких чепурних хатинок з городцем та квітами жила дебела вдовиця літ під шістдесят, яку всі знали, як тітку Параскевію (бо вона хотіла, щоб її так називали). Прізвища її ніхто не знав і не допитувався, бо то були часи, коли було небезпечно мати ближчі стосунки з людьми. Всі сусіди відносилися до неї з повагою.

Працювала вона пів дня «водогонницею», тобто у водяній будці відпускала людям воду на спеціальні талони, які треба було купувати у водоуправлінні. Талон — на відро води. Ми, дітлахи, трохи боялися тітки Параскевії, бо її зовнішній вигляд був досить «солідний», і часом, коли їй увірветься терпець від нашого верещання, вона виходила на поріг кухоньки й сварилася за гамір та бешкетування, погрожуючи кулаком.

Одного разу під вечір, як по команді, наша біганина та верещання припинилися, бо всі ми почули щось незвичайне для нашого передмістя. Ми почули музику — грала скрипка! Де-не-де й дотепер грали на гітарі чи гармонії, але скрипку ми чули вперше і ті звуки неслися з тітчиної Параскевіної хати.

Ми, поборюючи страх і притримуючи подих, крок-за-кроком наближалися до дверей кухоньки, на яких, обіпершись на дверну раму стояла усміхнена тітка Параскевія. Побачивши наше наближення, вона через плече гукнула до другої кімнати, яку вона називала світлицею:

— Гей, циганок, виходь сюди! Ти маєш слухачів!

За хвилину з'явився високий, міцної будови, трохи зігнутий, середнього віку чоловік, із свіжопоголеним обличчям та з чорною кучерявою чуприною, що звисала на високе чоло. З великих і гармонійних рис обличчя особливо виділялися чорні, як смола, очі та чорні брови, розлогі, мов пташині крила.

— А що, малечо, прийшли музику послухати? — звернувся він до нас.

Ми закивали головами на знак підтвердження, не в силі вимовити ні словечка, бо якось не вірилось, що така кремезна людина може відтворити такі ніжні звуки, та ще буде грати для нас, дітлахів! А циганок уже підклав скрипку під підборіддя і вшкварив гопака. А нам лише того й було треба, і, підбадьорені тітчиними вигуками, ми пішли вибриком та так, що аж курява знялася! Викидали такі «коліна», яких ніяка балетна школа не вчила і вчити не буде.

І відтоді так уже й пішло, як побачимо, що люди йдуть із праці, так уся дітвора біжить до дверей тітчиної Параскевиної кухні. «Дядько Циганок» (інакше ми його й не називали) теж приходив з праці у масляній чорній одежі, з чорними від мазуту руками (працював на шахті, мастив вагонетки та інші машини), дбайливо мився біля дверей кухні і доки тітка Параскевія готувала йому вечерю, брав скрипку сідав на ослончик і з блискучими очима та усмішкою грав нам гопака, польку, «І шумить і гуде», «Ой, за гаєм, гаєм» та інші пісні, а ми підтримували його танцями та співом на все горло. І такі концерти відбувалися ціле літечко.

Якось в один теплий тихий день «бабного літа», Циганок прийшов з праці пізніше ніж завжди і, помившись, все ж таки виїшов до нас із скрипкою. У його очах не було бліску задоволення, ані усмішки, з якими він зав-

жди зустрічав нас; а також і не грав веселих мелодій, грав журливі пісні, як «Ой, у лузі та ще й при березі» та «Ой, верніться літа мої»...

Ми сиділи на траві, уважно слухали і відчували, що з Циганком щось трапилося, сьогодні він був інакшим, ніж завжди. А він, закінчивши якусь пісню, звернувся до нас:

— А тепер я вам заграю такої, якої ви ще ніколи не чули. — І, добре умотививши скрипку на плечі, закрив очі й почав грати повільно і тужливо. Довго грав. Але як грав!.. З його скрипки вилітали звуки то тихого струмочка, то шаленого водоспада, щебетання солов'я, пісні жайворонка, іржання коней і скрипу можар на широких, безкраїх степах і понад цим усім — дзвенів степ.

Ми завмерли, слухали, мов зачаровані, боячись поворухнутись. У грудях щось стискалось, викликаючи ту-гу й тривогу. А він все грав та грав, і з-під закритих чорних вій одна по одній котилися по щоках сльози. Він зовсім забув і про вечерю, і про тітку Параскевію, і про нас.

Раптом ззаду нас почувся зухвалий оклик:

— Ну, что ти тут шарманку завьол, смотри распілкался! Сейчас же прекрати! Ач, нюні распустіл!

Ми попідскакували, як окропом ошпарені.

Циганок перестав грати, поволі відкрив очі і, ще заколесаний музикою, дивився на підлітка в цивільній одязі, але у військовому кашкеті. Ніхто не чув, звідкіля і коли він підійшов. А зайда продовжував:

— Што банькі вилупіл, не слишиш, Што лі? Прекрати, гаварю, піліканье, а то ўзнаєш кузькіну мать! А ви, шантрапа, — визвірився він до нас, дітей, — убірайтесь содседова! Уші розвесілі, як осли. Марш по домам!

Ми, як сполохані горобці, вмиль порозбігались по хатах. Ще декілька хвилин було чути його дорікання Циганкові, а потім все затихло.

За вечерею я про все розказала батькам. Мама мені наказувала більше туди не ходити, а тато зацікавився цією незвичайною людиною і більше розпитував про скрипаля, але я нічого нового не могла додати, бо й сама не знала.

Припинились концерти, замовкла скрипка.

Щоразу перед вечором прислухалися, чи заграє ще раз? Але скрипка мовчала. І не видно було й самого Циганка.

Якось у неділю я з татом проходили повз хатину тітки Параскевії, і я татові зауважила, що саме тут відбувалися концерти. Тітка Параскевія сиділа проти сонечка, на порозі своєї кухоньки, із схрещеними на грудях руками, і дивилась кудись у далечінь... Вона не помітила нашого наближення.

— Доорій день, тітко! — привітався тато. — Вибачте, що вас турбую. Я живу на цій самій вулиці, і донька мені оповідала про якогось скрипаля, що мешкає у вас.

— Мешкав, — перебила вона. — Був та й загув...

— А що з ним сталося? — питає тато.

— Та що ж, — гнівно відповіла тітка, — комусь не сподобалась його музика, от і «прибрали» його. Контрреволюцію пришили. А яка ж контрреволюція у музиці? Таку людину, паразити, знищили! Такого скрипаля! Та він же був відомий майже на весь світ! Так їм мало було того, що з музиканта мазутчиком зробили, треба людину знищити до тла!

— А як же він називається, чи він був ваш родич? — питає тато.

— Свое ім'я він із собою поніс. Не дозволяв нікому згадувати, бо соромився, що з музиканта мазутником став. А родичем він моїм не був. Я жінка простого хазяйського роду, а він людина інтелігентна, а жив у мене через те, що його сюди заслано. Не мав права в головних містах мешкати, ані на скрипці грати! Жив, як квартирант у світлиці, а я в кухоньці перебувала. І йому було затишно, і мені не так самотньо, та й копійчина яка перепадала. А оце сиджу та й думаю, напевно і переді мною протягнеться далека дорога на Соловки, бо міліція обвинувачує мене в наживі з чужого труду, а яка ж тут нажива з зарплатні та з пшоняної каші? Винаймала світлицю не заради наживи, а людину самотність вбиває, от що. А тікати нікуди, бо паразити скрізь знайдуть.

А ви краще так відверто не лаяли б, бо, знаєте, люди різні бувають. Почують та донесуть, — порадив тато.

— А мені вже все одно життя немиле, що буде, то й буде, — махнувши рукою, підвела вона підсумок.

Попрощавшись із тіткою, ми пішли додому.

Через кілька тижнів тітка Параскевія теж зникла. Ніхто не знав, куди й коли. Заперта хатина з зачиненими віконницями, стояла пустою. Пізніше, в осінні, вітряні, дощові ночі хтось повідривав віконниці, напевно на паливо. Потім повибивано вікна і позабирано все, що було в хаті, а там і дах частинами зникав. Сніг прикидав рештки хатини. А навесні від тієї, колись чепурної, хатини стояв лише комин від печі та кутки розвалених стін. Навколо була пустка. І лише у весняні грозові ночі здавалося, що з виттям вітру у руїнах ридає скрипка.

СТАРИЙ САМОХВАЛ

Старий, сивоволосий Самохвал, любив і умів господарювати. Мав цегляну хату під бляшаним дахом. Внизу (в напівпідвалі) містилася кухня, пекарня та пральня, а нагорі — простора середня кімната-вітальня, з якої розходилися двері до відпочивалень. У кутку була прибудівля для двох онуків.

Старий мав землю, сад, дві пари робочих коней, одну виїзну, пару волів, дві корови, телицю, свині, вівці, ітаство та деяку машинерію.

Господарство, як на опис, дуже велике, але й родина була немала, бо старі Самохвали мали вже 3-х дорослих синів, одну доньку, двох невісток та двох онуків. Усі мешкали в одному будинку і слухали вказівок і розпоряджень старого, тому й були всім забезпечені і задоволені життям.

Та ось прийшли часи колективізації. Старого Самохвала, та багатьох інших господарів, оголосили ворогами народу, куркулями - п'явками (хоч він ніколи наймитів не мав, а все робилось лише родиною), та паразитами бідняцтва. Описали все самохвалівське господарство, наказали за всім наглядати, але нічим не користуватися і нічого не продавати, доки для всього не приготується місце у колгоспному дворі. Молоко мали здавати на молочарню, бо це господарство вже не його власність, а державно-колгоспна. За найменший недогляд колишній господар заплатить життям.

Старий слухав і своїм вухам не вірив. Як же це так: його, тяжко запрацьоване, горбом та мозолистими руками цілої родини господарство, мусить віддати за *ніщо*?

Він заперечував, сварився, намагався роз'яснити, що господарство не таке вже велике. Якщо відділити синів та доньку, то й господарства не вистачить на всіх. Але на нього гримнули, щоб замовк, якщо не хоче потрапити на заслання! І так, мовляв, нянькаються з ним через синів та дівчат, бо молоді та працьовиті, вони будуть потрібні у колгоспі.

Замовк старий. Мовчки і пильно за всім наглядав.

Настала осінь, наближалась зима, а праця по господарству стояла. Старий зранку до вечора блукав по клунях, повітках, заглядав до худоби, ходив у сад, де на землі гнили опалі овочі, не дочекавшись господарських рук. Переглядав зерно у засіках та наказував синам віяти і везти на продаж. Сини нагадували йому, що не дозволено ж нічого чіпати, що це все уже не їхнє. Старий сердився. Вибухав гнівно, грізно. Всіх лаяв, ображав, називав ледачими, а стихнувши, впадав у розпач і плакав. І замовкав на декілька днів.

Стали помічати, що старий Самохвал втрачає почуття дійсності. Часто стає серед двору, розгублено озирється навкруги і щось сам до себе тихо говорить. Або надовго замикається у своїй відпочивальні.

Одного ранку, за старою звичкою, вся родина зібралася снідати, не було лише старого. Хтось бачив, як він ішов у клуню.

Послали молодшого внука, Сашка, дідового улюбленця, років трьох, покликати діда до столу. Сашко пішов, але скоро повернувся і оповів:

— Дідусь у клуні, аж під дахом і до мене не говорить. Мабуть він хотів мене злякати! Дивиться на мене згори виряченими очима... Та я не злякався, а гіллячкою бив його по ногах і кликав снідати. А дідусь мовчить, то я й пішов.

Відчуваючи щось недобре, всі кинулись у клуню.

Так: посеред клуні, на бантині, старий повісився. Пішов до Бога, а до колгоспу — ні.

Після його смерті все господарство уряд забрав, родину вигнали з хати. Старшого сина, батька двох хлоп'ят, заслали на 10 років у Сибір, а решта родини розсипалась, як ті зорі по безкрайому українському небу.

Тато з мамою вирішили, що підрастають діти і треба переїхати до великого індустріального міста, де тато міг би одержати кращу посаду і дати дітям кращу освіту. Так і зробили.

Переїхавши до міста, ми замешкали в нашій далекої родички, яка мала на передмісті свій будиночок з садочком. Їхній будинок був невеликий, але її чоловік був хворий на шлунок і потрібні були гроші на лікування, тому вони, займаючи одну кімнату з кухнею, відступили нам дві кімнати з кухнею. Було не дуже просторо для нас, але й не тісно, зате вони мали величезний двір і садок. Тут у садку, у підвечірній час на лавочці, біля кущів бузку та жасмину, збиралися старші, грали на гітарі, приходили сусіди, і пісні та сміх часто лунали аж до півночі. А особливо було весело, коли до Ганни (так звали нашу господиню) приїздив її брат Петро з дружиною Софією. Що то була за вдала пара! Обое гарні, дебелі, енергійні, а що вже пожартувати та поспівати — так просто майстри.

Приїжджаючи то на базар, а то й так просто в гості на свята, вони привозили з собою цілу симфонію сільських пахоців: степу, сіна, пшениці, левади — всього того, чого немає в індустріальному місті. І щоразу, приїжджаючи, обдаровували нас, дітвору, вишнями, домашніми калачами та медом. Мені особливо смакував їхній хліб: білий пухкий, з золотою скоринкою, спечений на капустяному листі.

Дітей у них не було, але жили вони між собою, як голубки, провадячи дуже справно своє невеличке, але добре унорядковане господарство. Так минали роки. Життя йшло вперед і приносило щоразу якісь нові слова, яких ми, діти, не розуміли: «продналог», «продразв'яорстка», «колгоспи», «куркулі» та інші. А разом з цими словами приходили все тяжчі й тяжчі часи. Поступово з крамниць все стало зникати, на базарі все дорожчало. Перестали їздити в гості, перестали співати пісень, все менше приходило листів від родичів та знайомих, а потім і зовсім припинилися.

Наближалася зима 1933-го року. Наступав голод. Закривалися бібліотека, театри, клуби, школи й крамниці, за винятком закритих розподільників, призначених для еліти, та лишалося кілька хлібних крамниць, де на картки давали мізерну пайку чорного глевкого хліба з остюками. Від такого хліба часто бували корчі в шлунку, а остюки набивалися поміж зубами та в ясна, рот синів, розпухав і кровоточив. Та не можна було не їсти, бо крім цього, не було нічого. Люди вже їли кору з дерев, жаб, щурів, мишей, — все, що можна було впхати в шлунок. Бо кожен хотів жити: страшно було вмирати голодною смертю.

Так бідували і ми, перебиваючись якимось з дня на день. Спати йшли рано, щоб не так хотілося їсти, а розмови точились тільки про їжу, бо про щось інше нездатні були думати.

І ось в один з таких зимових вечорів, коли за вікнами лютувала завірюха, батьки в ліжку тихо вели розмову, згадуючи родичів та знайомих. Чи живі ще? Згадали й Петра з Софією. А мені тоді так їхнім хлібом запахло, що аж слинка покотилась, і я про це гукнула до батьків з дівчачої кімнати. За тим почали згадувати про мед та вишні, і раптом за вікном щось зашаруділо (наші вікна виходили на вулицю, а хазяйські — в садок). Ми всі припинили. За хвилину — тихенький стук у віконницю.

— Хто там? — питає батько.

За вікном якесь неясне бурмотіння, скигління, і ледве можна було розібрати ім'я тієї людини — Петро. Батьки кинулись у сутінках одягатись, тато пішов у сніг відчинити двері, а мама світила каганець, бо електрику влучати було небезпечно: побачить хтось сильне світло крізь щілину у віконниці, то ще прийде контролювати, що тут діється,

Взагалі в ті часи вночі в своїй хаті ніхто не був спасеним. НКВД та міліція заходили, куди завгодно, перевертали все в хаті догори ногами, невідомо чого шукаючи, і заарештовували, кого завгодно і невідомо за що.

Упоравшись з каганцем, мати поставила його на стіл у кухні, куди тато якраз уводив чоловіка, засніженого і замотаного по самі очі в якесь ганчір'я.

Він, як увійшов у хату, так і впав на стілець, що тут же стояв коло столу. Задубілими пальцями намагався розв'язати ганчір'я і не міг, тато допоміг йому. І коли зняв з голови останню ганчірку, чоловік захитався і мало не впав з стільця.

— Боже мій, — зойкнула мати, — та це ж Петро!

Але хіба то був Петро? На нас дивилась мертва голова, обтягнена шкірою, з двома чорними проваллями, замість колись блискучих довговіїх, завжди усміхнених очей, і колюча, як щітка борода.

— Покличте Ганну, — простогнав він і, впавши головою на стіл, тяжко заривав і закашлявся.

Тато відсунув напівпорожню шафу, за якою були двері, що з'єднували наші мешкання, і мама зникла за шафою. За хвилину вона вернула з Ганною. Ганна перелякана до смерті, тремтіла, цокаючи зубами, кинулась до Петра. Але він зсунувся з стільця і бухнувся Ганні в ноги:

— Сестро рідна, не виганяй... Мені вже недовго лишилось жити... Софія померла, як хазяйство забрали та до Сибіру виганяли... я зі станції втік і от уже майже рік блукаю... Не жени, сестро... тяжко вмирати серед чужих людей... Дозволь мені вмерти біля вас...

Все це він бурмотів, захлинаючись кашлем. Ми всі, слухаючи цю трагічну розповідь, плакали.

— Устань, брате! Ніхто тебе не жене, вже як буде, так і буде. А як довідаються, що переховуємо розкуркуленого, то будемо вмирати разом.

— Ні, сестро, ні, я не хочу до твоєї хати нести напасті, в тебе ось ще люди є, і діти. Ви покладіть мене десь у дворі, отам під бузком, де, пам'ятаєш, було весело... — і знову заплакав і закашлявся, — ...кажуть, що замерзати легко.

Ганна з татом взяли його під руки і повели на Ганнину половину. До ранку вже ніхто не міг спати. Ранком Ганна сказала, що Петра помістили в хлівці-козятнику, де колись стояла їхня коза, молоком якої вона поїла свого хорого на шлунок чоловіка.

У козятнику було ще багато сіна, в яке «закопали» Петра, накидавши зверху ще купу старого дахміття. Від

цього часу наша хлібна пайка стала ще меншою, бо шматочок віддавали Ганні для Петра. Ганна теж відривала шматочок від своєї пайки і з кухлем гарячої води носила вночі Петрові. Так тривало, може, з тиждень. А мороз, як на злість, все міцнішав. На вікнах уже за весь день ні разу не розтавали чудові візерунки.

Одного ранку Ганна зайшла до нас із заплаканими очима, поклала на стіл шматок хліба і сказала:

— Він уже його не потребує. Відмучився вже. Немає Петра.

В хаті зробилось моторошно: ось тут, за стіною, за кілька кроків від хати, в козятнику — смерть... Петрова смерть.

— Ну, а що ж тепер робити? — питає мама. — Треба ж міліцію сповістити, як же його ховати? Будуть же допитувати, хто це і як сюди попав.

— Боже борони, — заперечила Ганна, — я думаю, що треба чекати на снігопад, тоді його винести вночі на вулицю, а вранці грузовик забере.

Чекали ще кілька днів на снігопад, а Петрове тіло все ще лежало в хлівці замерзле. Зрештою потепліло трохи і повалив сніг та такий лапатий та густий, що як завіса закривав від сусідів, коли виносили Петрове тіло. До ранку були притрушені сліди, і наполовину засипане снігом Петрове тіло, дійсно, забрало вантажне авто, що щоранку підбирало по вулицях померлих з голоду. Два червонопиких молодики з жартами та сміхом кинули Петрове тіло, як дровиняку, до вантажного авто, де було вже кілька інших тіл.

З наших вікон було все видно. Але ми стояли на певній відстані від шибок (борони Боже, щоб не побачили, як ми дивимось) і плакали, а Ганна з чоловіком стояли біля другого вікна і, ламаючи руки, та заливаючись слізьми, теж стежили. Вона придушено ридала повторюючи:

— Прощай Петре, прощай брате... Прости... Прости... Прости...

ЕЛІКСИР ЖИТТЯ

Мені 13-й минало, коли на Україні настав голодний 1933-й рік. Як гадина, вповзав він у кожне село, в кожне місто, в кожну вулицю і хату.

Надійшла осінь. Наше місто, багате зеленню влітку, уже втратило своє вбрання і стояло голе і по-осінньому прозоре. Життя в місті завмирало. Закривались кіна, театри, школи, крамниці, зменшуючи можливість дістати харчів, яких і так було обмаль до цього часу, але тепер і те зникало.

Люди, як наполохані звірята, з опущеними плечима та поглядом, боялися, вірніше, уникали зустрічі зі знайомими. Хто знає, що кого чекає завтра? Когось оголосять «ворогом народу», заарештують, то й родичів та знайомих не помилують.

Щодня масово поспішали на базар з надією дістати щонебудь їстівне, але, поштовхавшись серед тисячного натовпу таких же самих голодних, як і самі, вертались додому з нічим. Хатні запаси давно вичерпані, і життя тримається на продуктових картках...

Продуктових карток можна було б і не згадувати, бо на них давно уже нічого не давали, а на хлібні ще давали шматок якоїсь тяжкої чорної маси, що остюками та половою трималась укупі, і називалась «хлібом». Але й цього «хліба» не можна було купити, скільки завгодно, а можна було дістати лише на картки за таким розподілом: робітники на тяжких та гарячих працях (доменщики, сталевари, шахтарі та под.) отримували картку першої категорії з одним кілограмом хліба на день. На легких працях давались картки 2-ої та 3-ої категорії, по 800 та 600 грамів хліба на день на одну особу. Діти дошкільного віку отримували дитячу картку з 250 гр., а так звані «іждевенні» (утриманні), як мати та підлітки, не отримували нічого.

У нашій родині з 5-и осіб, батько-механік, одержував 800 гр., 6-и літній брат — 250 гр., а мати, я та старша сестра не одержували нічого.

Картки видавалися щомісяця, і щоразу були іншого кольору. А також різні категорії мали різні кольори.

Виглядали ці картки, як листочок із зошита, розподілений на квадрати і на кожному квадраті надруковано слово «хліб», а нижче скільки грамів, а ще нижче дата, місяць та рік.

Один кілограм і 50 гр. була норма на 5 осіб, яка втримувала вогник у виснажених тілах нашої родини. Батько вже був пухлий, але мусів ходити до праці, щоб не відібрали карток. «Кто не работает, тот не ест», — казав Сталін. Інші члени родини були кістяки, обтягнуті шкірою.

Пішли сніги. Люди вмирали на вулицях, в чергах за хлібом, в скверах на холодних лавах, — де присів відпочити, то вже й не встав.

Вантажні авто з відгодованими «телохранителями» їздили по вулицях та підбирали тіла померлих, бо ховати ніхто не мав сили.

Зникли з вулиць собаки, коти і навіть щурі і миші. Люди їли все. Були чутки, що траплялися випадки канібалізму...

Минув Новий рік, кінчався січень і ніс людям надію на прихід весни, і хоч якоїсь травички, яку можна жувати. Лише б пережити лютий місяць, а в березні вже весна... весна...

Та лютий розгулявся відповідно до своєї назви. Лютував мороз. Холодний, гострий вітер дув з неймовірною силою, валив у кучугури людей, які вже не мали сили піднятися. А треба було ж виходити з хати та йти в чергу за шматком отієї гливи, за шматком еліксиру життя.

Брат мій занедужав і лежав у гарячці. Мати не відходила від нього. І вся відповідальність за хліб лежала на мені та на сестрі.

Одного ранку, ще в темряві, пішла сестра займати чергу (на щастя крамниця була недалеко, лише через дві вулиці, за рогом). А коли розвиднилось, прийшов мій час замінити сестру, щоб не заκοцубла на морозі, бо крамниця ще була зачинена і люди, замотані у всяке ганчір'я, старі ковдри, рушники, закриваючись від вітру по

самі очі, стояли і сиділи попід стінами крамниці та сусідніх до неї хат.

Нарешті крамниця відчинилась, і вся оця сіра маса лахміття посунула всередину. Тут було затишніше, і пахло гарячим хлібом, що ще більше дратувало голодні шлунки. Підходить моя черга. Купую ще гарячий хліб, пхаю на груди, за полу пальта, а карточки за широкий відворот на рукаві. Кишень не було. Я поспішила вилізти з переповненої людьми крамниці. До рогу дійшла хутенько, а на розі з неймовірним поштовхом стрів мене вітер, зірвав з голови на плечі хустку і звалив мене на кучугур снігу. Ледь-ледь я підвелась, натягнула на голову хустку і, задихаючись від вітру, всунулась у хату. Сестра допомогла мені роздягнутись, взяла хліб і почала ділити на 5 рівних шматків. Я грілася біля печі. Мати запитала про картки:

— За відворотом рукава, — відповіла я від печі.

Сестра, обшукавши рукави, стурбовано заявила:

— Карток немає!..

— Як немає?! — схопилась мати. — Де ж ти картки поділа, дитино моя?

Я дивилась на них зі страхом, бо до мого мислення поволі доходила страшна здогадка, що я загубила картки. А може ще в крамниці, в метушні хтось їх витягнув? Крадіжки траплялися часто. Але загубити? Ні! Не може бути! Картки *мусять* бути за відворотом. Шукаємо ще раз, вивертаємо рукави, трусимо пальто і хустку — карток немає.

— Ой, Боже ж мій, — зойкнула мати, — що ж тепер буде? Це ж нам усім вірна смерть! Як же ми скажемо про це батькові? Ідіть, дівчата, шукайте, може знайдете.

Пішли ми. Де ж шукати? Вулиці порожні. Лише вітер ще далі свистів, гнав завірюху і з неба, і з землі. Крижинки снігу сипались під сукню, в рукави пальта, за ковнір, забиваючи дихання. А навколо лиш голі дерева, безлюдні вулиці та кучугури снігу... Заглядаємо у двори, під уламки парканів. Немає! Немає ніде. Сніг та сніг. А може вже хтось знайшов і підібрав у власну кишеню? Задубіли руки й ноги, і ми винувато, з порожніми руками, вертаємось до хати. Слава Богу, хоч у хаті тепло, мали щастя

ще влітку купити вугілля. Але саме тепло не врятує нас від смерті. В хаті тихо, як при мертвому, лиш чути стогін хворого брата та наше схлипування. Всі троє плачемо.

В післяобідню пору прийшов батько з праці і застав у хаті заплакані обличчя та опухлі очі. Мати про все розповіла. Вона оповідає, а мене пригноблює страх, мучить совість, що не сповнила їхнього довір'я і втратила останній порятунок життя. Що ж зараз зі мною зробить батько? Чи буде бити? Чи вижене з хати? Чи яку іншу кару загадає?..

Але батько, хоч завжди строгий до порядку, нас ніколи не бив і зараз мовчки стояв проти мене. Подивився із високого росту на мою малу виснажену постать, зітхнув і сказав:

— Вдягайтеся, дівчата, підемо ще раз шукати.

Пішли ми. І знов, як і вперше, ми безнадійно обшукували дерева, паркани, розходились в різні кінці вулиці і знову сходились докупити й радились, де ще треба шукати. Крамниця вже була замкнута. Хліб розпроданий. А вітер оскаженіло продовжував лютувати...

— Ану, дочко, пройдемо ще раз від крамниці до хати, і ти точнісінько покажи, як ти ішла, де тебе вітер звалив, як ти вставала і т. д. — сказав батько.

Я проробляла усе так, як він того бажав. І коли настигала з плечей на голову хустку, батько сказав:

— Стій! Це ось тут сталось. Ти підняла догори руки, а вітер видув геть картки. Ось тепер підемо в напрямку, куди вітер віє.

І ми пішли за вітром, в протилежний від нашої хати напрямок. На розі, колись загородженім парканчиком, росли кущі бузку. Тепер не було ані паркана, ані товстих стовбурів кущів (хтось поламав на паливо), а лише з-під снігу стирчали гострі залишки обламаних кущів.

— Ось тут, дівчата, й будемо шукати. Рийте обережно сніг поміж стовбурчиками; наче ви траву полете на грядці, — сказав батько.

І ми заходились «полоти». Та щастя припало на батькову долю...

— Дівчата, сюди! Ось тут папірці! — гукнув батько.

І, обережно, як археологи змітають порохи із знайдених дорогоцінних скарбів, ми, забувши про ятому і не відчуючи посинілих задубілих пальців, шматочок за шматочком, рятували з-під снігу тоненькі папірці пошматованих вітром карточок.

До хати увійшли уже при каганці, де на нас чекала найка «еліксиру життя» (бодай його в такому вигляді ніколи не куштувало людство), і горщик гарячої води. Перемучені всі пішли у ліжка. Наступила нічна моторозна тиша, в якій ще ясніше було чути важке дихання та стогін хворого брата і тиху молитву матері:

— Слава Тобі, Господи! Слава Тобі, Спасителю наш, що Ти ще раз відвів від нас руку смерті. Амінь!

ЧЕРГА

У нашому місті, на Донбасі, було два базари. Один, майже за містом, великий, з полицями для перекупок, з колгоспним привозом та товкучкою. Цей базар діяв емергійно лише по неділях, а в звичайні дні на ньому було мало торгу і все було дороге.

Другий базар містився майже в центрі міста і називався «Зеленим». На ньому були дерев'яні крамнички, в яких мусіла б продаватись городина та садовина з овочевих баз, по державних цінах. Кажу «мусіла б», бо її майже ніколи не було. А коли що привозили, то це була небуденна подія. Ось як у той день, про який я хочу розповісти.

Ще зраня пройшла по місту чутка («Станція ОВС -- одна баба сказала...»), що на «Зеленому» сьогодні «даватимуть» молоду картоплю та цибулю. І місто загуло, як вулик! Гуртами люди збиралися біля крамничок, розташованих довкола площі. Вже о восьмій годині ранку біля кожної крамнички стояли черги, в декілька сот осіб: всі хотіли купити городини.

Ніхто не знав скільки і коли, і в яку саме крамничку привезуть ту городину. А кожному хотілося бути одним із перших. Отож, тому й стоїть черга біля кожної із тих крамничок.

Тут же, в натовпі, швеньдяють підслухувачі-сексоти, прислухаються про що люди говорять, щоб потім донести «куди слід». Люди їх знають, бо більшість із них молоді й пикаті; у цей час дня молодь або на праці, або в учбових закладах. А раз отакий лобуряка треться в чергах між жінками, то так і знай, хто це, і тримай язика за зубами.

Час минав, а про зелень ні слуху, ні духу. Натовп колихався, як морські хвилі. Люди переходили з однієї черги в другу, швеньдяла дівтора. Між крамничками, в холодку, дівчатка групами бавилися камінцями (крем'ярами), а за крамничками хлопчак ганяли «футбола» — чийогось капелюха або порожню бляшанку. Натовп покищо терпляче чекав, обмінюючись місцевими новинами та об-

говорюючи, якби то було смачно з'їсти молоду, в лушпайках зварену, картопельку, та з зеленою цибулькою, та ще якби дістати десь оселедчика, то й за вухо не відтягнеш.

— А коли б до того всього та ще й чарочку... — додає дідусь, який затесався в чергу між жінками.

— Еге ж, тобі вже як мед, так і ложкою, — обізналась якась молодиця. — Будь радий, як ще пощастить картоплі та цибулі дістати. Ось сонце вже до обіду добирається, а про зелень і не чути.

А сонце дійсно вже доходило до зеніту. Скорочувались тіні, збиралась задуха. Люди томились, пріли. Всіх мучила спрага, але води поблизу не було, а з черги вийти небезпечно: тільки вийдеш, а тут зелень привезуть — і все пропало, згаяно півдня! Пролізти у чергу на своє місце — справа неможлива.

Питають один другого, хто пустив чутку про зелень? З якої бази? Може це неправда? Може хтось пожартував?

Наростає незадоволення, роздратованість. Спрага, спека і над усім оцим, з усіх боків площі, репетують гучномовці про колгоспні досягнення та добробут робітничого життя!.. А як перейдуть на музику, то гучномовці більше тріщать, аніж грають.

Раптом на площу вбігає гурт галасливих хлопчаків і на все гордо верещать:

— Везуть! Везуть! Везуть!!!

Захвилювалось людське море. Повставали ті, що сиділи просто на землі, заметушилися, забігали діти, дорослі кинулись хто куди, хапали один другого за стан, за плечі, щоб утриматися в черзі. Черги, як змії, сілітались і розплітались, коливались і хвилювались. Зв'язувались вузлом, а то знов витягались у довгі стрічки. А зелені — не було... Діти пожартували...

Злість охопила натовп. Накинулись на дівчорку. Стали докоряти та загрожувати за недбале виховання дітей. Напали на жінку, яка міцно тримала біля себе двох хлопчаків: діти взагалі не повинні бути в черзі!

— А та-а-ак, тобі добре говорити, бо напевно когось маєш, що тобі допомагає у чергах стояти, а в мене нікому, — відбивалась жінка. — Чоловік на праці, а я сама,

хоч розірвись. От і мушу дітей ставити в чергу. Бо як дають по одному кілограму чи по два, в одні руки, то як нагодувати гурт з шести ротів? Та ще й не можу признатись, що вони мої, бо як хтось дізнається, що мої, то й виженуть із черги. І знов підуть голодні спати.

— А ну-ну... потіше, дурная баба. В нашій країні ніхто не їсть голодним спати, — це подав голос один із «отих».

Гурт зразу затихає, на цьому місці, але з якоїсь причини сварка вибухає на іншому боці площі.

А сонце вже перейшло за обід і далі безжалісно пече. Хтось звідкись приніс відро води. Натоп, збиваючи один одного, долонями хапали з відра воду і пили і бризкали на обличчя та шиї. За мить відро спорожніло. І знову крик:

— Вез-у-у-ть!!!

Натоп завмер. Тисячі очей з недовір'ям дивилися на в'їзд. І, бачать власними очима — діється чудо: на площу завертає гарба, повна мішків з картоплею, та коробів, із яких звисло зів'яле бадилля зеленої цибулі!

Вибухнув вулкан! Закипіла площа! Всі черги змішалися, як хвилі моря у бурю... Хапались за гарбу, безжалісно відпихаючи одні других. Когось звалили, затоптали. Крик, вереск, плач, лайки... А гарба поволі тягнеться і тягнеться кругом площі і невідомо, перед якою крамничкою зупиниться!

Перед гарбою люди, як скоморохи, скачуть, бо не знають, до якої крамнички пристати. А за гарбою тягнеться хвіст і закручується бурхливим коловоротом. Галас і гармидер неймовірний. І, раптом, пересмілюючи гармидер, з голосників загриміла хорова голосна пісня:

«Зашумелі, загуделі провода,
Ми така не відалі нікагда»!...

На мить, якась мертва тиша охопила площу. Всі прислухалися до пісні, а потім, ніби по змові, вибухнув могутній регіт!

— Оце правда, оце дійсно правда, що такого «не відалі нікогда!» — вигукнух хтось. Яка іронія!

Ця пісня, в такому збігу обставин, викликала у людей саркастичне ставлення до такого безглузлого порядку. Але вона й охолодила гісторичний нагів. Залучили жарти.

Нарешті гарба зупинилася і, само-собой, за старим досвідом, почав налаштовуватися в черзі порядок. Ближчі до крамнички допомогли розвантажити гарбу. Приблизно прикинули, на скількох вистачить по три кілограми картоплі та по пучку цибулі на одні руки. Ті, що не мали надії на купівлю, зразу розійшлися, а решта, нерозривним мідним ланцюгом, тримала чергу навколо площі. Через дві години вже було по всьому: зелень продана, крамничка замкнена. Лише курява, за день піднята тисячами ніг, поволі спадала на площу.

А в хатах, сміючись, оповідали про подію з чергою та піснею:

«Зашумелі, загуделі провода,
Ми такова не відали нікагда»!..

НЕЩАСЛИВЕ БАЗАРЮВАННЯ

У суботу рано голова колгоспу «Червона Зоря» вирішив базарювати. Наказав дідові Семенові скликати старих жінок та дітей, тих, що були вдома (бо всі роботи і, навіть, діти-підлітки були на жнивах), щоб нарвати на городі мішків 5-6 огірків та 3-4 коші слив в саду.

Вирішено - зроблено. Нарвали огірків та слив, усім записали по півтрудодня за цілий день праці (бо це вважалось легкою роботою). Навантаживши авто - « полуторку», призначили до неї «команду»: шофера Івана, який також буде продавцем, та двох наглядачів: діда Семена та підлітка Василька, у якого була рука на перев'язі (десь поранився), щоб вони придивлялися за товаром, бо на базарі так і дивись: з одного боку продавцеві «зуби заговорюють», а з другого боку крадуть.

Десь опівночі нарешті поїхали. Вантажним авто з таким делікатним товаром по поганій дорозі більше не зробиш, як 25-30 кілом. на годину, а до міста з базаром кілометрів сто. На базар же треба прибути до світанку, щоб зайняти добре місце. Та не так все склалось, як плянувалось!..

Десь на півдорозі мотор дивно загарчав, заскавчав, чхнув і замовк. Шофер і Василько лазили, заглядали усюди, та в темноті нічого вдіяти не могли. Ранком шофер ще раз подивився і заявив, що поправити мотор він сам не зможе, і що авто треба тягнути в майстерню. А стоять вони в степу, за 5 чи 6 клм. від найближчого поселення.

Порадившись, послали Василька у селище потелефонувати у колгосп і запитати, що робити. Пішов Василько і вернувся аж перед вечором, голодний, як вовк. З'їв два огірки із шматком коржа, що прихопив з хати, та трохи слив, і аж тоді почав оповідати, як з великими труднощами додзвонився до колгоспу. Спочатку у поселенні його не допускали до телефона, заки докладно не перевірили, хто він, звідки, куди і в якій справі хоче дзвонити. А потім із колгоспу ніхто не відповідав. Коли ж нарешті додзвонився, то рахівник сказав, що сам він нічого вирішити не може, а голова колгоспу десь у полі і по-

вернеться аж уночі. Як вирішать, що робити, то подзвонять назад, у селище, а ті вже якось звістять потерпілим.

Стемніло. Наступила чарівна, так чудово описана Гоголем, українська ніч. Але нашим героям було не до чарівної ночі. Вони лаштувалися на нічліг. Дід Семен з Васильком заночували на траві, біля авта, а Іван в кабіні. Неділя минувала. Раннє золоте сонце побудило всіх. Надходив знову гарячий день. Увесь день всі троє нудилися біля авта, ховаючись у його невеличку тінь. Чекали вістки з селища. Вістки не було. Перед заходом сонця Василько ще раз поплентався у селище, та там і заночував. Так минув понеділок.

У вівторок, у обідню пору, повернувся Василько з вісткою, що з колгоспу вишлють трактор, а коли — не знають, бо ж треба дзвонити у МТС (Машино-тракторна станція) і довідатись, чи є вільний трактор.

Знову нудились, виглядаючи. І нарешті, аж у середу по обіді, прибув трактор. Вся «команда», з трактористом разом, кружляли навкруги «полуторки», приміряючись, як її найкраще зачепити, щоб тягти.

Огірки вже загнилися, а сливи тріскалися, і їх сік стікав кров'яними потічками з усіх боків авта.

Минула середа. І аж уночі, під четвер, вирушили додому... У колгосп прибули у четвер.

Гнилими огірками та сливами поласували свині. А управа колгоспу мала клопіт і ламала собі голову: як приховати цю подію від районових, вищих начальників? Куди списати витрачене пальне і з яких фондів заплатити МТС за трактор? Бож, не дай Бог, дізнаються, то по голівці не поглядять, а зразу пришиють «саботаж, шкідництво, розбазарювання народного господарства» і т. д. і заженуть туди, «де Макар телят пасе»...

Бо в соціалістичному господарстві не може бути таких випадків! Завжди все мусить бути успішне на 100%. А маєш недоліки чи прикросі — приховуй і викручуйся, як знаєш.

КОСИНКИ - ХУСТИНКИ

У 1930-х роках, дві молоді студентки-практикантки, Таня та Люба, тимчасово працювали на передмісті Дніпропетровська і щоранку, йдучи до праці, дивувалися, що то за незвичайна бляшана будівля стояла при дорозі? Величезна, майже як ангар для літаків! Поперечні вікна, вузькі і довгі, були аж під дахом. В'їзд у цю будівлю був величезний, могло проїхати найбільше вантажне авто. У воротах ще була хвіртка, в яку рідко хто заходив, а коли хто й заходив, то щільно зачиняв її за собою.

І щоранку дівчата намагалися догадатись, для чого могла б знадобитися така незграбна будівля? Люди кажуть, що то база, тобто склад, але для чого склад? — ніхто не знав.

Одного ранку подружкам пощастило. Таня, бідова-ша, зауважила, що хвіртка була трохи відчинена.

— Давай, Любо, заглянемо, що там? Адже ж нас за це не повісять. Заборони ніякої немає, паркана також, та й двері виходять просто до дороги, то нема чого й бо-ятися.

І, поволі наблизившись до хвіртки, всунули голови в отвір і раптом почули привітний оклик:

— Заходьте, дівчатка, заходьте!

Дівчата недовіриливо переглянулися: йти чи не йти? І вирішили зайти. Вже що буде, те й буде! Молодечої ці-кавости нічим не приглушиш.

— Сюди, сюди йдіть! — десь здалека гукав чолові-чий голос.

Трохи роздивившись у півтемряві, дівчата побачили, що величезна будівля посередині була порожня, а попід вікнами, вздовж стін, кількома рядами стояли якісь за-криті ящики. А, аж там, під передньою стіною, було щось подібне до крамничкового прилавка, освітленого кіль-кома електричними жарівками, що звисали з високої стелі. На прилавку лежала купа фантастично-гарних ко-льорових клаптів матерії! Дівчата, мов зачаровані, набли-жались до прилавка.

— Вибирайте, дівчатка, рештки, може на блюзку виберете, або на хустки-косинки, — запрошував чоловік.

Дівчата вже сміливіше розгортали шматки темно-шоколядового креп-де-шину, з надзвичайно гарним малюнком павичевого пір'я, в кольорах від темно-бурого до яскраво-жовтого та помаранчового! Небачена розкіш! Кольори були такі яскраві аж світилися, горіли, очі відбирали. Дівчата не знаходили шматка розміром на блюзку, та все одно і грошей не вистачало б, тому взяли лише один клапоть, приблизно з квадратний метр, щоб його розрізати на дві косинки-хустинки. А саме в ті часи було модно носити кольорові косинки, влітку на плечах, а зимою на шиї, під ковніром пальта.

Дівчата аж підскакували з радощів! Платячи за шматок, вони вголос виявили своє здивування, що продаються лише рештки, а де ж матеріял?

— А матеріял, — каже продавець, — продали вчора вчором, після праці.

Дівчата дуже шкодували, що не знали про це і втратили нагоду придбати казкові сукні. Ну та що ж зробиш, раді й косинкам. На це продавець лише загадково усміхнувся.

У неділю дівчата поїхали в місто, знайшли мережницю і замовили той шмат розрізати на косинки і обмержити, бо шкода такий ніжний матеріял псувати підрубкою. Минав час. Щонеділі дівчата їздили до мережниці, але косинки все ще не були готові. То мережниця не було вдома, то мережниця все нарікала, що така зайнята, що і вгору ніколи глянути, і обіцяла, що до наступної неділі обов'язково промережить. Та знову неділі летіли, а косинки все ще не були готові, а тут за три дні вже треба й додому від'їздити, бо закінчувалось навчання.

Таня, отримавши пів дня вільного від праці, ще раз сама поїхала по косинки. На стук двері відчинила сама майстриня і роздратованим голосом заявила, що косинки все ще неготові!

— Та ми ж за три дні від'їжджаємо звідси, — пояснила дівчина.

— Ну, то й їдьте собі на здоров'я, — бовкнула майстриня.

— Як то, їдьте, а що з косинками? — розгублено й здивовано спитала Таня.

— Про косинки забудьте. Я їх собі лишаю!

— Як то, собі, — ще більше здивувалась Таня. — Ви ж нас обкрадаєте! Якщо ви зараз не віддасте хустинку, то я покличу міліціонера.

— Ну й клич! — визвірилась майстриня. — А я скажу, що ти зв'язок із закордоном маєш, що з-за океану пакунки отримувєш! Ти ж добре знаєш, що тобі за це буде?! Ти ж знаєш, куди за це попадеш?! — залякувала вона студентку.

Тані аж очі на чоло полізли від здивування:

— З яким закордоном?! Громадяно, ви що, божевільні, чи що?! За косинку людей заганяєте до в'язниці чи до Сибіру! Та чи ж у вас совість якась є?!

— Совість? А хто її сьогодні має? Кожен добуває собі все, як може. А от ваші косинки, я бачу, що вони закордонні, бо такої матерії, з такими кольорами у нас не виробляють. Ти краще признайся, де ви той шмат дістали, а я вам за нього добре заплачу і розійдемося мирно.

— Послухайте, — каже Таня, — от прийде літо, то ви блюзки й плаття з цієї матерії на красунях побачите, бо мали щастя, на «посольчиній базі» купити більше, а нам дісталися рештки. А де цю матерію виробляють, я не питала, і мені до того немає діла! А вас прошу зараз же повернути мені той шмат, якщо він навіть не помережаний. Помережимо вдома!

Мережниця зразу якось знітилась, зм'якла, подобрішала і, винувато усміхаючись, стала тихо говорити:

Так ось де ви дістали клопоть... Пробач мені за нечемну поведінку. Я бачу, що ви дівчата чесні, і я вам можу довірити правду. Мені, особисто, ваші косинки непотрібні, і я їх давно помережила, але мусіла їх затримати, щоб випитати у вас, де ви їх взяли? Бо саме як я їх мережила, до мене приїхала дружина одного НКВД-иста, привезла мережити батистову блюзку, і дуже зацікавилась вашим шматком. Та не тільки зацікавилась, а конче хотіла його мати! Ото ж її чоловік наказав мені розвідати, хто ви, та звідки маєте цей шматок. Але якщо ви

це купили на базі, то він вже довідається, звідки він. І ще більш таємничо, пошепки додала:

— Бо та база, то закритий розподільник для високих чинів міста!.. Отож вони, напевно, матеріал собі розібрали, а цьому прихвосню не сповістили. Ну, а решти вже продавали населенню, щоб чутка пішла, нібито всім продавали. Вибачай, я зараз, — гукнула вона і зникла в хаті.

За хвилюку винесла загорнуті в папірець дві косинки із вибаченням та побажанням:

— Носіть здорові, — і випроведила Таню за хвіртку.

Таня летіла додому. Розказала про все Любі, а та, подумавши, відмовилась від косинки. Каже:

— Ще якийсь йолоп і в нашому місті може причепитись за косинку та пришити закордонні зв'язки, і тоді за одну косинку зажене всю мою рідню на Соловки або Сибір. Давай краще їх тут десь продамо.

Але Тані шкода було розлучитися з таким скарбом і, маважившись на будь-що-будь, відкупила у Люби косинку для своєї сестри. Щасливо і вже без пригод носили сестри чудові косинки, доки вони не зносились на стяжки.

АНТОНОВЕ ЖИТТЯ

Важко було Антонові, заводському слюсареві, утримувати родину із 7-и осіб. Найстаршому, мовчазному та чутливому, синові Славкові, лише 12 років. Скоро помочі від нього не буде. А часи тяжкі. Щойно пережили страшну голодову зиму 1932-1933 рр. А як же далі жити? Один за другим підуть діти у школу, треба ж їх нагодувати, і вдягнути. Але як, у що і за що? Денно і нічно ламав собі голову Антін. Прислухався й придивлявся, як же інші дають собі раду? Бачив, кругом у всіх була біда, лише родини партійців виглядали справніше, і вдягнені краще. Отже, партійним живеться легше...

Поговорив з парторгом цеху, а той порадив Антонові піти на вечірні курси політграмоти, а після курсів вступити у партію. Антін так і зробив, і вже через рік був переведений з заводу до партосередку, а далі по щаблях угору, і через п'ять років був завідувачим крамниці з доброю зарплатнею.

Загалом у місті крамниць було небагато, і всі вони були дуже бідні. Потрібного краму не було, а були всякі «витребеньки», як шовкові квіти чи металеві гудзики, що від прання іржавіли, псуючи одержу, і т. п.

Більшість полицок, що ще підчас НЕП'у вгиналися від краму, тепер були завішені величезними картинами-плякатами, на яких зображено напіводягнених дорослих та дітей, що під сяючим сонцем та синім небом бавляться на березі моря чи річки, а під ним гасло: «Солнце, воздух і вода — лучшие друзья здоровья».

— А про хліб не згадують, — додавали люди.

А на питання: — Чи сьогодні є щось новеньке у крамниці? — відповідали: — Ні, все ще ті ж самі: сонце, воздух та вода. (Воздух — повітря).

Та хоч на виду, для загального населення, у крамницях нічого не було, все ж таки з-під прилавку дещо перепало на початку міста, родичам та знайомим: хутра, одяг, білизна, взуття та інші дефіцитні речі.

Життя Антонової родини значно покращало. Та ось неждано-негадано на крамницю налетіла ревізійна комі-

сія (комусь Антін не догодив). Все підраховували, все переписували і недолічилися кількох тисяч карбованців.

Антонові загрожувало довголітнє ув'язнення або заслання, і знову родина під загрозою: майно skonфіскують, всіх виженуть на вулицю, а дітей повикидають зі школи. І понесе їх вітер жебраками...

А куди ж вони підуть? З чого житимуть? Що робити? Як рятуватися?

Антін не злодій, він тих грошей не крав, але «головки», яким він мусів давати товари з-під прилавка, «забували» за них платити, а після 2-х, 3-х нагадувань навіть загрожували Антонові; тебе, бущім-то й поставили туди, щоб ти умів «свої руки гріти» і другим «підігрівати». От і викручуйся, як знаєш.

Антін так господарювати не зміг і тепер за це мусів розплачуватися. Щоб урятувати себе та родину від загибелі, за порадою знайомого судового дорадника, Антін був змушений принести в жертву старшого сина, уже 17-літнього Славка. Славко мусів взяти на себе це «злодійство», нібито він украв ті гроші! Дорадник запевняв, що Славко молодий, витримає заслання і вернеться додому. І мовчазний, мрійливий, тонкий як жердина, Славко, покоровся долі, щоб урятувати родину.

Його судили. На питання, на *що* він витратив так багато грошей (бо в загальних злиднях не було *на що* витратити), Славко відповів, що подорожував... І хоч всі добре знали, що без особливих паперів чи дозволів у той час далеко не заїдеш, щоб витратити аж таку суму грошей, все ж суддя проголосив вирок:

— Ну, як ти любиш подорожувати, то ми дамо тобі найдовшу подорож у твоєму житті. Поїдеш аж до Охотського моря, на 10 років.

Славко мовчки, без сліз, покоровся долі. Іншого виходу врятувати родину не було.

Приблизно через рік, прийшла вістка, що Славко помер від туберкульозу. Недовго витримав слабкий організм, суворий клімат та тяжкі умови концтабору.

Перед другою світовою війною, після поділу Польщі, Антона перевели кудись на Захід. З початком війни матір та дітей евакуювано в різні кінці «необ'ятной родини».

А війна і слід за ними замела.

Так і пропав відважний вчинок Славка — врятувати родину.

«МИ МОЛОДИЕ ХАЗЯЄВА ЗЕМЛІ»

Початок советсько-фінляндської війни 1940 р. вплинув і на наше місто Одесу. Місто затемнили синіми світлами, на вулицях і в будівлях. Дуже помітно зменшилося (і до того було не так багато) харчових продуктів у крамницях та їдальнях. Особливо відчувалася нестача хліба. Хліб продавали лише зранку, по 1 кг. в одні руки. Через 2 - 3 години хліб був розпроданий, а тому треба було займати чергу зночі.

Робилося це так: недалеко від крамниці, розмовляючи, стояли 2 - 3 особи; коли підходило більше людей, то їм передавали чергові номери. Перші відходили, а наступні чекали на інших, і так до самого ранку. Стояти гуртами вночі заборонено. Мешканці з великих родин виходили в чергу по двоє, або троє і, отримавши чергові номери, йшли додому спати.

Студентам, які мешкали в гуртожитках, і для яких хліб був основним харчем, було скрутно. Зайнявши чергу, вони вже не могли вернутися у гуртожиток, бо від 11 год. ночі до 6-ої год. ранку двері замикалися, і ніхто не мав права заходити чи виходити. Такий закон. Отож, зайнявши чергу, студенти збиралися на лавках скверів чи «парадних» входів будинків, близько до крамниць, і тихенько оповідали різні пригоди, декламували вірші, або співали, може й заважаючи людям спати. Але ніхто не гнав їх і не скаржився, бо всі знали, що ця поведінка не з розкошів. Коли ж наближався міліціонер — нічний вартівний — і питав, (ніби не знав), чого це студенти не йдуть спати, то всі хором ахали і охали, поглядаючи на місяць та зорі, буцім-то за-ко-ха-ні... Міліціонер крутив головою на «дурощі» студентів, і йшов далі.

У теплі, південні чорноморські ночі нетяжко згаяти час. Та проблема була та, що після черги треба ж бігти на лекції і щойно аж по обіді поспати. А це було не так легко, бо ж треба було робити домашні завдання, а ввечері при сильному світлі нічого не видно. Студенти засипали на лекціях, погіршали учбові успіхи (пізніше організовано роздачу хліба у гуртожитках). Поряд із теп-

лими ночами були також холодні, вітряні, з мжичкою дощем. От то ї була біда: молодь мокла і мерзла.

В одну із таких ночей дві подруги, однокімнатниці студентського гуртожитка, Зоя та Наталка, простоявши всю ніч і ранком оримавши по крайцю хліба, підтюпцем бігли у гуртожиток, переодягнутись. Від холоду їжились і цокотіли зубами

— Стій, — вигукнула Наталка, — так ми не нагріємось, а лише стоимось...

І, наслідуючи гаркавого викладача «Военних справ», подала команду:

— А-а-ну!.. Вихривняти шеренгу!.. На пехршого хривняйсь! Шагом марш!..

І, випроставши спину, вона помаршувала широкими кроками, поглядаючи збоку на Зою, чи та її наслідuje?

У такт кроків Наталка тихенько заспівала, популярний у ті часи, молодечий советський марш:

*Шагай вперед, комсомольское племя,
Шугі і пой, чтоб улыбки цвели,
Ми покоряем пространство і время,
Ми - молодые хазяева землі!..*

А Зоя жартома, після кожного рядка голосно додавала слова: «у штанях» або «без штанів!..»

Такі жарти студенти робили майже з кожною пісню. Іноді, особливо в ліричних піснях, виходили смішні каламбури, але на цей раз вийшло щось зовсім інше. Після останнього рядка Наталка раптом зупинилась і витріщицалась на Зою.

— Що сталося? — здивовано питає Зоя, ледве закінчивши оте «без штанів».

— Як, що? Ти ще й питаєш? Ти ж контрреволюцію співаєш! — зашипіла Наталка.

— Та ти що, здуріла? — розгублено усміхалась Зоя. — Що ти верзеш? Яку контрреволюцію?

— Ану, проспівай ще раз останній рядок, з додатком... Ну, що вийшло? Га? «Ми молодые хазяева землі — без штанів...» Так?!

Так, вийшов двозначний, слизький, небезпечний на той час, політичний каламбур. «Хазяїни» і «без штанів», і то в країні «земного раю»! Усмішка зникла із Зоїного

лища. За один отакій необдуманий жарт вона може втратити не лише право на освіту, а й родину і волю. Бачучи, що справа набирає небезпечного напрямку, Зоя вирішила боротися, будь-яким засобом:

— Я співала не сама, ми ж разом співали! — виправдувалась вона.

— Так, — злісно усміхалась Наталка. — Тільки я співала без додатка, а ти з додатком, ти — політикою займаєшся!

Зоя пильно вдивлялася у Наталчині очі і намагалася розпізнати, чи жартує вона, а чи дійсно може зрадити подругу і донести «куди слід».

— Слухай, Наталко, ти добре знаєш, що я це зробила ненавмисно. Я навіть і не подумала, що таке могло вийти.

— Ага! Не подумала? А ти ж знаєш, що буває тим, хто необдуманно говорить, або діє? Тим немає місця в лавах советських громадян! Це ж зрада влади, зрада партії і товариша Сталіна! Ти — ворог народу! Та ти знаєш, що тобі за це буде?!

Так, Зоя дуже добре знала, а тому вирішила атаку відбити контратакою. А потім що буде, то й буде. Прижмуривши очі, вона почала кидати докори та образи Наталці:

— Я ніколи не сподівалася, що саме ти, така гарна і така розумна, можеш бути кар'єристкою і зрадницею своїх друзів! Брудними наклепами прокладати собі шлях! Ти безсовісна тварюка! Сволота ти! — вигукувала Зоя, тремтячи всім тілом від обурення. З очима, повними сліз, вона різко повернулась і пішла геть. Тоді Наталка дзвінко розсміялась, кинулась до Зої, обняла її за плечі і як дитину, повчала:

— Ти така ще наївна та довірлива!.. Думай, серденько, думай про те, що говориш, а краще мовчи. Я не донесу, «куди слід», але інші це можуть зробити. А зараз вибач мені, я справді пожартувала! — і кинулась цілувати заплакану Зою в обидві щоки.

Зоя пробачила їй той небезпечний жарт, але не забула. Зароджене недовір'я залишилось і охолодило дружбу. А війна розлучила їх назавжди.

НОВІРІЧНИЙ СПОГАД (З НІМЕЧЧИНИ)

Знову наближається Різдво на чужині. Скільки їх уже минуло, і скільки ще доля дозволить пережити!.. І радісно, і сумно... Я у Австралії.

Стою у великій, празниково-прибраній крамниці. Кругом мене так багато гарних та спокусливих речей, а я роздумую, кому що купити на подарунок. Стою, замислилась... А в уяві зринає вже пригаслий давниною років спогад і відносить геть далеко від цього австралійського добробуту. Зринає в пам'яті Різдво, а скоріше Новий Рік, у післявоєнній розбитій, холодній, голодній Німеччині.

Я з чоловіком (одружені лише кілька місяців), мешкаємо в одній кімнаті, в чудом уцілілому від бомб готелі. Але від розкішного колись готелю лишилися лише поплинялі шпалери на стінах та холодні радіатори від центрального ogrівання. А зараз кімнату ogrіває піч-«чугунка» з виведеною у вікно трубою. Всякими правдами і неправдами добули трохи дров та вугілля, і в кімнаті тепло, хоч і бідно. Плянємо, як провести Новорічний вечір, бо люди кажуть: «Як зустрінеш Новий Рік, то так тобі буде цілий рік, щасливо чи нещасливо». А нам же так хотілось хоч трішечки щастя.

— Що ж приготувати на вечерю? — питаю чоловіка.

— А заглянь у шафку, що там у нас є, — відповідає він.

Та не треба було й заглядати, бо обое знали, що в шафці є лише чотири невеликих картоплини та бодай є фунт борошна. Оце і все.

Але я маю для чоловіка маленьку несподіванку, і він її отримає о дванадцятій годині ночі, коли вдарять по «кірхах» дзвони, сповіщаючи, що наступив Новий Рік. Хай ця маленька несподіванка зродить цілу низку інших приємних несподіванок у Новому Році.

Бачу, що він щось хитрувато посміхається і слідкує, щоб я не підходила до його плаща. Певно і він щось для мене має, і хоч сама згораю від цікавості, але не подаю вигляду, господарюючи біля шафки і все ще роздумуючи,

що ж приготувати на вечерю, з чотирьох картоплин та трохи борошна?..

Я знаю що! Вареники!.. Так, так, вареники з картоплею! Не біда, що будуть без сметани, олії чи масла, а все ж таки вареники! Вирішено-зроблено! І ось ми вечеряємо гарячими варениками з... присолом. Аж ось і перший дзвін... 12-а година!..

Накинувши на плечі ковдру, одну на двох, відчиняємо вікно... На вулиці порожньо, ані лялечки. Морозу теж немає. Тепло, бо падає пухнастий сніг. А ліхтарі на розі видніються ніби через білу прозору куртину, якимось казково-гарно. І так тихо-тихо, що здається чути, як падає сніг. І раптом — дзвони... дзвони... дзвони!.. Наступив Новий Рік!!! Бажаємо одне одному щастя, закріплюючи бажання поцілунком.

Та ось з-за рогу вийшло три постаті і зникли у нашому підворітті. За кілька хвилин стук у наші двері. Відчиняю. На порозі три юнаки-студенти, наші сусіди по готелю. Вітають нас із Новим Роком, бажають щастя та здоров'я. Ми вітаємо їх і запрошуємо до кімнати.

Заходять, сідають. Якимось мнутья, переглядаються.

— Що сталося? — питаю.

— Нічого особливого, — відповідають. — Просто ми голодні, оце і все. А у вас так смачно пахне зупою, чи не залишилось трохи й для нас?

— Ні, — кажу, — я зупи не варила, бо немає з чого, а варила вареники.

— А може хоч гарячу воду маєте у тім банячку, що на печі? — питають соромливо.

Червоніючи до сліз і ніяково посміхаючись, вони розповідають, що десь дістали окраєць хліба, та такого черствого, що не можна розламати, то ж може у гарячій воді розмочиться.

— В баняку, — кажу, — є юшка з-під вареників, а вареники ми всі з'їли.

— То дайте ту юшку сюди, а ми вже їй дамо раду!

Швидко та юшка стояла на столі, а хлопці ножем рубали черствий, мов камінь, хліб, розмочували шматки в юшці і їли ложками, як зупу, запевняючи, що смачнішо-

го нічого в житті не їли, бо й забули, коли востаннє їли гарячу страву.

Покінчивши з «вечерею» і подякувавши нам за новорічний подарунок - юшку, раді, мов діти, вони пішли до своєї нетопленої кімнати, а ми щойно тоді пригадали про свої несподіванки. І на рахунок: один, два, три — обоє одночасно поклали на стіл — я для чоловіка одну цигаретку (так, лише одну-однісіньку, американську цигаретку), а він для мене — одну помаранчу!

Навпіл була переділена помаранча, і по черзі курили цигаретку. Так закінчився наш «новорічний бенкет».

А скільки було золотих мрій та надій, віри в краще майбутнє! Яке було відчуття щастя, свідомости, що після такої страшної війни ми залишилися живими, і наше життя лише починається, а майбутність така рожева та багатонадійна!

Кількаразове звернення продавщиці до мене, вивело мене з глибокої задуми. Не можу зібрати думок... В голові ще дзвонять дзвони минулого, в очах бринять сльози, через які я бачу відблиски снігу...

Я хутко виходжу з крамниці, несучи в серці нерозв'язану проблему: що ж його дарувати на Різдво, коли всі все мають і коли когось чимось потішити чи порадувати, чи просто догодити — дуже тяжко.

СПОГАД ПРО М. Т. РИЛЬСЬКОГО

Незадовго перед війною по театральному інституті м. Одеси прокотилася чутка, що в одній із приморських санаторій відпочиває найвидатніший і найпопулярніший в той час в Україні поет, Максим Тадейович Рильський.

Студентство загуло — конче мусимо бачити і чути Рильського. Запрацював комітет, який завжди «винохував», де відпочивають видатні, цікаві для студентів особи і, всіма правдами й неправдами, поборюючи лікарські режими, запрошував їх до інституту на зустріч. Так діяли й на цей раз. Рильський погодився на коротеньку післяобідню зустріч-читання власних творів. У призначений день заля була заповнена вщенть. Всі, мов наелектризовані, з нетерпінням чекали чогось надзвичайного. А як же? От-от на сцені з'явиться *сам Рильський* і буде читати *нам* свої вірші. Всі очі були прикуті до сцени. Нарешті хтось вийшов на сцену, сказав слово привіту і широким жестом запросив на сцену Рильського. Заля бурхливими оплесками викликала та вітала генія. Ось-ось вийде наш велетень... Ось він...

А тим часом на сцену звичайною ходою, поволі, вийшов середнього віку й середньої будови скромний чоловік, дбайливо вдягнений в темний костюм, у краватці, а поза тим... нічого надзвичайного не було. Ні «ореола слави», ні величності поз (як у декого іншого)... Отак собі став, привітався і почав читати. Все з пам'яті. Читав про досягнення країни та її народів, про гігантське будівництво, про заслуги партії, під керівництвом «дорогого і любимого» і т. д... Читав виразно, логічно, з належним наголосом, а проте, не було внутрішнього зв'язку між виконавцем та слухачами. Студенти аплодували більше з чемности, а не з захоплення. так належалось, от і все.

Студентство, та ще й театральне, — це найстрашніше критиканство у світі, — було Рильським розчароване. Ну що ж, це відома істина, що автори (навіть геніяльні), найчастіше погані декляматори, і Рильський не виняток. Якось уже дослухаємо до кінця.

А тим часом Рильський, після декількох віршів, зробив невеличку павзу, випив із склянки, що стояла поруч з карафкою на маленькому столику, трохи води і знов поволю, ніби щось роздумуючи, підійшов аж до самої авансцени і, нахилившись до залі, таємничо запитав:

— Ви чули, жайворонки прилетіли?!

І раптом всі голови, мов на команду, повернулися до вікон. Секундна мовчанка, потім покотився сміх і вибухнув грім оплесків. Щирих оплесків, бо Рильський, однією фразою піймав всіх на гачок. Всім було ясно, що у дворі інституту, куди виходили вікна, не могло бути ніяких жайворонків, а Рильський одним лише реченням заставив zareagувати цілу залю.

Оце і є майстерність чи геніяльність декламатора. Збулися студентські сподівання. Лід був зломлений і тріщав шаленими оплесками признання і вдячності. Зв'язок палагоджено. Витримавши мовчки «біснування» студентів, Рильський ще раз, але впевнено і з усмішкою повторив:

— Ви чули, жайворонки прилетіли?!

І читав далі про те, що хоч надворі ще зима і він ще синіє від холоду, але серцем вже відчуває прихід весни, коли «задзвонять дзвоники дзвінки», а в небі жайворонок залетиться і хочеться «такої втяги, як іще ніколи!»

*Ви дівчина. Нахаба вітер
Із-під хустини вибив пасмо кіс —
А ви й не сердитесь...*

Бо ж ось-ось прийде весна, а з нею й жайворонок-співець. Він його вже чує, хоче, щоб і ви його почули. Тому й «кричу всьому наперекір: — Ви чули, жайворонки прилетіли?!!!»

Душею написаний і з душею виконаний вірш, лився дійсно, мов пісня жайворонка і полонив душі студентів. Весняним струмочком текли один за одним вірші про степи, вітри, сади і квіти і... кохання... І молоді душі відкривались і рясними оплесками дякували Максимові Тадейовичу. Давно пройшов час Рильському вертатися

у санаторію, але студенти знову і знову просили читати ще і ще.

Та всьому буває кінець. Прийшов кінець і цій незабутній зустрічі. Рильський від'їхав, а в стінах інституту ще довго, на всі лади, тони та інтонації, повторювалася фраза, як незабутній подарунок:

— Ви чули, жайворонки прилетіли?!

— Хвилинку, хвилинку почекайте! Як гарно отак по-
лежати та відпочити трохи!

Так, це було в душі Лідії Володимирівни. На відпочинок вона не мала часу, ніколи.

У моїй же пам'яті зберігся такий випадок: у театрі відбувається зводна проба вистави «Ой, не ходи Грицю», на якій були і ми, студенти, присутні, і в якій Лідія Володимирівна грає матір Марусі. На сцені стоїть частина декорацій, криниця з журавлем та горбочок, ще не покритий штучною травою. З горбочка ідуть сходи до криниці. Мати Марусі (Л. В.) сидить на горішній сходинці вроблений в горбочок, і веде сумну розмову з подругами Марусі, які беруть з криниці воду. Після відходу дівчат, Лідія Володимирівна читає драматичний монолог і плаче. За-
кривши обличчя обома долонями, здригаючись усім тілом, вона ридає... Ридає голосно і довго...

— Лідіє Володимирівно, — гукєє з залі режисер, — ви вже затягуєте! Задовго плачете!

— Я не плачу, — захлинаючись відповідає вона, віднявши долоні від залитого слізьми, почервонілого обличчя. — Я сміюся !!!

— В такім драматичнім моменті? То чого ж ви смієтесь?! — здивовано питає режисер.

— А того, що я не можу встати! Я застрягла в декорації! Якщо я встану, то стегнами підніму увесь горбочок! — і знову закотилась нестримним сміхом.

Сміялись всі присутні в залі артисти, сміялись і ми. Оголосили перерву. Робітники сцени врятували Лідію Володимирівну, розпилявши горбочок. А цей випадок ще довго згадувався серед театралів. Отак незначний випадок з приятелькою, викликав спогади про творчі години великих майстрів сцени, а моїх колишніх вчителів...

До особистої власності Лідії Володимирівни, якою вона дуже гордилась, належав білий, вишитий, з плетивом фартушок, що колись був власністю М. К. Заньковецької. Цим фартушком Лідія Володимирівна благословляла нас — «своїх дітей», як вона називала наш курс, перед самостійним концертом «Художнього читання».

От тому, напевно, на моєму артистичному, еміграційному шляху довелося більше деклямувати, аніж грати у виставах, про що я так мріяла з дитинства.

ЛІДІЯ ВОЛОДИМИРІВНА МАЦІЄВСЬКА (Заслужений діяч мистецтв)

В українській літературі іноді згадується про видатних людей і завжди про них пишеться сухою академічною мовою, перераховуючи всі їхні заслуги. Прочитавши таку статтю, тяжко собі уявити їх, як звичайних, повсякденних людей, з їхніми помилками та турботами.

Один незначний випадок з моєю досить огрядною знайомою, що не могла встати з низького модерного крісла, нагадав мені інший, давній випадок з видатною артисткою української сцени, про яку мені закортіло написати. Про Лідію Володимирівну Мацієвську, артистку Одеського Українського Театру — заслуженого діяча мистецтв.

Перед війною, в Одеському театральному інституті, на українському відділі, викладачами були такі видатні артисти як: Йосип Федорович Маяк — заслужений артист республіки, Андрій Іванович Крамаренко — народний артист республіки та Лідія Володимирівна Мацієвська — заслужений діяч мистецтв.

У роки мого студіювання в цьому інституті, Л. В. Мацієвська на нашому курсі викладала «Художнє читання», тобто деклямації. Була вона вже немолода, середнього, а може й трохи нижче середнього зросту, але виглядала огрядною, бо була «кругленька». Не дивлячись на свою повноту, вона ніколи не ходила повільно, а завжди підтюпцем бігла, скоренько перебираючи маленькими пухкими ніжками. А бігти їй було куди. Поряд з театром та інститутом вона ще й виконувала цілу низку громадських обов'язків. Її знало все місто, старі й малі, і як чудову артистку, матір всіх безталанних українських героїнь побутового репертуару, і як добру людину, яка допомагала всім, особливо студентам, де і як лиш могла.

Розповідали про неї, по всьому місту відомий, випадок. В місті була ожеледиця, а Лідія Володимирівна, як завжди, кудись поспішала, підсковзнулась і впала горілиць. Люди кинулись до неї з поміччю, але вона їх зупинила, приблизно такими словами:

ОСТАННІЙ СПОГАД

Прибираючи шухляди свого письмового стола, я натрапила на поштову картку, в якій сповіщалося про смерть Надії Михайлівни Будник, в Одесі. Померла в серпні 1984 року.

Ми, студенти довосних часів, називали її — «Надієчка». І дійсно, в цьому імені було для нас так багато змісту. Одно ім'я, а так багато теплих спогадів.

«Надієчка» була викладачкою техніки мови в Одеському театральному інституті. У свій час, вона закінчила той же самий інститут і була лише на десяток років старша за студентів.

Будучи ще так недавно сама студенткою, вона добре розуміла потреби та проблеми студентів і всіляко допомагала їм. Не маючи своєї родини, вона всю свою увагу приділяла студентам. Двері її помешкання були завжди відкриті для всіх потребуючих помочі, чи то творчої, чи то матеріальної. Як правило, у студентів завжди було обмаль грошей і «Надієчка» була єдиною надією, де можна позичити, бо вона ділилась останнім карбованцем, а як не грошима, то хлібом.

Іноді, не зважаючи на непривітну погоду, вона приходила у студентський гуртожиток і працювала з студентами над вправами: дикції, дихання, резонансу та постановки голосу. Вона любила свій фах і допомагала не лише студентам, а й артистам та співакам всіх одеських театрів. Не одному, голосовими вправами та диханням, лікувала зірвані голоси. А також, не тетралам, виправляла природжені мовні недоліки. Люди, особливо причетні до театрального життя міста Одеси, знали про «Надієчку», а іноді і самі були її «пацієнтами».

До останніх днів її життя до мене приходили листи та поштівки, повні теплих спогадів про творчі пориви й незабутню молодість. «Ваша молодість була й моєю молодістю» — любила повторювати вона. Приємно згадувати про милих серцю людей і боляче чути, що вони, як всі інші, мусять іти в небуття... Спи ж спокійно, дорога «Надієчко», хай тебе повік колише рідна земля.

НАДІЇ МИХАЙЛІВНІ БУДНИК

Надієчко! Я Вам присвячую ці строчки!
Вже вибачте, поет з мене лихий.
Та, думаю, на білих цих листочках,
Я з Вами розділю цей спогад свій.
Хочу, щоб знали Ви, в Австралії далекій,
Ваше ім'я я свято бережу.
І обережно, довгоного, як лелека,
На «Островідова» думками я броджу.
Були Ви строгі, я це пам'ятаю,
«Видушували» з нас все, що могли.
Соромили за лінощів розмаї,
На похвали Ви щедрі не були.
І іноді на Вас ми нарікали,
Не розуміючи важливості тих справ:
Гудіти, дихати, резонувати...
«На що це?» — один в одного питає.
Ви не прощали нам «тверді» подачі,
Учили: «М'яко починай: Е, Ю, Я, І,
Устами рухай і не будь ледачя», —
Так докоряли іноді й мені.
Я «Ченчика» й сьогодні пам'ятаю,
Що «шапочку-кінчаточку» носив,
І «Тупогубого бичка» згадаю,
Що часто за «Гекзастром» ходив.
Пригадую, як по гекзаметру отому
Ми «лазили» нагору і униз.
І доставалось на горіхи «кumu»,
Що навмання, а не по гамі «ліз».
Та після лекцій лиш ми пізнавали,
Яку чутливу душу мали Ви.
За кожного із нас уболівали,
Допомагали скрізь, як лиш могли.
Багато вже забулось з інших лекцій,
Але не з Ваших, бігме заборжусь,
Ваших порад і вказівок колекції
Я в скриньці-пам'яті, як скарби бережу,
Використовую на кожному концерті

*Чи на виставі (основи скрізь одні),
Безмежно вдячна буду Вам до смерти,
За ті студентські незабутні дні.
І вхід в ОГТУ... акацій іней білий...
І лавочку зелену, на якій
Так часто на перервах ми сиділи —
Вклоніться нині Ви від мене їй.
Я з Днем Народження сердечно Вас вітаю
З далекої Австралії до Вас
Найкращих благ на крилах посилаю
На День Народження і повсякчас!*

Написано у 1976 році

— Оповідання та гуморески —

ОБЕРЕЖНО З МОВОЮ

Нижче описана подія сталася за часів «Діпійської Республіки», в перші тяжкі післявоєнні роки в розбитій Німеччині. Мені її розказали двоє дівчаток, а я опишу їм вам.

У дуже старому трамваї, в якому лави тягнулися вздовж стін, між іншими пасажирами, сиділи дві молоденькі українські дівчини в веселому настрої. Вони були щасливі, дуже щасливі, бо щойно дізналися в університеті, що після тяжких вступних іспитів, їх зачислено до складу студентів. Все виглядало в рожевому світлі.

Від радості вони мило до всіх усміхалися і над усім підсмілювалися, як то кажесться: «були в телячому настрої»!

У трамваї було повно пасажирів і було весело дивитись, як натовп пхався наперед, притискуючи передніх до дверей, коли трамвай раптово зупинявся, або навпаки, всі точилися назад, коли трамвай рвучко рухався.

Пасажири, здебільшого німці та німкені, з кошиками та заплечниками, з заклопотаними обличчями, чомно дотримувалися правил, виданих трамвайним відділом. Входили в трамвай у задні двері, поволі просувалися вздовж трамваю і виходили з передніх.

Наразі увійшов чоловік, який зразу ж привернув до себе увагу всіх пасажирів. Він був на голову вищий за всіх. Коли трохи звільнилось місця, він повернувся обличчям до вікон, і тоді дівчаткам стало видно, що цей чоловік не лише високий, а й огрядний. А його живіт починається під підборіддям і кінчається десь біля колін. Побачивши це, дівчата почали перешіптуватися та реготати, прикриваючи долонями уста.

А трамвай їхав далі. Пасажири просувалися наперед, просувався і цей чоловік, несучи свій живіт мало не по колінах сидячих пасажирів. Дехто навіть мусів ухилитися, щоб не бути придушеним животом, коли трамвай хилився з боку на бік.

Ось чоловік дійшов до дівчат, і зупинився якраз проти їх. Стояв, як укопаний. Роздратовані пасажири мусіли пролазити поза його спиною, нарікали на його впертість, а він, ніби того не чув, стояв, мов прикутий до

підлоги і мило й солодко посміхався.

Дівчата ж, сміючись, перемовлялися по-своєму, впевнені, що їх ніхто не розуміє:

— Ти диви, одоробло, стоїть, як пень, ще й ніби підморгує, кокетує, — каже одна.

— О, — каже друга, — якщо він герой твоїх мрій, то маєш нагоду стати «Гнедїге Фрау» (Милостива пані).

— Ти що, здуріла, — відповідає перша. — Правда, мені подобаються великі чоловіки, але його тілова матерія хоч і велика та, на жаль, не розташована на мій смак.

А чоловік і далі стояв мовчки і посміхався. А іноді здавалось, що він притискує дівчаток животом більше, аніж того вимагали трамвайні поштовхи.

— Ну ти диви, пре своїм пүзелом так, що я вже голову аж до шибкп відхилила, — зі сміхом, але вже трохи роздратовано, каже перша дівчина.

— Нічого, потерпи. Ось уже скоро наша зупинка, — відповідає подруга,

— Та ти знаєш, я боюсь вставати. Мені здається, що його лише одним пальцем торкни, і він лусне, як булька на воді.

Наступив знов прилив реготу, і вже не з поза долонь, а відверто й нестримно, до сліз. А тим часом трамвай доходив до їхньої зупинки. Треба вставати! Друга дівчина, трохи зігнувшись, пролізла повз чоловіка. Перша ж, гордовито піднявши голову, струнко пролізла повз нього, відпихаючи його ліктем.

І раптом, в самісіньке її вухо, пролунав медово-солоденький голосочок, чистою українською мовою:

—Вибачте мені, красуне, що чіпаю вас, але я хочу лише зазначити, що ви мене торкнули не лише одним пальцем, а таки добре штүрхонули цілим ліктем, а я не лүснів! Цілую ручки, шановна! — Гүкнув і сів на звільнене дівчатками місце. Дівчата ж, мов ошпарені, кинулися з трамваю, і червоні, як раки, впали на лаву, яка тут же, на зупинці, стояла під деревом. Вони сміялись і плакали від сорому! Оце так вплили!

А коли розказували мені, то присягались, що на все життя запам'ятають перший студентський день, бо отримали першу повчальну лекцію, на тему:

«Обережно з мовою»!

ЛЕКЦІЯ ЧУЖОЗЕМНОЇ МОВИ

З моєю найсердечнішою приятелькою Марією останнім часом ми рідко бачимося. Вона пеереїхала у новий будинок, досить далеченько від мене, і мені її бракує. Немає з ким щирим словом перекинутись. І хоч ми частенько телефонуємо одна до одної, все ж таки, телефонна розмова це не те, що поговорити, як кажуть «по-душам».

Ото ж я якось зібралась і поїхала до неї, бо в мене вже так багато накипіло на серці, на думці та на язиці, що конче треба було з нею, віч-на-віч, попаякати. Як кажуть: «Теревені поплести — душу відвести».

Ох, і люблю ж я це слово *те-ре-ве-ні*. Уявляєте собі взяти оті *те-ре-ве-ні*, та ще їх сплести, то ж мусить на душі полегшати!

Питаєте, що таке теревені? Та-а... як вам сказати... це **те ж самісіньке**, що паякати, чи базікати. А що таке паякати чи базікати, то про це треба запитати чоловіків, бо я певна, що це вони винайшли ці слова. Як тільки побачать, де жінки говорять між собою, так вже й репетують:

— Ох, ті жінки! Так розпаякалися та розбазікалися, та такі теревені заплели, що й не докличешся.

Отож, кажу, мені так кортіло побачити Марію та грохи теревені поплести, що аж жижки тремтіли. Кинула я все варене й печене і поїхала до неї.

Не встигла я увійти в хату і як слід привітатися до Марії, як зразу ж за мною вскочила її сусідка-австралійка. Ну, думаю, побазікали дідька лисого. Це ж вся розмова буде про погоду та про випродаж у крамницях і, звичайно, англійською мовою. Бо хіба ж при австралійці поговориш про *наші* справи? Хіба ж можна *про наших жінок* говорити англійською мовою? *Ні, ні, ні* і ще раз *ні!* Про *наші* справи треба конче говорити нашою мовою.

Ви дивуєтесь, що я зразу ж підкреслила, що будемо говорити про *наших жінок*? Дивно! А про що ж мусять приятельки говорити, як не про жінок?! Треба ж знати, яка що варила, що і як пекла, куди і з ким їздила, де і

як забавлялися, і хто як був убраний. Та-а-ак! У жіночому житті це дуже важливі справи.

Отож мені дуже кортіло розказати Марії свої новини і почути від неї її, а сусідка усілась, як печериця, і не руш з місця. Сидить і сидить. І навіть в розмові на себе ініціативу перебрала.

Я і так, я і сак, — сидить! Ніяк не хоче догадатись, що вона тут лишня. Тоді я почала деякі вирази по-нашому закидати, бачу це їй не до вподоби. Покосилась вона на мене раз і вдруге і починає губи дуги.

— Ага, — думаю, — допікає. Ось я тебе таки позбудусь! — Та знов по-своєму до Марії.

Раптом сусідка звертається просто до мене:

— Як довго ви вже в Австралії? — питає.

— 30 років, — кажу, — а що?

— А то, що ви ще й досі не навчилися послуговуватись англійською мовою, що ще й досі закидаєте по-своєму!

Це мене зачепило за живе:

— А чого це, — кажу, — ми маємо послуговуватись чужою мовою, коли ми маємо свою. І коли я дещо говорю Марії по-своєму, то це не значить, що говорю щось зле про вас. А закидаю по-своєму тому, що деякі речі при перекладі втрачають свої властивості й характер, або й зовсім не перекладаються.

А до Марії кажу по-нашому:

— Трясця її матері, причепилась, як реп'ях до хвоста.

— Ну що ж, — каже сусідка трохи саркастично, — як ви не можете здолати нашої мови, то прийдеться мені вивчити вашу, бо дуже ціную товариство Мері.

Ме-е-рі — це так вона називає Марію! Ме-е-рі!

— Та куди вам, — кажу, — до нашої мови. Та ваш язык не повернеться до вірної вимови.

— Пхе, що за дурниця, — пхекнула вона, — ваш же повертається, то чому ж наш не повернеться? От скажи оте останнє, що ти сказала по-вашому до Марії і я точнісінько повторю за тобою.

— Добре, — кажу, — повтори! — І просто їй в обличчя випалила: — Трясця твоєї матері!

Я була вже трохи роздратована. Час летить, а ми ба-
зікаємо не про те, про що треба.

— Як, як? — перепитала вона. — Ти не спіши, а го-
вори кожне слово окремо.

— Добре, — кажу, — скажи: «Трясця»!

Вона якось кумедно дудочкою стягнула губи, і ви-
душила з себе якийсь нероздільний звук: «Т-С-Ж...» І в
ту мить щось брякнуло на підлогу. Її губи здушились
у скручений млинець, а на підлозі лежали її штучні ще-
лепи. А білосніжні зуби ніби зухвало вищірились на
нас. Знаю, не належалося би сміятись, бо то нетактовно,
але втриматись не було сили, і ми реготали на весь дім.
Оце навчилася!

А сусідка навіть не зніяковіла і не розгубилася, а
навпаки, реготала голосніше нас. І регочучи, підхопила
з підлоги щелепи, запхала їх знову до рота та, напевно,
наслідуючи якусь вчительку, поважно й кумедно зая-
вила:

— На цьому ми й закінчимо вивчення чужоземної
мови. — А потім додала:

— Залишаю вас самих. Гуд бай!

Вона скоренько попрощалась і, далі сміючись, зни-
кла з хати.

Нарешті ми дали волю нашим язикам рідною мовою.
Перебрали по кісточках усіх і все, бо хто його знає коли
вдруге побачимось.

КУРЧАТКО (Гумореска)

Не чіпала б я знову теми про казуси з мовами, (бо вже так багато про це писалось у багатомовних країнах, як от у Австралії), коли б нижче описана подія не стала-ся зі мною особисто.

Наперед хочу зазначити, що, на загальний рахунок, я трохи менша середньої будови, але дехто вважає, що я «дрібненька».

І от, одного осіннього дощового дня, я їду в електропотязі. Сиджу в куточку маленького відділу вагона, де вздовж стін є лише дві паралельні лави, і читаю англomовний журнал. Окрім мене є ще декілька пасажирів. На лаві проти мене є трохи вільного місця, а на лаві, де я сиджу, між мною та молодим чоловіком, є лише невеличкий простір.

На одній зупинці, голосно розмовляючи українською мовою, зайшли три огрядні жінки (Маю на увазі «Огрядні», з великої літери «О», щоб інакшим виразом не образити пань).

Прикидаючи оком, хто де сяде, вони розмістилися так: дві сіли на протилежній лавці, а третя, ледь-ледь присіла біля мене. Під час руху, хилитання та підскакування вагона, вона все далі і далі втискувалася між мною та молодим чоловіком. Нарешті втиснулася так, що я вже не могла перевернути сторінку журналу, який я читала і, скрутивши його дудочкою, поклала у свою течку, яку тримала на колінах, а на течку також поклала схрещені руки, бо ліктям не було вже місця.

Жінки, не підозріваючи, що їх хтось розуміє, голосно обговорювали жіночі організаційні справи: засідання, прийняття та обмаль грошей в організаціях. Я, слухаючи їхні турботи, раптом зітхнула. А одна пані, зиркнувши у мій куток, зауважила:

— Гей, Ганно, ти так здушила оте курча в куточку, що йому й дихати нічим.

— Та нічого йому (тобто «курчаті») не станеться. Хай радіє, що я його трохи погрію. Бо ж воно свого товщу немає, щоб його грів.

Всі три зареготали, а я й віями не зрадила, що все розумію.

І що ото у англійок за мода — бути худою і заради цього себе голодом морити, — знов почала одна.

— Хто його знає, — відізвалась друга. — Мій Іван каже «Я б таку і даром не взяв».

А я собі думаю: «А хіба він за тебе платив?» А сама мовчу, послухаю, думаю, далі.

— Та ото ж їхні чоловіки мабуть люблять таких худих, то жінки їм і догоджають і голодують, — висловила свою думку третя.

Е-е ні, дурних нема, — це моя сусідка, — щоб я голодувала заради чоловікових примх. Та то ж мука на ціле життя.

— Мій Іван каже, що жінка мусить на собі мати стільки, щоб можна було за що потриматись, а от у отаких, каже, нагорі небагато, а внизу ще менше, то для чого ж їх брати? Ні грудей, ні стегон!

— Та при такій конструкції вони й робити нездатні. Я, приміром, чи на праці, чи дома, як ухоплюсь щось робити, то все аж горить під руками, а вони тільки й знають, що чаї п'ють.

— Я теж, прибіжу з роботи додому, а тут і прибирання, і прання, і кури, і город, і я з усім справляюся сама, а вони кажуть, що самі перуть лише спідню білизну, а все останнє до чистки віддають, а про город та кури то й слухати не хочуть.

— То через те вони нічого й не «зашпарують».

— Зате вони гарні руки та довгі нігті мають. Гляньте он у «курчатка» які пазурі довгі та червоні. От би тобі такі, Ганно!

І знов всі три розсміялися. А мені ж так кортіло хоч словечко сказати, та я таки втрималася, промовчала.

— А я чула, що вони, навіть, їдять інакше, ніж ми. Все сухе та все без смаку, — продовжувала одна розмову далі. — Через те ото вони й є такі шкаapisti. От якби посадити оце «курчатко» на голубці та вареники то воно б швиденько тілом обросло.

Крізь вікно я побачила, що потяг наближається до «моеї» станції. Я встаю, чи радше вилажу з-поза моеї су-

сідки, пригладжую свою стиснуту спідничку і по-українському звертаюся до всіх трьох пань:

— Дороженькі пані! А чи ви чули отаку українську приповідку: «Птицю синицю посади хоч на пшеницю, і тоді вона, все одно, більшою не виросте!» А вам раджу бути обережнішими з мовою!

Вони від здивування закам'яніли і лише одна з них, коли я уже виходила, спромоглася вигукнути:

— Ти диви!..

Чи вона й далі щось говорила, я не чула, бо вже вийшла з вагона.

«КРИТИК»

Не згадувала б я про цю подію, яка сталася вже кілька літ тому, коли б вона не залишила мені неприємної звички.

Я згадую про цю подію на кожному концерті чи виставі, на кожному святі чи академії, чи й взагалі, де лишень збереться гурт людей. Та часто і в інших випадках. Отож я краще почну від самого початку.

Приїхала з Америки до Австралії Капеля Бандуристів ім. Т. Шевченка. В місцевій газеті сповіщалося, що до складу капелі належать 45 співаків та бандуристів, включно з диригентом.

Як звичайно, в таких випадках були чекання, хвилювання, знайомства, зустрічі і т. інше.

Концерти в місті Сідней, з повною заллю глядачів (бо люд з'їхався з близьких і далеких околиць) проходили з великим успіхом. Громові оплески, вітання, подяки, квіти, серпантини, стоячі овації — було все, що належить до великого успіху. Та ось на одному концерті, після багатьох додаткових номерів, куртина зсунулась і більше не відслонилась. Концерт закінчився.

Глядачі валом повалили з залі. Одні поспішали до потягів, інші до авт, а ще інші, вийшовши з театру, стояли гуртами і говорили зі своїми знайомими чи родичами, з якими не бачилися вже роками, бо за багатінням не мали часу на відвідини.

Стрічались і голосно дивувались, як всі змінилися, як повиростали діти — та що там діти, внуки вже ростуть! Ой, як скоро життя минає!!! А ще ж не придбали всього, що хочеться. От і працюємо, як скажені, через це й часу не маємо. Бо ж синові треба нове авто! А молодшому — «моторбайк»! А батько хоче більшого човна, з кабіною, щоб не спалитись під неймовірно гарячим австралійським сонцем та не дістати пістряка шкіри! А донька вибирається в подорож довкола світу! І т.д і т.д. Може в наступному році завітаємо на Різдво або Великдень. Побачимо, як складуться обставини.

Тут же, недалеко від дверей театру, стояв невеликий гурт місцевих мистців, що обговорювали щойно бачений концерт — кому що подобалось, а кому ні. Дещо було бездоганно, а дещо мало недотягнення, і могло б бути краще. Але, враховуючи несприятливі еміграційні умови праці для мистців та далекі відстані, все ж таки мусимо визнати, що капеля неабияка мистецька одиниця на чужині, і ми можемо гордитися нею і бути вдячними за те, що вони відважилися відвідати Австралію, не знаючи, чи їм це оплатиться.

Недалеко від цього гурту стояв собі чоловік у темному строї з білою сорочкою та краваткою. Типовий кавалер з минулих часів. Він якось нетерпляче переступав з ноги на ногу, ніби чекав на когось. Але було помітно, що прислухається до розмови мистців. І раптом він, рвучким кроком, підійшов до гурту і роздратованим голосом випалив:

— Вибачайте, шановні панство артисти, що втручаюся до вашої розмови. Чую, що ви всі так вихвалюєте капелю, а ніхто з вас не помітив, що вони ж всіх надули!

Постала мертва тиша. Всі отетеріло переглянулися і не знали, що відповісти незнайомому. Нарешті хтось відкашлявся і несміливо запитав:

— Я-я-як то «надули»?

— А так, — каже чоловік. — Ви читали, що в газеті було надруковане? Га? Скільки мусіло бути співаків та бандуристів? 45 разом з диригентом, чи не так?! — Знову перепитав він.

— Т-а-ак, — погодились хором мистці.

— А ви помітили, що їх було тільки в першому відділі 45, а от у другому лише 44, — продовжував він далі.

Знову наступила ніякова мовчанка, і знову хтось з зусиллям видувив:

— Ну-у, можливо, але ж...

— Що «але ж»... Реклямуєте 45, то давайте 45. Ви заплатили гроші, щоб слухати 45 співаків, а вам дають лише 44. Зрозуміли?! Вас надувають, а ви мовчите, та ще й вихваляєте. А я от критикую справедливо. Подавай обіцяне!

— Та послухайте, добродію, ця ж дрібниця не варта уваги, — зазвужив хтось.

— Як то, «не варта уваги», — знову скипів «критик». Коли ви купуєте в крамниці сорочку за 25 долярів, а вам в руки будуть пхати ту, що коштує 20 долярів, то ж ви її не візьмете, а забажаєте гроші назад? Чи не так? А тут всіх одурили, і ніхто на це ні гур-гур. Коли б це були не наші люди, а чужинці, я б на них подав скаргу до суду і вимагав відшкодування, але враховуючи, що вони свої, та ще й з далекої дороги, то вже нехай!

— Чекайте, добродію, — хтось запитав, — а як ви помітили, що їх в другому відділі було лише 44?

— А так, — відповів він гордовито, — як я ще був хлопчиськом вдома, то пас вівці і мусів був їх рахувати щоранку й щовечора, і ось ця звичка залишилась зі мною на все життя. Що не побачу, то й рахую. От і дорахувався. А ви вірите все на слово. А ще кажете, що ви вче-е-ні, арти-и-исти... — докірливо з сарказмом протягнув він.

Постояв ще мить з відкритим ротом, ніби ще щось хотів сказати, та зрештою передумав, махнув рукою, так би мовити: «Та що з вами говорити».. — і скорою ходою пішов, бурмочучи собі щось під ніс.

Присутні знову розгублено переглянулися між собою, а потім усі разом вибухнули сміхом. Оце так критик! Бажаючи один одному «Надобраніч», розійшлися. Біля театру не було вже ні лялечки.

От відтоді і причепилась до мене звичка рахувати все, що побачу. На кожному концерті, на кожній виставі, на кожному... Та я про це вже писала напочатку. Чи може хтось мені порадити, як позбутись оцієї звички? Буду дуже вдячна!

ОХОРОНЕЦЬ ТРАДИЦІЙ

Сьогодні прем'єра чергової вистави драмгуртка. Іде побутова комедія. За лаштунками напружено-схвильований настрій, трохи метушні та бігання. Та ось дзвенить третій дзвінок, світло на залі згашено, розсунулась куртина і розпочалась вистава.

Пройшла вона не досконало але й не зле, а як і всі аматорські вистави. Після закінчення вистави, як правило, до вбиралень заходять родичі, друзі та знайомі, прихильники театрального мистецтва, щоб погратулювати за успіхи та зробити зауваження. А дехто зайшов, щоб випити чарку з «артистами» та закусити, чим Бог послав. Навколо голосні розмови, вигуки, сміх. Поруч мене розгримовується наша головна артистка, гарненька Оля. До неї підходить літній пан магістер і, з поклоном та поцілунком руки привітавшись, починає її хвалити:

— А ви, Олюню, зі сцени виглядаєте неперевершеною красунею. У гарному віночку, як квіточка запашна.

— Невже лише зі сцени, а в дійсності то ні?

— Та ви й в дійсності нічого собі, слава Богу... Та-ак, от не дивлячись на вашу красу, я хочу вас покритикувати. Дозволите?

— Прощу дуже, — солоденько усміхається Оля.

А через люстерко моргає до мене, мовляв, слухай.

— А не образитеся? — питає пан магістер.

— Ні, чого ж я маю ображатися. Я вам буду дуже вдячна.

— Ви зна-а-єте, — почав непевно пан магістер, крутячи в руці свого капелюха, — я вас на сцені зразу впізнав...

— Ну й що ж? — питає Оля.

— А то, що ви вийшли на сцену, я й кажу своєму сусідові: Ото Оля Ш-ко...

Утворилась ніякова мовчанка. Оля знову зиркнула на мене, мовляв, прислухайся далі і, повернувши до пана магістра, запитала:

— Ну, а в чому ж саме полягає критика?

— А в тому, що я вас пізнав. Ви не добре характеризуетесь. От у нас ще вдома, у селі, як ставили виставу, то так захарактеризуються, що батько рідного сина не пізнає. А я ж кажу, що я вас зразу пізнав.

Ми обидві розсміялися.

— А ви, — звернувся він до мене, — як режисерка, не мусіли б сміятися, а мусіли б це взяти до уваги, коли вам цінні завваги подає людина, яка на своєму життєвому шляху бачила не одну виставу і добре розуміється на театральному мистецтві.

— Слухайте, пане магістре, — кажу я, — дякую вам за завваги, але мущу зазначити, що така характеристика застаріла. Сьогодні не зловживають гримом. Адже ж коли ви дивитесь кіно чи телевізію, то ж ви зразу пізнаєте голлівудських зірок. Чи не так?

— Так то ж Голлівуд, то нехай собі роблять, як хотять. Нам до їх діла нема. А от ми мусимо дотримуватися наших національних традицій, а не мудрувати на новий лад. Треба робити так, як батьки та діди робили.

— Ну добре, — каже Оля, — то їзьте не автом, а волами, так як батьки та діди робили.

І знову ми розсміялися, бо були таки в доброму настрої.

Пан магістер розгнівався, аж почервонів:

— Не бачу нічого смішного! Своє плекати треба! Чужого розуму набралися та й забули, чиї ви діти! Не сподівайтесь мене бачити на вашій наступній виставі! Надобраніч!

Вклонився і хутко вийшов!

ПАН ІНТЕЛІГЕНТ

Поспішаю від електрички до Народного Дому, на концерт гостей-артистів, та принагідно продати декілька «Альманахів», випущених у 25-у річницю нашого поселення у Австралії. Мені на зустріч, вздовж «запаркованих» авт, поспішає один з видатних, титулованих членів нашої «провідної верстви».

— Добрий вечір! — вітаюся.

— Дай Боже здоров'я! — відповідає. — Куди так поспішаєте?

— На концерт, а ви що, не йдете?

— А чи мені хтось за це заплатить? — рубонув він.

— За що? — питаю.

— Та за те, що я згаю 2-3 години на концерті!

Я від здивування остовпіла.

— Але ж, пане, — кажу, — ви ж інтелігентна людина, а таке говорите!

— А що ж, — каже, — одно звання «інтелігента» мені грошей не дає. А ви знаєте приповідку цієї країни, що «час — це гроші», так ото як мені заплатять, то я вже піду на той концерт.

— Та ви жартуєте! — кажу вже трохи з натиском. — Подумайте, що ви говорите!.. Я чула, що на збори та засідання доводиться принаджувати людей перекусками та чаями з печивом, бо з лінощів самі вдома не хотять пекти, але ж на концерт?.. та ще й на гостинний?!.. то вже за квиток ви мусите заплатити, щоб бодай оплатити артистам кошти подорожі! Цей концерт — це ж національно-культурне виховання смаку, так би мовити, естетична розвага! Інтелектуальне шліфування характеру! — натискаю на «інтелігента».

— А-а-а, шановна добродійко, чи ви якесь підприємство маєте? — питає він.

— Ні, — кажу, — не маю. Я працюю на фабриці, але яке це має відношення до концерту?

— А таке, що ви нічого не маєте, то у вас і голова не болить. Так ви отими концертами і розважайтесь, а я мушу «бізнес» провадити! Розумієте, «бі-з-не-с»! Долярички робити! От що!

— Та майте совість, — кажу, — здалеку приїхали, гості ж, треба підтримати. Це ж наше, рідне, українське!

— А я, пані добродійко, їх сюди не запрошував. Той, хто їх сюди запросив, той хай і підтримує і їм за дорогу платить. А тепер, вибачте, спішу!

— Ну, — кажу, — купіть ось хоч книжку. «Альманах» — 25-та річниця нашого поселення в цій країні.

— А про мене там щось є?

— М-м-м... Не пригадую... Здається немає.

— Так нащо ж я його буду купувати? Нехай ті купують, про кого там написано та чий пики там на знімках. А я мушу бігти!

І, глипнувши на золотий ручний годинник, додав:

— Ось я і так з вами згаяв час, а тепер мушу гнати!

Гукнув «бай-бай» і побіг до авта. Заревів мотор і авто зникло. Я дивилась йому вслід і думала: «Дай Боже, щоб його гонитва в авті, за долярами, не привела його на те місце, де «нема не журби, ні зітхання»... та де й доляри непотрібні!

КОВБАСА ТА ЧАРКА

Біля вхідних дверей Українського Народного Дому в Сіднеї зібрався гурт людей, що хотіли зайти до залі, але при дверях стояв чоловік і не впускав, пояснюючи їм, що наразі вони до залі зайти не можуть, бо там ще не закінчився обід-бенкет, улаштований кимось комусь.

Ці люди були членами драмгуртка. Вони просили кінчати обід, бо вже наступає їхній час користуватися залемо, в якій відбувались проби.

Чоловік, чи, як ми будемо називати «вартовий», ввічливо вибачається і просить їх прийти через годинку, і тоді зала буде готова до їх послуг.

Поволі, нехотя всі йдуть до найближчого «мілкбару», щоб за холодним напоєм та морозивом згаяти годину. І хоч сонце вже заходило, проте прохолоди не відчувалося. Стояла літня сіднейська задуха.

За хвилину з залі вийшло двоє літніх кумів, святково одягнених, з червоними спітнілими обличчями і добре напідпитку. Один був сухий та високий, а другий з червцем та лисиною. Обіпершись на стіну біля дверей, вони послаблюють вузли краваток, витирають хустинками спітнілі обличчя та шиї. Покінчивши з витиранням, вони, обмахуючись хустинками, почали розмову.

— Але ж і обід сьогодні, просто краса! — віддуваючись, починає високий кум. — Ну й спритні наші жінки, скажу вам, щодо варення та печення. Який борщ! А голубці та вареники — на язичі тануть!

— А я, знаєте, як вип'ю, то не дуже падкий до гарячих страв, — відповідає менший, — та ще в таку спеку. Я більше люблю закушувати холодцем з хріном та ковбаскою, та оселедчиком. І мушу зазначити, що ковбаса сьогодні на славу! Напевно домашнього виробу, бо в крамницях такої немає. Така жирненька та з часничком... «Гик!» — відригнувся він смачно і, з силою проковтнувши другий «гик», вибачився і продовжував далі:

— Вибачте, куме... Отже, я й кажу, не ковбаса, а казка. Після такої ковбаси і пальці облизати несоромно.

— Цілковито згоджуюсь з вами. Та ще, як до такої ковбаси та чарочки... о, просто... м-м-тца, — прищокнувшись язиком, не знайшовши більше слів для похвали. Знову витираючись хустинкою, високий кум з осторогою звернувся до вартового:

— А що то за люди були, що отут біля дверей стояли? Чи то були наші, чи чужинці? І чого вони хотіли?

— Та це драмгурток зібрався на пробу, а ми ще залю не звільнили, — з усмішкою відповідає вартовий.

— А що ж вони пробують, — знову допитується високий кум.

— Та чув, що готують одноактівку, що називається «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка», — відповідає вартовий.

— Як, як ви кажете? «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка»? А коли ж і де вони будуть її показувати? — Далі допитувався він.

— Та, — каже вартовий, — в оцій же залі будуть показувати. Закінчуємо будівлю сцени. То її відкриття й ознаменуємо виставою. Бо хто ж, як не артисти, мають найбільше право користуватись сценою.

Він напевно належав до Управи Народного Дому, бо був добре обізнаний з усім, що й коли відбувається.

— Так кажете, що вистава називається «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка»? — приєднується до розмови малий кум — «гикало». — Я щось не пригадую такої вистави. Чи ви знаєте, про що там ідеться?

— Т-а-а, — знову відповідає всезнаючий вартовий, — як два панки, на полюванні, посварилися за псів та зайців, а потім мирилися за ковбасою та чаркою.

— А-а-а, пригадую, пригадую. Я щось подібне бачив ще вдома. Це, здається, переклад з польської мови. Чи не так? — і знову гикнув.

— Та ні, — вже трохи нетерпляче відповідає вартовий. — Це написав Старицький.

— Старицький?! Не чув про такого. А як же він намілював таке писати? — злісно гукнув він. — Треба заборонити такі неморальні твори. Чи не так, куме?

— Та воно всяко буває, — спробував зм'якшити тон розмови високий кум. — Знаєте, кожен робить помилки

в житті. Як австралійці кажуть «нободі іс перфект», — вдавсь він у філософію.

Але «гикало» вже зануздав, напевно, любимого коня і скаче далі:

— А наші артисти, то теж подуріли чи що, коли вирішили показувати п'яниць на сцені, та ще й саме на відкритті. Та там же напевно буде молодь, та й діти будуть присутні. Та що ж вони будуть думати про наших предків? Чому артисти не покажуть щось героїчне чи патріотичне з історії нашого народу?! Або принаймні щось виховне! І «гиком» на високій ноті закінчив свою промову. А за мить розлючено додав:

— А тому *Стирецькому* чи *Стрилецькому*, чи як його там звуть, треба б трохи хвоста прикрутити, щоб не писав дурниць.

— Та він давно вже помер, — пояснює вартовий, — а його твори належать до української класичної драматургії.

— Та куди б вони не належали, все одно п'яниць на сцені показувати не дозволимо! Чи не так, куме? Розпутність яка! Треба цю виставу просто збойкотувати! Хай комітет не дозволить їм грати, от і все, — підвів він підсумок і знову гикнув.

— Чекайте, — знову заговорив вартовий, — а на забавах теж всі п'ють і їдять, а там же теж діти бувають, то ніхто ж не протестує?

— Е-е-е, ви того не змішуйте, — образивсь гикало, — забава є забава. Там усі мають «фан», дорослі й діти, а от на сцені показувати оте, то щось інше. На сцені має бути щось патріотичне або виховне, а не розпутство чи п'янство! Чи не так кажу, куме?

Високий кум, що майже не приймав участі в розмові, ще й далі обмахувався хустинкою, намагаючись утримати рівновагу тіла.

— Так, так, куме, так. Маєте цілковиту рацію. І я думаю, що треба негайно взятися за цю справу і не допустити цієї вистави до показу. Мусимо всім про це розказати і, як ви слушно зазначили, виставу збойкотувати. І приступити до справи треба не-гай-но!

— Ото ж, до бою! — вигукнув з запалом малий кум і ще раз гикнув.

— Але спека така, що мусимо спочатку прохолодитись та горлянку промочити, а потім уже й до бою. Ми їм покажемо, як неморальність на сцені показувати. Обое разом пропхались у двері, від яких саме відійшов вартувий, і, не зважаючи на задуху, по-змовницькому зачинили їх за собою.

• * •

Через годину драмгурток провадив свою чергову пробу. Але вистава ніколи не побачила світла рамп. В останній день перед концертом драмгурток був повідомлений (і то не в дуже делікатний спосіб), що управа скасувала з програми «Ковбасу та чарку», як неморальну річ.

Натомість був показаний (кимось іншим) скетч, в якому головну роль грає машина. В цю машину входять особи, що хотіли б позбутися недоліків: лисина у чоловіка, зморшки на обличчі старої баби чи небажана вагітність молодої дівчини. На жаль, машина зіпсувалася і переплутала бажання. Стара жінка стала лисою, молода дівчина — старою, а чоловік вагітним... Смішно?! Ще б пак! Я й сьогодні сміюся! А от чи було то морально?! А чи виховно-патріотично?! Про це ви, дорогий читачу, судіть самі. Бо патріотичні бойкотувальники на це й пари з уст не пустили. Певне, боляче було б їм дивитись, як на сцені, хтось інший, *без них*, пив би чарку та закушував ковбасою.

От вам і вся мораль!

ПОДОРОЖ НА НАРАДУ

Семен та Василь, куми й побратими, беруть найактивнішу участь у національно-громадських та політичних справах. Один без одного ані кроку. Навіть мешкають поряд, в однаково пофарбованих хатах. На все мають однаковий смак і погляд і лише в одному питанні не сходяться, а саме: Семен каже, що всіх українців може об'єднати лише національно-політичне виховання народу, а Василь запевняє, що це може зробити лише релігія та церква. От на цю тему вони можуть дискутувати годинами, забувши про все на світі.

Зате їхні дружини, Оксана та Параска, ніби сестри, навіть не мали різних поглядів ні політичних, ані релігійних. Але... говорити можуть теж годинами, і завжди знайдуть про що. От і тепер, радіють, що матимуть нагоду говорити аж 5 годин, без перерви. І хоч вони й так перекидаються словами щодня, але хіба ж поговориш як слід за домашніми клопотами? А тут же така нагода... аж 5 годин в один бік та 5 годин в другий! Знаменито!!!

Щоб заощадити гроші, та й веселіше буде, то їдуть на нараду, одним, Семеновим, автом. Їхати приємно. Дорога добра. Погода гарна. Розмова тече весняним потічком. Краса та й годі.

Приїхали. Ну, дорогий читачу, не буду описувати нараду, бо ви й самі знаєте, як вони влбдбуваються. Спершу зустрічі та знайомства, потім офіційні привітання та дискусії. Спочатку помірковані, пізніше гарячі, а ще пізніше запеклі, а на кінці — дорікаючи та погрожуючи один другому — роз'їжджаються по домах. А запитайте когось, що обговорювалось на нараді та до якого висновку дійшли, то вам докладно мало хто з'ясує.

Поки чоловіки «нараджувались», жінки бігали по своїх жіночих справах, і лише близько півночі всі зустрілись біля авта, втомлені вщерть. А попереду знов п'ятигодинна подорож. Нарешті всілись... Поїхали... Чоловіки спереду, продовжували далі «нараду», а жінки позаду, обговорювали все бачене й чує.

З часом, стомлені біганиною та розмовами, жінки поснули. А чоловіки, за дискусіями, не помітили як проїхали півдороги. Десь о 3-ій год. ранку зупинилися біля придорожної станції по бензині. Набравши бензини, обидва разом, як завжди, зайшли на станцію заплатити за пальне та купити цигарок. Полагодивши всі справи, закурили. Сіли в авто, Семен влучив мотор і рушили далі. Знову говорили про політику, релігію, соборність і т.д.

Минав час, дорога пішла лісом, руху мало, ліхтарів теж немає. Темно і трохи моторошно. Розмова притихла, перейшла на повсякденні справи: подорожчання бензини, пива, цигарок, тощо.

На задньому сидінні — мертва тиша.

— Ага, — каже Семен, — нарешті й жінкам язик вловився, замовкли.

Василь, недбало зиркнувши через плече і добре в темноті не роздивившись, відповів:

— Вони вже давно поснули. Позгиналися так, що й не видно.

Далі їхали майже мовчки. А ось і «рідна» вулиця. А на сході зарожевів небосхил. Приїхали.

— Слава Богу, доїхали без пригод, — розправляючи плечі, промовив за керівницею Семен. Василь виліз з авта, потягнувся, аж кістки затріщали, відчинив задні двері авта і голосно гукнув:

— Ану, делегатки, вставайте! Ми вже дома!

Хотів ще щось додати, нагнувся до авта... і зачхав. По спині полізли мурахи, пересохло в горлі. Те, що він побачив, чи власне, те, чого він не побачив, забило йому памороки: жінок в авті не було! З тремтячими колінами і з таким же голосом, він ледве промовив до Семени, який сидів спереду:

— Куме, ми жінок загубили!..

Семен витріщився до Василя:

— Та ви що, куме, жартуєте чи п'яні?..

— Та ж їй-Богу, жінок у авті немає!

Семен, який через свою огрядність не міг на сидінні як слід повернутися, швидко виліз із авта і, зиркнувши назад, вигукнув:

— От лихо!.. Де ж ми їх загубили?! Напевно, коли ми купували цигарки, вони прожинулися і заскочили до вбиральні, а ми, не помітивши їхньої відсутності, поїхали далі!

Не змовляючись, обое скоренько вскочили в авто і погнали до поліції. Там їх просили не хвилюватися, бо жінок уже везе дорожній патруль, деś за півгодини вони будуть дома. Так воно й сталося.

Яка вже там зустріч була, і що, і як говорили жінки своїм чоловікам вдома, я не знаю, бо не була (і не хотіла б бути) там присутньою, а неправду казати не люблю і не вмію. Уявляйте собі все, що хочете, і напевно не помилитесь.

ІСТОРІЯ ОДНОГО МАЛЮНКА

Саме в той час, коли членки жіночої організації ходили зі збірковим листом, до Народного Дому зайшов незвичайний гість — маляр-модерніст, майстер світової слави. Скориставшись із нагоди, пані підійшли до нього з проханням подарувати доляр чи два на видатки організації. Замість грошей він вийняв із папки малюнок, скрутив його руркою, віддав паням з таким поясненням:

— Замість грошей я краще подарую вам один із моїх образів, ви його продайте, а дохід візьміть на свої видатки.

Дякуючи йому красенько, пані щасливо усміхалися, бо сподівалися доброго заробітку. Заскочивши у бібліотеку і, згораючи від цікавості, вони з нетерпінням розгорнули малюнок і... заціпеніли, а їхні усмішки як вітром здуло. З паперу на них дивилося жахливо потворене косооке обличчя, з якоюсь закарлючкою замість носа та кривулькою на місці рота. Півдюжини з'єднаних петельок зображували бороду, від якої починалося плече з маленькою недоразвинено-скаліченою рукою. Все це, ніби жартома, було намальовано лише одним товстим чорним креслярським олівцем. В одному кутку був напис: «Св. Мученик», а в другому — ім'я майстра. Жінки збентежено розглядали малюнок.

Інший же маляр, меншого позему, що якраз був у бібліотеці, побачивши збентеження жінок, запитав їх, що сталася?

Пані показали йому малюнок, розказали чий він і як потрапив до їхніх рук.

— Та ж ви подивіться, яке це страхіття! — вигукнула Оксана. — Хто ж його купить? В нього ж такий жахливий вид!

— А через те він і назву таку має — «Св. Мученик», бо всі його муки відбилися на його обличчі, — пояснював маляр.

— Та воно може й так, але ж він такий спотворений, — висловила й свою думку Христя.

— А це тому, що ви, дорогенькі пані, вибачте мені за відвертість, нічого не розумієте в малярстві. Ви любите лише соняшники, маки та волошки, а у картинах треба бачити не лише форму, а й зміст, як от у цьому майстерному прикладі. Та ви за цей малюнок візьмете декілька соток долярів, бо це ж твір світового маестро.

— Дай Боже, дай Боже! — дуєтом проспівали пані.

Проходили місяці, минув рік, малюнок уже став втрачати свою свіжість, а купця на нього не знайшлося. Хтось порадив, закласти його за скло, у гарну рамку. Заклали — понесли видатки. Уже вся громада знала про «отой» образ, а ніхто не купував його. Знову нова порада: пустити його на льотерію. Закупили льотерійні квитки (знов понесли видатки). Люди купували квитки, а довідавшись, що це на «отой» образ, нищили їх.

Аж ось, з довгої, навколосвітньої подорожі вернувся найщедріший меценат українського образотворчого мистецтва (Кажуть, що в нього в хаті, як у картинній галереї). Зраділи жінки. Ось хто купить «отой» образ.

Поспішили до нього. Показали йому образ. Меценат подивився, подумав трохи та й каже:

— Мої дорогенькі пані! Я дуже поважаю вас і ціную вашу громадську активність, але... цього образу я не куплю... По-перше, хоч його творець признаний світом майстер, а проте, мені особисто, його стиль не до смаку. На мою думку, моя 6-и літня внучка намалює краще, ніж він. По-друге, це «Св. Мученик», то це ніби-то ікона, так? Але ж я його у святий кут не поставлю, щоб не вразити інших святих! У вітальні теж не повішу, бо внуки та друзі з переляку перестануть мене відвідувати. У їдальні теж ні. Від його вигляду і їжа прокисне, і апетит пропаде!.. У спальні?! О, ні! Вибачайте! В його присутності я боятимусь власну жінку «на добраніч» поцілувати, не говорячи вже про щось більше!.. Лишилась лазничка з приватним куточком, але я його й там не повішу, бо ж буду соромитися, при потребі, штани зняти!!! Ви, краще, візьміть ось декілька долярів, на ваші видатки, та тільки не давайте мені льотерійних квитків, бо ж не дай Бог, я виграю, що ж я з ним буду робити?!

— То подаруйте церкві, — порадив хтось.

— Та що ви жартуєте?! Хочете, щоб панотець мене ще за життя прокляв, та після смерти мою душу до пекла спровадив? О, ні! На таке я не піду!

Так ніхто й не виграв «отого» образу.

А в міжчасі минув іще один рік. Маестро встиг уже відійти туди, де «всі праведні спочивають»... А «отой» образ, покритий порохом, стояв у бібліотеці на шафі, аж під самою стелею. А потім... зник... Куди він подівся, встановити не вдалося...

СПІВАК

Недалеко від нас є чудо-крамничка. Невеличка, але в ній знайдеться все, що кому потрібно. І відкрита вона зраня до пізньої ночі, в усі дні. Я — часта відвідувачка тієї крамнички. І ось, на її дверях вивіска: «Цю крамницю перебрав новий господар».

Якось, пізно вечором, я зайшла до крамнички. Новий господар, досить старший віком, привітав мене ввічливо англійською мовою з акцентом. Подивився на мене, як на привид, і, вибачившись, зник за куртиною, що завішувала двері до помешкання. За хвилику вернувся з дружиною, яка теж, глянувши на мене, радісно усмінулася, простягаючи до мене обидві руки, як до старої знайомої. Я розгубилася. Але вона врятувала мене з розгубленості теплими словами:

— Па-а-ні дорогенька! Ви ж українка, так?

— Так, — кажу, — я українка. А звідки ви знаєте?

Перейшовши на українську мову, господиня почала свій монолог, що вони мене уже давно знають, бо декілька разів бачили мене на українських концертах та й у телевізії. І що вона хотіла б дуже, а дуже, зі мною поговорити про одну делікатну справу. І ось вони скоро закриють крамницю, а тоді поговоримо. Я всіляко намагалася відмовитись від розмови, але господиня тримала мене у своїх лабетах.

Нарешті крамниця заперта, і ми сидимо за столом, повним різноманітних страв та напоїв. І, пригощаючи мене, господиня з захопленням розхвалює талант свого чоловіка; який він знаменитий співак і як він добре грає на гармонії.

— Пані рідненька, ось послухайте його, прошу вас... Та він було, під час війни, у таборі як заграє, та як заспіває душещипальної, то люди поголовно плакали. Так ви там маєте зв'язок у телевізії, то допоможіть і йому туди влаштуватися.

— Я, — кажу, — до телевізії ніякого відношення не маю. То, якось давно, був показ різних національностей, що проживають у Австралії, то одна з наших пань пока-

зувала українські вишивки, писанки та різьбу по дереву, а я співала народні українські пісні. Ото і усе.

Вона, по-змовницькому, близько нахилилася до мого вуха і прошепотіла:

— Та ви не соромтесь. Якщо там треба комусь дати — руку помазати, то ми згодні. Слава Богу є чим. Скажіть лише скільки, і ми дамо.

— Пані добродійко, я ж кажу, що я з телевізією нічого спільного не маю і нікого там не знаю!

Господиня розгнівалася і почала мені докоряти:

— Так, так. Отакі наші люди, завжди аби самому влізти, а іншим — зась. А він же так любить співати... Та ж ви лише послухайте, як він співає...

— Іди, Грицю, іди, принеси гармонію та заспівай для пані, хай вона послухає.

Ну, думаю, може дійсно природний, народний талант пропадає... Але ж у такому віці все одно запізно починати кар'єру... Може хоч для своїх людей співатиме.

Гриць вийшов з другої кімнати зі старою потріпаною гармонією, що шипіла і пищала, як змія, коли він розтягнув її міхи. Так-сяк програвши вступ, він заспівав, тремтячим і таким же сиплим як і гармонія, голосом, всім на Україні відомий, так званий «жебрацький гімн» 30-х рр.

«Вот січас друззя, розкажу я вам,
Єтот случай був в прошлом году,
Як на кладбіщі Митрофанія,
Отець дочку зарізав свою»...

Він співав про оте безмежне страждання 3-ох осіб, де батько, мати і маленька донька, «жилі весело», а після смерті матері батько завів собі коханку, яка поставила умови, що буде йому дружиною, якщо він позбавиться доньки. Батько зарізав доньку на могилі матері, а коханка все одно втекла.

Гриша співав, а господиня хвартухом витирала рясні слюзи. Я ж мовчки молила Бога допомогти мені викрутитися з цього положення, не образивши людей. І Бог допоміг. З'явилася ідея дати номер телефона (з те-

лефонної книжки), телевізійної станції, де щотижня показують «Нові таланти», і туди подзвонити.

— Я так і знала, що Гриша розтривожить ваше серце, — раділа господиня. — Та перед його талантом ще ніхто не встояв.

Мило попрощавшись, ми розійшлися. А у крамницю я більше не заходила. Скоро на ній з'явилася нова картка: «Новий господар». Невже Гриша став дійсно співаком?! Га?!

ОСЬ І ТАКЕ БУВАЄ

Повиростали діти і пішли своїми життєвими шляхами. Батьки залишилися самі. Ще й не старі. У хаті мовчанка. Ні, мовчанка між батьками. За них говорить телевізор. Зрештою ВОНА починає розмову:

ВОНА: — Чоловіче, я так занудилася в хаті, може б ми кудись пішли чи когось відвідали.

ВІН: — Чого там по хатах швендяти? Своєї телевізії замало, чи що?

ВОНА: — А ти ж мені минулого тижня обіцяв, що кудись підемо.

ВІН: — І ходили ж. Були у четвер на «шопінгу», то чого ж ще тобі треба?!

ВОНА: — Так, були. Тільки ти дивився за гвіздками та гачками, а я, аж у другому кінці крамниці, за сукнями.

ВІН: — Кожному своє...

ВОНА: — Сукню купила, а вдягнути нікуди.

ВІН: — То не треба було й купувати. Гроші дарма витрачати!

Знов мовчанка. На телевізорі хтось когось за щось мордує, і він неймовірно верещить. Після вереску знов:

ВОНА: — А може завтра підемо на концерт?

ВІН: — (Уже трохи з нстерпінням). Що, знову на «Гопака» дивитися, а чи знову «Реве та стогне» слухати?!

ВОНА: — А чому ж бо й ні? Це ж наше рідне!

ВІН: — Ну так що ж, що рідне? Досить уже наревілися й настогналися! Хочеш іти, то йди, я тобі не забороняю!

ВОНА: — Сама?!

ВІН: — А що ж? Інші жінки ходять же?! А тебе що, за руку водити?! Я краще подивлюся на «Бені Гілл шов»!

ВОНА: — Ну то може у клубі трохи потанцювали б?

ВІН: — (Аж підскочив). Потанцюва-али б?! Якби ти напрацювалася так, як я, то про танці забула б! А то сидиш дома, як та ропуха, а тоді їй танцюва-а-ати хочеться!.. (А про себе подумав: «От коли б з отією молодого вдовичкою, що у кумів на «срібному ювілеї» познайомилися,

то я б... потанцював... а вголос додав:) Ти подивися на себе, шафу легше посунути, аніж з тобою танцювати!
ВОНА (Вже теж роздратовано): — Ти диви, який спортовий красень обіззався, га?! Ти спершу поглянь на себе, старе опудало! Животяку виростив, як пивне барило! А лисина блищить, як ковзанка мұхам!!!

Наступила тяжка, на весь вечір, мовчанка. Подібні розмови повторювалися майже кожного «вікенда» і поволі переходили в запеклі сварки з докорами та образами...

ВОНА: — Ти, ось такий, сякий, та он який! Та я таких, як ти, на кожному пальці по десятку можу мати! Та дурна була, з тобою життя собі зав'язала!

ВІН: — Ну то йди, йди! Ніхто тебе не тримає! Заводь собі конюшню жеребців!..

ВОНА: — І заведу!!!

ВІН: — Ну й заводь! Гуд лак!!! Ти думаєш, що буду плакати?! Ха-ха! Молодих вдовичок повно, тільки моргну то всі гуртом прибіжать!

І так воно вже й повелося... Чим далі в ліс, тим більше дерев... Почався розподіл на «МОЄ» та «ТВОЄ», і на решті — РОЗВІД. На 25-му році подружжя виявилось, що не зійшлися характерами.

Минав час. Обом переважило за півсотні літ. Він самотній, самотня й вона. Не знайшлося інших партнерів. Не було на її пальцях ні одного, і не побіг за НИМ гурт молодих вдовичок. Старших вони не бажали, а молодші їх не хотіли...

Вона зайнялася активною діяльністю у одній з жіночих організацій і згадує про нього лише тоді, коли в помешканню щось треба поправити. А він і далі дивиться на телевізор та пиво п'є. А іноді сумує, бо ж треба самому прати, варити, прибирати, двір та город у порядку тримати... І щойно тепер помітив, що ВОНА не сиділа «ропухою» в хаті, а він того не цинив, а тепер... запізно... Обом усміхається самотня старість...

шую?.. Ану ж пригляньтесь навкруги або подумайте...

Закинете мені, шановний читачу, що я перебільшав? Знайшли подібних?! Ото-то ж! А ви мотайте собі на вуся та вчіться на чужих помилках!.. Гуд ЛАК!.. Бувайте здорові!!!

ГОЛОВА ЯК КОМПЮТОР

— У мене голова, як компютор, — хвалиться Іван. — Де що прочитав, де що поклав, завжди все докляно пам'ятаю. З умовою, якщо жінка не всуне свого носа та не перекладе кудись в інше місце та й забуде.

— Та ти мене вже зовсім дурною робиш, — обізвалася дружина Надя.

— Та не зовсім, а стала вже трохи пришепелувата. Щось десь покладе і забуде. А недавно ось таке встругнула — «транзистора у фридж» поставила, а тоді кричить на дітей: «Куди транзистор запроторили!»

— О, Господи, один раз таке сталося, то ти вже по всьому світі розносиш. А сам теж не святий. Я ще не забула твою пригоду з синенькою карткою!

— А-а-а, дурне згадуєш, — розсердився Іван. — Та то ж і сталося не з моєї вини, а вітер завинив. А ти па-тякаєш забагато. Іди вже готуй каву!

Надя пішла у кухню, а я намовляла Івана розказати мені пригоду з синенькою карткою, але він категорично відмовився. Мене це ще більше зацікавило, і я конче хотіла дізнатись про цю історію. Через кілька днів зустріла я Надю у Народному Домі та й нагадала їй про синеньку картку.

— Та отож, — почала оповідати Надя, — Іван усім і всюди вихваляється, яка у нього чудесна пам'ять, і що голова у нього, як компютор, а мене скрізь паплюжить. А з тією карткою було таке: вирішив Іван поставити нові двері у пральні та й майнув по всіх крамницях шукати найкращих та найдешевших дверей, бо ж він себе вважає дуже хазяйновитим та ощадним, але... бензини напевно спалив на більше, ніж ті двері коштують. Але він того не враховує. Отож кажу, після праці у четвер, гасав по всіх крамницях, прицінювався та збирав «бізнесські» картки з номерами телефонів крамниць. У суботу вирішив, де він ті двері купить. Але хотів спершу подзвонити до крамниці та впевнитися, чи вони ще мають такі двері, як він хоче. Бачу, він щось мовчки шукає — по всіх кишенях риється, зрештою лагідно питає:

— Надю, чи ти не бачила синенької картки, я вчора поклав отут на столі.

— Ні, — кажу, — не бачила.

— Напевно ти знову прибрала, так що й дідько не знайде, — огризнувся він.

— Ні, кажу ж тобі, що я ще не прибирала і картки ніякої не бачила! — огризнулась я в свою чергу.

— Ну, то, — каже, — поможи мені її знайти!

Почали ми шукати і на столі, і під столом, і у всіх шафах та шухлядах, і навіть у «фрідж» заглядали. Немає. Діти аж під ліжка лазили. Нема та й годі. Шукаємо, а час летить, а настрій у мого Івана псується. Він починає репетувати, що це моя вина, що я сяка-така, дурна та безголова. Дісталось і дітям, що ніби-то пхають свого носа, куди їх не просять... І пішов... І пішов... Гасає по хаті, як гураган, та всіх лає. Крамниці вже позачинялися, а ми тієї картки так і не знайшли.

Нарепетувавшись до зав'язки, Іван надувся, замовк і решту дня ні до кого і слова не промовив. А вся родина навщипиньках ходила аби не «збудити дракона». У неділю Іван устав чорніший від грозової тучі. Як же, марно згаяв кінець тижня! Я, щоб відійти від гріха, після сніданку вирішила всередині почистити авто. Відкриваю двері авта, аж між порогом та сидінням стирчить... що б ви думали, що? *Синенька картка!* Я аж підскочила! Ось я йому піднесу її. Побачу, якої він заспіває. Та й гукнула:

— Гей, чоловіче, а йди сюди, подивися що я знайшла!

Він сунє. Суне, як той еспанський бик до червоного плаща, а я йому тиць картку під ніс.

— А оце що? — питаю.

Якби ви бачили, як він зразу розкис, розплився в усмішці, як тісто на млинці, і таким янгольським голосочком співає:

— Ти диви... Це ж я ДО-ОБРЕ ПАМ'ЯТАЮ, що я її поклав на виступ між сидінням, а, напевно, коли я хряпнув дверима, то ВІТЕР туди її й заніс.

— Ти, — кажу, — добре пам'ятаєш, що поклав між сидіннями, то чого ж ти вчора по хаті гураганом носився?!

— А то, — каже, — для порядку, щоб знали, де **що** лежить!

— Чи ти розумієш його логіку?! Я — НІ! Оце тобі і вся історія з синенькою карткою.

Та-а-к, чоловікам визнати свою вину та вибачитись, це ду-у-же важка справа, просто неможлива, — підсумувала Надя і, попрощавшись, пішла з Народного Дому.

РОЗМОВА МІЖ ДРУЗЬЯМИ

В Австралії все можливо. Що у інших країнах здавалося б дивним, або неймовірним, то в Австралії — натуральна річ. От як, наприклад, дружба 4-х чоловіків. Дивна вона тим, що оці 4 чоловіки різної національності, а саме: англієць, українець, хорват та австралієць. Всі вони працюють на одному підприємстві, і всі мешкають на тій самій вулиці, і всі четверо — запеклі рибалки. Хорват має човен, і при кожній нагоді всі четверо випливають в океан рибалити. Вечорами, після рибальства, кожен зі своїм напоєм (відповідним до національності), сідають навколо вогнища, печуть та варять рибу, вечеряють і плетуть теревені, як ось на цей раз.

— Яка гарна ніч, — каже хорват, — тільки в Австралії небо занадто темне та зірки ненатурально великі. От у нас, у Хорватії, небо фосфорично-синє, а зірки, як діаманти.

— А я, — каже англієць, — люблю англійські туманні ночі. Ідеш вечором з праці, як по хмарах крокуєш. Та вже і в ліжку відчуваш його присутність. Закриєш очі, і тобі здається, що ти перлина загорнена у вату, а тому так лагідно та мирно засипаєш.

— Дурне говорите, — каже українець, — кращих ночей, ніж у нас на Україні, ніде немає. Сам Гоголь у «Майській ночі» писав: — «Чи ви знаєте українську ніч? О, ви не знаєте української ночі»!.. І описує всю її красу, включно зі співом солов'я. То хто ж там може спати в таку ніч? У таку ніч всіх до дівчат тягне.

— Ага, — каже хорват, — ти правду кажеш. У нас теж у таку ніч не поспиш. Вечором дівчата ідуть від моря, такі засмаглі, аж литками виблискують. Так би і уп'явся в них.

— А ми, — каже українець, — на литки не дуже звертаємо уваги. Нашу увагу привертають інші частини тіла, про які народна приповідка гласить: «Люблю українську природу і повну паху...»

— Е ні, — каже англієць, — то забагато ваги. Наші жінки білесенькі, як молоко, а тонесенькі, як гіллячка;

Як пригорнеш, так і перегнеться. Жінку треба уміти взяти в обійми, повністю охопити її руками, а не підлазити під неї, як під корову.

— Та ти дурний, — каже хорват, — ти не знаєш насолоди пригорнутись до міцного тіла, гарячого як жар — розпаленого сонцем та морем. Та у вас і море холодне, як і ви самі. Я був у Англії. У вас навіть у літню спеку, після плавання, гусячі пуприки дістаєш...

— А наше, Чорне море, — хвалиться українець, — хвилюється лише під час штормів, а загалом тепле та спокійне, як олива. Отак ото повільно та ліниво, хлюп, хлюп на берег, ніби тебе кличе: «прошу, прошу, заходь, пливи, насолоджуйся!»! А зайдеш у воду, і виходити не хочеться.

— А наше море, Адріатичне, — з почуттям смутку каже хорват, — таке ж фосфоричносине, як і небо, аж світиться. Виплинеш човном і забудеш усі турботи. А фантастичний захід сонця тягне тебе в далечинь. Відплинеш далеко, далеко у море і тебе огортає туга за рідним берегом. І ти починаєш співати. Голосно, на ввесь простір... У нас багато є пісень про розлуки, про рибалок, що не вернулися назад та про залишених самотніх дівчат...

Утворилась мовчанка. Кожен замислився над своїм. Було чути лише потріскування ватри та гуркіт океану.

І раптом, мов по змові, всі звернулися до австралійця:

— Гей, Джо, а чого ж ти мовчиш?!

— А що мені казати? — поволі відповів Джо. А вам дивуюся, чого ви приїхали до Австралії, коли ви так любите кожен своє? А про жінок? Що я можу сказати? Після смерті моєї дружини, мені нечасто трапляється година бути з жінками. А вже як трапиться яка, то я не питаю про її національність і не маю часу дивитися на небо чи зорі, чи на щось інше... От і все.

Джо, потягаючися, підвівся. Повставали й інші і, регочучи, розійшлися по наметах спати.

КУЛЬТУРНА ЖІНКА

З тих пір, як приїхали в Австралію, Уляна перестала зватися Уляною, а стала зватися Улею.

— Уля звучить культурніше, — запевняла вона, а Уляна, то так і пре коровником та цибулею.

Вона завжди (як вона це сама вважала), була культурно зачесана та вбрана і за останньою модою підмальована. І хоч коротенький, по саме «нікуди», одяг їй не пасував, бо їй уже на другу половину молодості перевалило, все ж таки вона не здавалася і вперто дотримувалася швидких змін моди. І ніколи не пропускала нагоди робити іншим зауваження, що вдягаються просто і цим самим, буцім то, принижують культурну гідність наших людей, особливо українських жінок.

— Вбратись не вміють! — докірливо говорила вона. — Це ж недобра рекляма для нас. Австралійці подумують, що ми якісь некультурні «селепки», без виховання та освіти. Ми мусимо їм показати, що ми не (як вони) нащадки кримінальних елементів, висланих з Англії в Австралію за злочин.

У громадських організаціях активної участі вона не брала, але була на всіх академіях, імпрезах та концертах, бо її чоловік (якого вона, до речі й не до речі, душила «метеликом» та капелюхом, і то в австралійську спеку) співав у громадському хорі. І де б вона не з'явилася, там до ниточки скритикує всіх і все.

Одного разу був концерт, присвячений І. Франкові, з участю багатьох мистецьких одиниць та солістів. Я готувалась деклямувати «Каменярі». На сцені співає хор, а я сама в акторській вбиральні. Зайшла Уля, окинула мене критичним оком, крутонула мене, як тумбу, ще раз оглянула з голови до ніг і, як завжди, посипала свої зауваження: і волосся моє занадто помаранчеве, і сукня моя могла б бути модернішою, бо цю вона на мені вже бачила і т. д і т. д. Мене це трохи роздратувало бо я й так була схвильована за «Каменярі», і я їй відтяла:

— А мені, — кажу, — все одно. Адже ж за виступ мені ніхто не платить, а у нас ще хата не виплачена, хо

обоє працюємо, як воли. Але в даний момент мене це не турбує, турбують мене «Каменярі». І ткнувши їй в руки книжку, попросила:

— Будь ласка, Улю, я буду деклямувати скоренько й тихенько, а ви за книжкою перевіряйте: як я зіб'юся, то підкажіть.

Вона на мить розгубилася, нервово засміялася та й каже:

— Я окулярів не маю з собою.

— Попробуйте, — кажу, — мої напевно підійдуть, бо це перші окуляри для підстаркуватих жінок, — по-жартувала я.

Ох, як їй не сподобалося оте «підстаркуватих»! Вона аж засопіла. Все таки Уля вдягнула мої окуляри, глипнула в книжку і стиснула губи. Трохи помовчавши, близько нахилилася до мого вуха і таємничо прошепотіла:

— Ви нікому не кажіть, я вам першій признаюся: я не вмію читати.

Я від здивування на мить зацікавилася:

— Жартуйте! — кажу. — Ви, жінка, що увесь час дбає про культуру та інтелігентність жінок і не вмієте читати?! Цього не може бути! Ви ж підписували якусь збіркову листу... А раз вмієте писати, то ж вмієте й читати?!

— Ні, — каже, — підписуватись мене навчив мій чоловік, ще у ДП таборі, бо ж треба було щодня розписуватись за отримані харчі. Ото все, що я вмію — підписуватись. Ото і все.

Я вже рота відчинила, щоб запитати, а як же вона вчила ті головні ролі, що колись хвалилась, грала ще вдома; але в цей момент загриміли оплески хорові, і була моя черга йти на сцену.

Після концерта я Улі вже не бачила. І пізніше, при зустрічах вона мене оминала.

ЖІНОЧА ЛОГІКА

Суботній ранок. Сонечко вже піднялося і добре припікає. Буде гарячий день. Щоб врятуватися від спеки, ідемо з товариством до океану. Приїхали. Розтаборились і розбрелись, кожен за своїм інтересом: хто плавати, хто рибалити, а хто просто на прогулянку. На ковдрі, біля авт, залишилися я та моя приятелька Марія. Насолоджувалися легеньким вітерцем з океану і базікали про те та про се. Не проминули й осудили жінку, що пройшла мимо зі своїм товстелезним тілом, але у «бікіні».

Хоч це, звичайно, не наше діло, але ж, Господи, в таку спеку нічого іншого не хочеться робити, як сидіти та патякати...

Та ось нашу увагу привернуло до себе маленьке, стареньке авто, яке зупинилось поруч з нами. З авта вилізла маленька, худенька, молоденька жіночка з ковдрою та дитиною. Посадивши дитя на ковдру, лягла біля нього і, спершись на лікті, великими сірими очима, дивилась просто в далечінь, на океан. Марія, штовхнувши мене, кивнула очима на нашу нову сусідку і почала висловлювати свої догади:

— Дивись, таке молоденьке дівча, таке гарненьке, а вже з дитиною. Напевно якийсь лобуряка використав та й кинув. Носись тепер, бідна, все життя...

— Може й не так, — кажу, — може вона одружена, а чоловік не мав змоги поїхати, то й поїхала сама з дитиною. Спека ж яка.

— Та де там, — знову Марія за своє, — воно ж таке ще молоде та худе, хто ж то з такою одружиться? А проте перстень на руці має, про людське око. Ох, ох, ох! А може ще й батьки вигнали, бо кому ж це сподобається така історія? Бідна, бідна дитина, що її ще чекає в житті! — майже зі слізьми жалю причитує Марія.

У цей час дівчина-мати перевернулася на спину і, заклавши руки під голову, примруженими очима дивилась у бездонне синє небо, а потім і зовсім заплющила їх.

— Дивись, — не вгамовувалась Марія, — і на світ Божий дивитись не хоче! Ох, ох, ох, який світ настав...

Оце тобі, бач, сьогоднішня молодь. Ані тобі моралі, ані сорому, усюди страшна легковажність, безвідповідальність. Батьків не слухають. Ростуть, як лопухи під тином, — продовжувала Марія свої думки вголос.

Я й сама вже лягла на ковдрі і навіть задрімала трохи, заколисана монотонністю Маріїного голосу. Та якраз в найпатетичнішому моменті Маріїного охання, до дівчини-матері підійшов чоловік, що виглядом міг би замінити багатьох фільмових зірок, тримаючи, в одній руці пакунки з їжею, а у другій за ручку маленького хлопчика, який доїдав морозиво. Розклавши все на ковдрі, вони обідали і весело сміялись, жартуючи з дітьми.

Закінчивши з обідом, вона з дітьми пішла у воду, помити руки, а він дбайливо прибрав рештки їжі, витрусив і знову прослав ковдру. А тут і вона з дітьми повернулася. Посадили дітей з іграшками на пісок, самі лягли на ковдру поруч, тримаючись за руки і повернувши набік голови, ливились одне одному просто в вічі. Не можна знайти слів, щоб описати ці погляди... Це була симфонія почувань... Це було кохання...

Я глянула на Марію і вибухнула сміхом, бо ж у неї, від подиву і несподіванки, відвисла нижня щелепа, а очі мало не вискочили з лоба!

— Ну, а що ж ти тепер скажеш? — запитала я.

Вона вже, через міцно стиснуті зуби, з шипінням втягнула повні груди повітря і з відтінком роздратованості та заздрости, прошепіла:

— Ти диви, таке мале, таке худе, що й подивитись немає на що, а такого вродливого та доброго чоловіка має! Та ж він мало не молиться на неї. Та й обід сам приніс, і поприбирав усе. Угу, от тому вона так молодо й виглядає... Як дівчисько. А я ж її так жаліла та над її долею побивалася! А воно, бач, як можна помилитись. А він же таки-и-ий джентельмен. А мій «джентельмен» ще як слід не проснеться, а вже репетус: «Чи сніданок готовий»?! Он, дивись, уже обідати плентається. Треба кошика розпакувати та зразу чарчину налити, то може людяніший буде. І отак ціле життя: і звари, і подай, і приberi, і попери, й попросуй, та город, та кури доглянь, а про дітей, то й говорити нема що... Все на моїх плечах.

А він прийде з праці та ще й репетує: «Чом траву не покосила?! Якого дідька цілий день робила?!» Чи воно і у других людей отак, чи ні?

— Та, — кажу, — воно і у других, у кого трохи ліпше, або й трохи гірше, але загалом кажучи, у нашого покоління картина скрізь дуже подібна. «Джентельмена» і з вогнем не знайдеш.

— Ох, ох, ох, — застогнала Марія, тягнучи доброго кошика, набитого вареним та печеним, та ще й з пляшкою. Розкладаючи все те на ковдрі, знову заговорила:

— І як би це трохи перевиховати наших чоловіків, щоб і за нами трохи походили, як оцей красень за своєю «шкапою».

— Даремна мрія, — кажу, — може наші молодші генерації перевиховуються, а наших старих «козлів» уже не перевчиш. Так що краще зразу піднось своєму чарку та попоїсти і мовчи, то будеш мати спокійний день.

— І то правда, — погодилась Марія і з найсолодшою усмішкою зустріла чоловіка чаркою.

На його, завжди насупленому, похмурому обличчі трохи заблищали очі і з'явилась усмішка задоволення.

Переглянувшись із Марією, ми розсміялись. Усе було ясно без слів. Догодила!

ГОСТЮВАННЯ

— Галло, сусідонько! Як гостювалося?! — гукую я до своєї сусідки.

— І не питаєте! — махнула вона рукою.

— Що сталося? Ви ж наче б то вибиралися гостювати на днів 3 — 4, а ось бачу вас уже вдома! Чи з автом щось трапилось у дорозі, а чи вода холодна в океані?

— Та ні, — каже, — і авто в порядку, і океан чудовий, але дуже зголодніла, то мусіла їхати додому вечеряти...

— Як то? — здивувалась я. — Хіба ваших приятельок не було вдома, чи вас не прийняли?

— Ось, зачекайте, я прийду до вас, та за горнятком чаю і розкажу все докладно, (вона і в спеку любить чай). А ви обов'язково все опишіть. Цікаво, чи й ще когось так друзі пригощають, як ось пригостили мене?

Вона пішла замикати свою хату, а я побігла поставити воду на чай. За кілька хвилин ми вже сидимо за столом і сусідка оповідає:

— Ото ж пригадуйте, як я втішилась запрошенням приятельок, з якими вже давненько не бачилася, провести у них, поблизу океану, декілька днів. Покупатися в солоній океанській воді, кажуть, що це на нерви добре. Цілий тиждень збиралася, пакувалася та мріяла.

Виїхала я вчора вранці, як ви знаєте, ще до спеки. Ранок-казка! Небо синє, обрій безкрай, легенький вітерець повіває у вікно авта. Рай та й годі! Я аж заспівала від задоволення. Десь о 9-й ранку прибула я до приятельок. Ну, як звичайно, привітання, поцілунки, оглядини нового помешкання з чудовим краєвидом на океан і, нарешті, чай з бісквітами. Я вдома не снідала, а за дорогу зголодніла, але соромлюсь просити. Думаю, витерпілю до обіду.

Їдемо купатися. Після плавання ще більше їсти захотілося, і я, набравшись сміливості, заявляю, що хочу їсти. А мої приятельки, нерозлучні дві сестрички, заявляють, що нічого їстівного з собою не взяли! Не взяла і я. Бо ж я їх перед виїздом по телефону питала, чи щось

привезти? Ні, запевняли, нічого не треба, лише одяг та рюшник, для пляжy. Я так і зробила, взяла лише необхідне для себе й поїхала. Ну, що ж, кажу, то давайте десь щось купимо та перекусимо, бо вже пів до першої...

— А тут, — кажуть вони, поблизу крамниць немає, та й у нас у фриджі майже нічого немає. Треба їхати на «шопінг-центр».

— А де ж той «шопінг-центр»? — питаю.

— Недалеко, автом хвилин 15.

— Ну, їдьмо, — кажу.

Поїхали. Моїм автом, звичайно, бо сестри авта не мають. Їхали добрих півгодини. «Паркувати» нема де. Зупиняюся проти в'їзду в двір.

— Ви, — кажу, — підіть щось купіть на обід, а я залишусь в авті, бо може треба буде звільнити в'їзд у двір.

Пішли вони. Пішли та й пропали. Немає їх та й немає! А спека страшна. Задихаюся, прию в авті, бо поблизу і тіні немає. Нарешті з'являються, з печеною куркою, хлібом та помаранчевим напоєм.

— Чи ви цю курку мусіли ловити та патрати, що так довго тривало? — жартую я.

Мій жарт їм не сподобався. Обидві сестрички надулися. Я пробачилась...

Тут же, в авті, з усіма незручностями, їмо курку і з пляшок запиваємо. Покінчивши з куркою, сестри розраховують кошти з'їденого на трьох. Я плачу свою пайку і влучаю мотор.

— Чекай, чекай! — зарепетували сестри, — коли ми вже тут, то зачекай ще хвилину, ми мусимо щось залагодити. Це не займе багато часу. Та треба ж щось і на вечерю купити. Що б ти хотіла? — питають мене.

— А чіткі все одно, що купите, то й буде.

Пішли вони. Знову я печусь в авті. Швидко казка кажеється, та не швидко дія діється. Вернулися сестрички аж о 3-й годині, вимучені спекою вщерть, з маленьким пакуночком в руці.

— Зразу до океану! Тільки до океану, а то пропадемо! — репетують вони в один голос. — Ти сидиш в авті і не відчуваєш, яка то спека надворі! — докоряють мені.

Нібито з моєї вини їхали на «шопінг», і ніби я не відчувала спеки в авті. Але, думаю, нехай... промовчу. Спека всім на нерви діє, всім допікає...

Поїхали. Поплавали, прохолонули в океанських хвилях. Та прийємний час минає швидко. От і сонечко сідає. Час додому, час. Приїхали втомлені, але задоволені й веселі. Смеркає. Чекаю, якою ж вечерею почастують мене сестри? А вони повсідалися на балконі, милуються, сто разів баченим, краєвидом, а про вечерю ані пари з уст!

Знову набираюся відваги і питаю, коли ж будемо вечеряти? Сестри здивовано презирнулися. Одна з них каже, що вона на дієті і ніколи не вечеряє, бо повний шлунок на ніч недобре впливає на сон, а особливо на стан та вид. А друга каже, що так наїлася курки на обід, що й досі неголодна. І що перед сном вип'є лише шклянку овочевого соку.

— А як ти хочеш їсти, то знайди собі щось у фриджі із консервів, або звари чи засмаж яечка, що ми сьогодні купили. А перед твоїм від'їздом ми розрахуємося. Бо ж ми тепер всі пенсіонерки і мусимо рахувати кожного долара...

Отут мені уже терпець увірвався:

— Щоб вас, — кажу, — не затруднювати розрахунками, я краще зараз від'їду!

Вони від здивування закам'яніли, а потім як почали дуєтом: чого це я вередую? Що мені не до вподоби? Чим це вони мені не догодили? Такий же гарний день був!.. Так гарно купалися. І все полагодили, бо автом, звичайно, скоріше і зручніше, аніж автобусом...

— Та-а-ак, — кажу, — ви свої справи полагоджували, а я, також пенсіонерка, пів дня в авті пеклася, і за бензину вам рахунків не подаю. А зараз я змучена й голодна. Мій організм потребує поживи, принаймні двічі на день. І від того не страждає ані мій вигляд, ані стан. Я їду додому! До побачення!

Вкинула свої речі в авто і опівночі приїхала додому. Немає кращого місця, ніж вдома. Як то кажуть: «В своїй хаті...»

Так закінчила сусідка свою розповідь. Допила чай і пішла додому.

ЮВІЛЕЙ

Приїхала до мене подруга і зразу ж від дверей бовкнула:

— Я хочу справляти ювілей!

— Чий? — питаю.

— Та свій, безумовно! Чий же ще?

— А який, чого?

— Я ще не знаю, але придумую!

— Охолонь, — кажу, ти ж останніми роками і у громаді нічого не робила, і на фабриці давно не працюєш. Що ж ти будеш відзначати? Хіба що ювілей хатніх робіт: прибирання, прання та варіння?

— Не говори дурниць і не зли мене! Ось чекай, я придумую!

На хвилю вона замислилась.

— О, е! Після війни, ще в ДП-ійському таборі, я належала до літературного гуртка, от і відзначатиму ювілей літературної творчости. Га! От устругну! Уявляєш: промови, gratulacii, квіти, подарунки, а посередині я. І вся ця подія увіковічиться в українській емігрантській історії... Ось я насяду на свого директорика, нехай він візьметься за цю справу та нагадає громаді про свою «кращу половину» — літературного діяча.

— А чи ти ж хоч щось написала? — питаю я.

— А як же! Не пригадуєш?! Декілька дописів до газети та жіночого журналу. От тобі й причина для ювілею!

— Та ж твоєї творчости менше, ніж кіт наплакав, а чого ж тут ювілей?

— У інших теж не більше, і вони відзначають, то чому ж мені зась?! Тут важлива не кількість праці, а довголітнє звання.

— А чому ти зараз не приймаєш ніякої участі у громаді? Нічого не пишеш? Була б активною у якійсь організації, то тобі й зробили б ювілей.

— А ну їх до дідька! — з запалом вигукнула вона. Не хочать по моему робити, хай самі діють, як знають! Та й взагалі, чи там ще щось робиться, окрім чоловічих

зборів з перекусками? От я пригадую, як було на початках: все працювало, горіло й кипіло. Усі були бідні, усі були рівні, усі були завязі та жертвенні, а тепер... і не доказавши що «тепер», вона безнадійно махнула рукою.

Потім почала згадувати:

— На початках я навіть заснувала студію молодих журналістів... А який випускний бал був!.. Який бал!.. Ти не пригадуєш, бо тебе ще тут не було...

— Ну і хтось із твоїх випускників написав щось путне?

— Не знаю, бо після балу я їх майже не бачила. Чула, що поодружувалися, обзавелися діворою та «бізнесами», то для писання не мали часу.

— Ну все це добре, а от скільколітній ювілей ти хочеш відзначати?

— Та-а, думаю 30-и літній, починаючи з повоєнних років, тобто від ДП таборів.

— Чекай, чекай — кажу я, — як же 30-и літній, коли уже 40 років минуло, як війна закінчилася?

— А я більше подати не можу, бо тоді вийде, що я стара, а я ж усім говорю, що мені лише 50 років. Я, між іншим, уже декілька років стою на 50-ці і вище рушати не збираюся!

— Ні, серденько, — кажу я, — щось у тебе з аритметикою не все в порядку.

— Та хто там буде вичислювати?! То лише ти така, що все підраховуєш та до всіх точностей прискіпуєшся. Іншим же ювілярам вірять на слово, то чому ж мені не повірять?!

— Ну, уяви собі, що все ж таки знайдеться хтось, що все вичислить та ще й до газети напише, скільки тобі дійсно років, тоді що будеш говорити? Будеш раки пекти?

— Ні, ні, ні, — замахала вона руками, — Боже борони! Боже борони! Я краще зречусь ювілею, аніж скажу, скільки мені років! Ні, ні, ні. Ні в якому разі! Ні в якому разі! — повторювала вона. — Хай він скисне той ювілей! Не хочу й подарунків! Хай уже інші їх дістають!

І, глипнувши на годинник, підсумувала:

— Про-о-о-пав мій ювілей! Прогавила нагоду! Видно українська еміграційна історія мусить обійтися без мене!

І, охаючи та стогнучи, вийшла з хати. Сіла в авто і, з пересердя гримнувши дверима, поїхала додому.

ЧЕРЕПАХА

Минулого тижня мій чоловік мусів міняти «ДРАЙВЕРС ЛАЙСЕНС», і він вирішив у той день не йти до праці. Розплянував так: встати раненько, перше поміняти «лайсенс», а потім полагодити цілий ряд інших справ.

Я зраділа, що й я з ним зможу полагодити свої жіночі справи, бо ж автом скоріше скрізь облітаєш.

Вечором, перед тим, я о десятій годині була вже в ліжку, а чоловік лишився дивитися футбол на телевізії, бо гра передавалася через сателіт з Європи, за світове першенство. Для мене ця подія зовсім нецікава, але... для чоловіка... це, як питання «жити чи не жити?»

Отож він запасся необхідним питтям (бо від хвилювання йому у роті пересихає), і усівся на всю ніч, бо гра починалася десь після півночі, а закінчувалася аж о 4-й ранку. Мені ж наказав обов'язково збудити його о 8-й ранку. Га-га! Так плянувалося, та не так вийшло. Будила я його о 8-й і о 10-й рано і, нарешті, добудилася аж о 1-й по обіді. Схопився він, як скажений по хаті гасає; голиться, миється, вдягається та все бурчить, що я недо-тепа, не збудила його вчасно.

— Та я ж, — кажу, — тебе будила, але ти лише гурчав, як ведмідь.

— Що дурне говориш! — репетує він. — Ти ж знаєш, як я чутливо сплю! Птах сяде на дах, і я вже чую!

— Так, так, — кажу, — розкажи це ти своїй бабці, а тепер припини бурчати та збирайся вже швидше, бо я вже готова.

— Та й я готовий, тільки подай мені ключі до авта. Вони у спальні на столику.

Вскочила я у спальню, подала йому ключі, а він біжить до авта і на ходу гукає:

— Ой, глянь, будь ласка, я, здається, не вилучив машинку до гоління, та зачини вікно у ванній кімнаті!

Кинулася я знову у хату. Вилучила машинку, зачинила вікно та тільки вийшла з хати, а він знов гукає:

— Принеси свіжу хустинку — я забув!

Знов у хату. Принесла.

— А он дивись, — кричить він, — пральня не заперта, та налий собаці свіжої води! Та кран як слід закрути, а то вода завжди капає!

Бігаю та запираю, та наливаю і знову чую:

— Та ключ від поштової скриньки візьми, може є важливі листи!

— Немає сьогодні нічого! Я вже дивилася!

— А може було ще зарано. Скоч у хату та візьми ключик, адже ж не вмиєш від того!

А я так уже готова й вмерти, бо від біганини аж дух захопило. Нарешті сіла у авто, глянула на годинник, а вже майже друга година.

— Боже, не втрималась я, — вже майже друга година, а ми ще дома!

— Та з тобою завжди так! — відповідає він мені, — Я уже давно готовий, а ти гуздаєшся, як черепаха!

Ви чуєте?! То це Я — черепаха?! Чи могла б я це проковтнути і промовчати? Ні, не могла! І я думаю, що ні одна жінка, на моєму місці, не змогла б!

— Та ти, — кажу, — сидиш в авті, як той пень, а мене ганяєш, як білку в колесі!

— А ти б, — каже, — все це могла зробити, як я слав!

Вже на цей раз я промовчала, бо були вже на дорозі і не хотілося мати «ексіденту». А воно ще як на зло, то величезне вантажне авто поволі поверталось та загордило всю вулицю, а то «Швидка допомога» проскочила, треба було звернути з дороги, а то якась жінка, з дитячим візочком, невчасно переходила дорогу, і всіх їх чоловік щедро наділяв титулами: йолоп, безголовий ідіот, стара корова, і т. д.

Нарешті влетіли у двір «автодепартаменту», а на запертих дверях оголошення: «З причини страйку сьогодні зачинено».

Ту промову, яку мій чоловік просичав, прочитавши оце оголошення, я, з причин етики, написати не можу. А зі злости до мене ще раз гиркнув:

— Черепаха!

— А причому ж тут я?! — здивувалася я.

Але він на це нічого не відповів, а лише хутко повернувся і пішов до авто, а за ним почвалала і я, думаючи: «На бідного Макара всі шишки валяться»!

ВАЖЛИВЕ ЖІНОЧЕ ЗАСІДАННЯ

У прицерковній залі зібралось з десять жінок. Секретарка виймає з торбинки зошит та олівець, готується писати протокол. Голова відкриває засідання.

— І так, пані, відкриваю наше чергове засідання. У сьогоднішній програмі маємо обговорити дуже важливу справу, а саме: вистава української народної ноші та ручних виробів (вишивки, кераміка тощо) у «шопінг центрі».

— Та чекайте, — гукнула Ганна, — Марії ж немає.

— Ну, то що ж, що немає? Не будемо ж ми на одну Марію чекати? Може вона знову не прийде?

— А може... Може її чоловік знову запив... Ото ще в неї біда, а не чоловік!

— А я свого так зразу відучила!

— А хіба твій пив?

— А як же! Після кожних зборів чи нарад, вже його додому привозять, бо сам уже й їхати не міг. П'яний, як зюзя. Доки склянки не торкається, то й байдуже, а як торкнувся — то не знає міри. Думала я, думала, що маю робити? Та пригадала стару бабусину пораду; коли, каже чоловік напивається так, що й себе не пам'ятає, то візьми качалку, загорни в рушник, щоб синців не було, опережи його отією качалкою разів 10, по м'якому місцю, а тоді ще влий йому в рот 2-3 ложки рицинової олії і, після 3-х, 4-х отаких процедур, пияцтво як рукою зніме. А ранком будь солоденькою та миленькою до нього, ніби ти нічого й не робила.

— І ти це робила? І допомогло?

— А як же! Проснеться він ранком, голова болить, у шлунку марудить, тут би лежати і не рухатись, але ж рицинка жене вставати, та ще й сидіти боляче.

— Ха-ха-ха! — реготали на весь голос жінки.

— І не здогадувався, що це твоя робота?

— Та де там! Я його ще й пожалію і кави в ліжко подам. То він і вирішив, що то його організм не приймає алкоголю. І покинув пити.

— Розумний бабусин рецепт!

— Еге ж, старі люди недурні, та тільки, на жаль, молодь їх не хоче слухати.

У цей час рвучко відчинились двері і вскочила захекана Марія, несучи щось загорнуте в серветку.

— Вибачте, пані, що я спізнилася — пиріг не був готовий. Скоріше наставляйте каву!

Зразу ж усі кинулися у кухню. Загурчав електричний чайник, задзвенів посуд і, за п'ять хвилин, всі взято «молотили» Маріїн пиріг, вихваляючи її хист до печива.

— Ой, Маріє, ну ти ж і майстер щодо пирогів. Такі пахучі та смачні.

— А я так люблю печиво, що страх. І ніколи не можу собі в цьому відмовити. І вже так мене розперло, що ні в одну сукню не влажу. Мүшу, обов'язково мүшу йти на дієту.

— Гляди, щоб і тобі ота дієта не вилізла боком, як Оксані. Це, каже, голівудська дієта. Цілий місяць їла виключно «пайнепели» і зруйнувала собі нирки, а тепер мусить іти у шпиталь.

— О! Слухайте! Чи ви чули, що наша найстарша членка у шпиталі! Якось «лонмовером» поранила собі ногу. Треба б її відвідати та щось понести.

— Сама й винна! Коли б мала нашу невістку, то не була б у шпиталі. А від чужинки помочі не чекай. Там, кажуть, весь час, як гадина, сичить!

— Та при чому тут чужинка?! Вона ж ввесь час працює. А от коли б ти мала такого чоловіка-ледаря, то й ти б засичала, як гадина.

— Та не заїдайтеся, жінки, хай їм абищо!

— Та не люблю, коли говорять дурне, про те, чого не знають. А я знаю їх ще відтоді, коли старий помер, а хлопцеві було років 11-12, то мати молилася на нього, як на ікону. Було мүсі не дасть на нього сісти. Ні дочого в дитинстві не привчала та й викохала лоботряса-«долбладжера». «Хай, — каже він, дурні працюють, а мені па цигарки та пиво вистачає». От мати та чужинка й тягнуть хомута.

— А чого він не одружився з Наталкою, вони ж довго ходили?!

— А того, що Наталка недурна, добре його розпізнала та й кинула, а знайшла собі грека з крамницею, та й літає тепер щороку на Гаваї, на «голідей».

— От людям везе, а тут як не те, так це, а все кінці до купи не сходяться.

— А ти он звернись до Олени, то вона тебе навчить, як відучити чоловіка від горілки та позбутись лиха.

— Слухай, Маріс, — нарешті знов заговорила голова, — я маю пропозицію послати тебе в другі відділи, продемонструвати твій талант до печива. От і заповнимо точку в річній програмі: «Зв'язок з народом».

— Та дайте спокій. Хочете, щоб мене Катря докторова зі світу зжила? Та ж вона в централі над куховарством цар і Бог. І куди вже там мені з нею цьорпатися. Ви вже придумайте щось іншого, а мене облиште.

— Та й то правда. Останнім часом до пані докторової і не приступи. Така гонорова стала.

— А з якої причини? Здається, немає чим гордитись. Доньці он уже на 30 перевалює, а про весілля ані гур-гур.

— Та ота ж донька дістала високу посаду і категорично заявила, що вона жінка з кар'єрою і не збирається якомусь лапсардакові смердючі шкарпетки прати, тобто, одружуватись.

— А що ж вона старою дівою буде, чи що?

— О, ні, вона й на це відповідь знайшла. Каже: «Старою, я натурально буду, як і всі, а от дівою не залишуся. Ні в якому разі. Це старомодно, а я жінка прогресивна.

Знов вибухнув регіт.

— От, тобі й маєш. Ох-ох-ох, як важко тепер молодь виховувати. Не мають ні стида ні сорому. Ще не навчились як слід носа витерти, а вже «бой френдів» заводять.

— Між іншим, я забула сказати, що минулого тижня ця ж пані докторова дзвонила до мене і сказала, що якась відома українська письменниця, з Америки, прислала аж 40 книжок на продаж. То щоб наш відділ теж допоміг.

— Ой, Бо-о-же! Та хто ж їх купуватиме? Тут своїх ніяк не порозпихаєш, а вони ще й з Америки шлють!

— І то правда. Ми ось відновили випуск жіночого журналу, лише 400 штук і ухвалили продавати по 2 до-

ляри, бо дешевше не оплачується, так і ті важко продати. Кожна каже, що за 1 доляр 10 центів куплю «Вуменс віклі» або «Вуменс дей». Так то ж товстий журнал та з кольоровими картинками, а ваш що?.. З року в рік на тому ж самому товчетесь.

— А я гадаю так: і нащо ото писати, коли ніхто не читає. Сьогодні всі помішані на «відео». Кого не зустрінь, то перше питають: «А ви вже маєте «відео»? Ніби-то мало драптя у телевізії.

— Та чого там таке говорити... Підтримати треба і своїх і закордонних. Не мусімо губити свої таланти і свою мову.

— Ну, то візьмемо 5 книжок, та заплатимо з наших союзівських фондів, та може сестрицтво церковне чи громада допоможуть. А книжки віддамо у церковну бібліотеку. Хай там стоять, бо все одно всіх не розпродамо...

— До речі, розпродамо! Чи ви знаєте, що завтра у «Волтонсі» річний випродаж починається?

— Невже? Завтра? Так не засиджуймось тут довго, щоб завтра раненько там бути!

— Та й так уже по 10-й. Прибираймо, сестри, посуд!

— Голово, закривай засідання, та й додому!

— Та чекайте, чекайте, засідання ще не скінчилось!

А як же з виставкою?!

— А що з виставкою?! Не журися, все буде в порядку! Знесемо сорочки, рушники, писанки, от і все. Це ж нам не новина. Кожного року це ж робимо, так що досвід маємо!

— Гасіть світло! Замикайте двері, та й надобраніч!

— До побачення! Побачимось завтра у «Волтонсі».

— А гарно пройшло засідання сьогодні! Чи не правда? Так все докладно обговорили.

«ВИМЕН ДРАЙВЕРС» — ЖІНКИ ШОФЕРИ

Подзвонила до мене знайома і, захлинаючись від щастя, сповістила:

— Я записалася на курси шоферів і уже мала першу лекцію! Знаменито!

Знаючи негативне ставлення її чоловіка до жінок-шоферів, я здивувалася:

— Як же це ти дістала дозвіл від свого «новелителя»?

— Ха, як би ти знала! Несподіваний випадок допоміг! Як кажуть: Бог поміг! Ти ж знаєш, як чоловік завжди товче, що жінки слабкі творіння і нездатні бути водіями авт. Отаку пісню почав і на цей раз. Але я не поступалась.

— Такий, — кажу, — старий та заскорублий погляд. Ти ж сам знаєш, що жінки бувають навіть водіями великих вантажних авт!

— В тім то й біда, що сіли не на свої місця, — каже він, — через них найбільше і стаються випадки на дорогах.

— Ну, що ти верзеш? — заперечую я знов. — Адже офіційна статистика доказує, що нещасні випадки спричиняють більше чоловіки, а не жінки!

— Та де там... Статистику, — каже він, — складають на основі тих випадків, що стались на головних дорогах, та що зареєстровані поліцією. А жінки великі дороги оминають, а більше їздять по вуличках та провулочках. А зударяться з ким, то поліцію не кличуть, а скоренько, тишком-нишком, самотійно, полагоджують справу з потерпілим, платячи йому подвійно за пошкоджене авто.

Я вже відкрила рота, щоб йому добре заперечити, але він на мене зразу ж шикнув; ти ж знаєш, який він у мене нестриманий.

— Ша, — каже, — тихо! Не розкривай так широко рота, бо шпак влетить! А слухай, що я казатиму: жінки, як мавпи, навчилися звертати наліво та направо і думають, що вже опанували верхів'я техніки. А коли в авті дзенькне-бренькне, то вже й не знають, що робити. До авта треба душу мати, а у жінок до машин душі немає.

По-моєму так: навчилися керувати дитячим візком та візочком у крамницях, і досить з вас. А від авта руки геть!

Я аж шипіла зі злости:

— Я ніколи не думала, що ти аж такий ш-ш-овініст!

А він засміявся, обняв мене за плечі та й жартує.

— Не сердься, серденько, — каже, — я не дозволяю тобі їздити через те, що не хотів би, щоб з тобою щось сталося на дорозі, бо хто ж тоді мені буде так гарно прати та варити?!

— Як щось статися мусить, то станеться і з тобою!
— крикнула я...

І скинувши його руку з моїх плечей та щоб заспокоїтися, я почала переглядати газету. В одній реклямі я побачила маленьку шафку, про яку вже давно мріяла. Отаку, знаєш, для жіночих дрібничок: хустинок, панчіх, парфюми і т. ін. Побачивши її я аж підскочила:

— Гей, ти, — кажу, — «супермен», не навчив мене їздити, то вези мене зараз же у крамницю, я хочу купити оцю шафку.

Він зиркнув на рекляму та й каже:

— Тобі ця шафка потрібна, як мені болячка на носі, це поперше, а подруге, я не маю часу, бо мушу траву косити. Почекай до завтра!

— Ні, я чекати не хочу, — настоювала я на своєму.
— Твоя трава не втече, а шафку можуть продати.

Після деякого сперечання, ми їдемо. Він злий, як холера. Сіпає ту ручку в авті, як скажений, та все щось мене не пропускає! Одним словом — БАБА!!! бурчить собі під ніс і все жінок лає.

— Досить клясти, — кажу, — та краще вважай на дорогу, бо занадто рух великий.

— Та в тім то й біда, — каже він, — і я ніяк не можу оминати отієї мавпи, що перед нами! Ось тобі яскравий приклад жіночої їзди! Розсілась, як перекупка і цюрпається сюди та туди і сама не знає, куди хоче! Розпустила патли, як відьма, і за ними сама дороги не бачить і

Тоді я щойно завважила, що перед нами їхала особа з довгими, пишними, темними кучерями. І, дійсно, їхала та особа якимось непевно. Авто ніби вальсувало між

лініями дороги і то прискорювало швидкість, а то раптово сповільняло. А мій чоловік кляв її, на чому світ стоїть, величаючи її не дуже делікатними іменами.

Нарешті з'явилась нагода її обігнати. Чоловік натиснув на газ і ми ракетною прискочили мимо. Оминаючи авто, ми обоє з цікавістю зиркнули на водія...і... ха-ха-ха, мій чоловік, від несподіванки, заревів, як тигр:

— Гр-р-р! — і замовк.

Я ж реготала, реготом переможця, бо за кермом сидів молодий, досить товстенький, чоловік, з довгою, пишною, кучерявою бородою — тільки очі визирали!

— Ти бачив «бабу» за кермом, — підколюю я чоловіка.

— Та-а-а... ба-а-аачив... — протягнув він.

— Ну, що ж ти тепер на це скажеш?

— А те: раз він розпустив волосся, як жінка, то по жіночому й думає. А це пояснює все.

Але козир був у моїх руках, і я рішуче заявила:

— Якщо отакі чоловіки мають дозвіл їздити, то жінки і поготів. І ти того хочеш чи не хочеш, а я вступаю на курси шоферів!

— БЛАГОСЛОВЛЯЮ!.. — вигукнув він. І на цьому наша постійна суперечка скінчилася.

Ото ж я скоро буду сама керувати авто. «Юпі-і-і»! — по-дитячому закричала вона в слухавку. Ми обидві розреготалися. І я, бажаючи їй успіху, розпрощалася з нею.

ПЕРЕОЦІНКА ВЛАСНОСТИ

Вскочила до мене сусідка і аж пащить від злості.

— Чого так сопеш, що аж полум'я з носа вилітає?
— питаю її.

— І не питай! Розкажу, не повіриш!

— Ану розкажи, може й повірю!

— Дай перше чогось холодного напиться, вогонь за-
ливи, а тоді вже й розкажу.

Після склянки холодної лімонади вона почала опові-
дати:

— Як ти знаєш, вчора я з чоловіком їздила до його
очного спеціаліста. А тому, що авто в майстерні, то ми
поїхали потягом. Після спеціаліста прийшли на станцію.
Чоловік, у чорних окулярах, знаєш, у таких, що закриті
з усіх боків, став мовчки, обіernerшись на парканчик. А я
примостилась на самому красчку лавки, бо було багато
людей. Недалеко від лавки стояла особа, ще досить моло-
да, вбрана і розмальована, як маншкардна «фүфря». Су-
кня на ній, розрізана по обох боках, ледь-ледь прикри-
вана її доброякісну анатомію. І от, ця «фүфря», почала
закладати оком на мого Івана.

— Та ти жартуєш?! — з недовір'ям вигукнула я.

— Та в тім то й диво, що не жартую! Слухай, що да-
лі буде! Знаєш, збираючись до спеціаліста, він і поголив-
ся та й вбрався як слід, то й на людину став подібний,
аж помолодшав, а то все завжди по-домашньому та як
небудь. От вона й кинула на нього оком. І крутиться, і
вертиться перед ним, як сорока, і так, і сяк, а він повер-
тається до мене і питає, котра година. Я сказала. І він
знову мовчки став біля парканчика. Та ж «фүфря», як
зиркнула на мене, піби блискавкою проколола, та ближ-
че до нього підступає. Та все хвилями волосся трясє. Во-
на не знала, що ми їдемо разом. Аж ось і потяг іде. Я
підходжу до Івана, а вона мене відпихає і намагається
з ним заходити у вагон!

Я зайшла з другого боку Івана і сіла мовчки поруч
нього. Вона ж, своїм поглядом мене мало не зжере, сіла
напроти Івана. Сіла, підтягнула свою, і так, коротесень-
ку суконку, аж по самісіньке «п'ікуди», і протягу не по-

боялася, закинула ногу на ногу, витягла з течки пляшку парфюми і давай бризкати на себе. І під руками, і на па-зуху, що коливалась, як кисіль, а тоді, то однією рукою, то другою задирає волосся догори, буцім-то гаряче, та все на Івана зиркає. Коли б не було так багато пасажирів у вагоні, то вона напевно б розляглась на сидінні, як та Шехерезадниця в арабських казках.

— Шехерезада, — поправляю я її.

— А дідько з нею, як її там звали! Головне, що люди все бачать і вже посміхаються, а я, від сорому, мало не провалюся. А до Івана не обзиваюся, хочу ж подивитися, що далі буде. А Іван, закрити очі від болю, та теж до мене ні словечка. Доїхали ми до нашої станції. Виходимо з вагону, і вона виходить. Аж тут Іван взяв мене під руку та й каже:

— Ганнусю, заїдемо ще до крамниці.

Як би ти побачила її піку! Вибух бомби напевно не здивував би її так, як здивував здогад, що я його дружина... Вона рвучко повернулася і, бубонячи щось собі під ніс, почимчикувала назад до потяга.

— Ну, а Іван же як на все це реагував?

На моє питання, сусідка закотилась нестримним, до сліз, сміхом. Пересміявшись, віддихалась і випалила:

— Іван ніяк не реагував! Бо від крапель, що йому лікар закапав, він був напівсліпий. І нічого не бачив і не помітив! Ха! Ха! Ха! — знов закотилась вона сміхом.

— Ну, то чого ж ти казишся? — питаю.

— А того, що, уяви собі на мить, щоб він все те бачив? Га?! Як би він повівся, я не знаю, але мене хвилює та думка, що є ще такі, що заздряться на МОЄ лисе та черевате «Одоробло», якому майже 60 років. Я конче мушу змінити тактику власної переваги. Мушу більше приділяти увагу своєму «Опудалу» і обов'язково мушу змінити прізвиська з «Одоробла» та «Опудала», на «Солоденький та Миленький», а то, чого доброго, ще хтось переманить. І тобі раджу зробити переоцінку власності, бо знаєш, в житті всяко буває...

— Оце тобі розказала, і на душі полегшало. Добре мати щирих друзів, з ким можна душу відвести. А тепер підү своїмү ГОЛУБОЧКУ вечерю варити.

Гукнула до мене: бувай! І побігла додому.

ЯБЛУНЯ

Я їду електричкою у передмістя. Їду в той час, коли ранковий рух закінчився, і у вагонах мало людей. А з віддаленням від центру міста стає ще менше. Зрештою у вагоні лишилось нас двоє: я та ще одна жінка середнього віку, що сиділа у протилежному від мене кінці вагона. Але я її добре бачу. Ось вона озирнулась навкруги, впевнившись, що окрім нас двох у вагоні нікого немає, обережно вийняла з торбинки конверт летунської пошти і, розірвавши його, почала читати, а я задивилася на гарні краєвиди, що пропливали мимо вікон.

Раптом почувся плач... Ні... Чи то був сміх? Я глянула на пасажирку, її плечі здригалися, а біля уст вона тримала хустинку. Тяжко було зрозуміти, чи жінка плаче чи сміється. Та ось вона закрила очі хусткою і голосно заридала. Я підійшла до неї з запитом, що сталося і чи я можу їй якось допомогти. Вона, почувши акцент у моїй англійській вимові, зразу запитала, якої я національності?

— Я — українка, — кажу.

— А я, каже вона, — грецького роду, з-під Херсону. Та від грецького лишилось лише прізвище, бо предки вже віками жили на Україні, так що ми по духу вже більше українці, аніж греки, бо й дома, у родині говоримо по-українському. А потім раптом запитала:

— Чи у вас дома, в Україні, є хто небудь з родичів?

— Були, — кажу, — та старші всі померли, а молоді, народжені після війни, мене майже не знають, так що тісного зв'язку не маю.

— А у мене, — каже супутниця, — там є двоюрідна сестра, з якою ми з дитинства були ближчі, ніж деякі рідні сестри, бо й мешкали по сусідству. І всі ці роки на чужині я згадувала про неї та не наважувалася писати, бо й не знала, чи вона жива, бо перед війною ми переїхали в інше містечко. А оце, дякуючи землякам, що сюди приїздили на відвідини до своїх родичів, ми відновили зв'язок. Оце ось отримала від неї другий лист. Поспішаючи до потягу, зустріла листоношу, то й не мала часу прочитати, а тепер, думаю, дай перегляну... Нетерпіння

ж... Кортить... Ось послухайте що вона пише і ви зрозумієте, чого я плачу, бо ж ви теж «звідти».

І мовчки пробігши очима кількох рядків, вона почала вголос читати таке:

«А пригадуєш, сестро, як часто ми дітьми, у передвоєнні роки, гралися у «нашому закутку», між хатою та вугільним сарайчиком, у «хатки»? Не маючи іграшок, ми з трави та гіллячок насаджували «городець та садок». Пригадуєш, як ми знайшли десь манюній паросток яблуньки і пересадили у наш «садок»? Дитинство... Дитинство... Скоро після того ваша родина виїхала з нашої місцевості, а я, з туги за тобою, в «наш закуток» більше й не заглядала. Ніхто не помітив, як та яблунька збереглася і росла. Помітили лише тоді, коли вона, тонесенька, перевищила сарайчик і навесні зацвіла. Був перший рік війни. Мама і я тішилися яблунькою, згадуючи вас, і плакали. Перший рік вродилось мало яблук, і були вони дуже кислі. Їх можна було їсти лише мерзлим, і все одно ми їх поїли. Бо ж була війна і голод. А дійсно рятівну роль відіграла яблунька у перший рік після війни. Не буду тобі описувати всю трагедію післявоєнного часу, ти сама можеш уявити, — все знищено... все розбито... А наша яблунька окріпла і вродила, як на диво. І якими лише способами ми не приготувляли ті кислі яблука: і пекли, і варили, і сушили, і змішували з чим лише могли і випікали «хліб» або коржі. Фактично, вона нас врятувала від голодної смерті.

Минали роки, — читала вона далі, — батьки померли, я одружилася і маю двох дітей.

Декілька років тому стовбур яблуньки зчервивів, і ми, з біллю в серці, мусіли її зрубати. Але від кореня вирости нові паростки, і діти доглядають їх після того, як я розповіла їм всю історію цієї яблуньки, і яку роль вона відіграла в нашому житті... Хто зна, може колись вона і їм стане в пригоді».

Ми доїжджали до цілі моєї подорожі. Я поспівчувала супутниці і, попрощавшись, вийшла з вагона. А вона, витираючи рукою сльози, хустинкою махала до мене з вікна вагона, як давньої знайомої, з ким вона розділила всю радість і сміток прочитаного листа. А ми, навіть, як слід і не познайомилися.

МОЛОДЬ ПРО ЖИТТЯ

Недавно я була випадковим слухачем цікавої розмови двох молодих чоловіків у потязі. За мною сидів чоловік років тридцяти. На одній зупинці до нього приєднався ще один, трохи молодший. І почалася така розмова:

— Галло! Галло! Звідки взявся?

— Гай! З Перту.

— На постійно чи на час?

— Не знаю. Поживу — побачу.

— Одружився?

— Ні.

— А я чув, що ти був майже заручений?

— Так, був.

— Ну й що?

— Та нічого... Обридла... Рік ходив, і досить.

— То, значить ти її не любив?

— Та на початках здавалось, що жити не зможу без неї... А потім... Звикаєш до всього... Головне — вона не встереглась, завагітніла... Пішли докори, сльози, зрештою аборт і великі грошові видатки... От і кінець романсу.

— Ну, а якби одружився, мав би вже родину, дитину.

— Кому це, в сучасний час, потрібно — родина, дитина?! Це петля на шиї. Коли я сам, то я сам собі господар — хочу п'ю, хочу сплю. Я вільний птах і можу літати куди хочу й коли хочу. Я хочу гарно проводити час, от і все. А заведи собі родину, то працею зраня до вечора все життя, як осел, а гроші віддавай жінці, бо ж це ніби-то чоловічий обов'язок їх годувати та одягати, та ще й всі податки плати. І то все лише за трохи насолоди. Нащо хлопів такий клопіт та відповідальність?

— Але ж треба якось життя улаштувати. Десь мешкати...

— А я завжди маю мою кімнату у батьків.

— То ти в добрих відносинах з батьками?

— Та-а... Як тобі сказати... Коли як... Як старий почне «рипіти», то я зникаю з дому на деякий час. Як ось останній раз у Перт. І листів їм не пишу, а несподівано з'явлюсь додому, то приймають, як короля: з обіймами

та сльозами. Не знають, де й посадити і як догодити.

— Ну а з працею як, з «суперануейшон»?

— А що з ними? Хочу працювати? Попрацюю трохи, поки не обридне, а обридне, перейду на державну підтримку. А «суперануейшон» дістану, коли Бог покличе моїх старих «хмари чистити». Хату ж з собою не заберуть? Залишать мені, а я більше нічого й не потребую, як дах над головою. А з рештою проблем я вже дам собі раду.

— Та може вони так скоро й не помруть? Ще ж не такі старі.

— Та, батько ще тримається, а мати вже атаку серця мала. Думаю, що за пару літ гигне. А як її не стане, то старого скоро в старечий дім спроваджу.

— Ну, то може тоді одружишся?

— Та для чого? Щоб з жінкою поспати? Так тепер цього добра досить на кожному кроці. Я поки доїхав з Перту до Сіднею — трьох мав! Ніч разом гарно провели, а ранком — «бай-бай» і ніяких зобов'язань. Бджола не збирає мед лише з однієї квітки. Чув про таке?!

— А я маю дівчину і пляную заручитись.

— Не будь дурним... Одружишся, підуть діти... А потім розвід, клопоти, неприємності. Та ще й плати майже ціле життя...

— Та ж батьки напосідають, кажуть — час за розум братись...

— А ти їм скажи, що якраз розумні й не одружуються. А будуть «шипіти» далі, то роби, як я. Іди з дому на деякий час. Я бачив досить подружнього «щастя» у приятелів. Із трьох — два уже розійшлися, та й третій на тій же дорозі. Тепер інший вік, ніж був у батьків, і інші на все погляди. Краще не зв'язуй собі рук. Хто зна, може дійсно світ скоро полетить в тар-та-ра-ри, то пощо ті родини, діти, обов'язки, коли не буде майбутнього. Живи, поки живеться, і бери від життя все, що можеш. І то тепер, зараз, бо завтра може буде запізно. Оце тобі моя порада. А ти роби, як знаєш!

На цьому розмова припинилась. Потяг прийшов у місто, і ми розійшлися у різні боки.

Цікаво, чи так думає більшість молодих людей? Питання лишається відкритим.

ПАМ'ЯТНИК

Кажуть, що про сумне не можна весело оповідати. Неправда. Ось я вам доведу, що це неправда. Ось візьmemo, наприклад, цвинтар — сумне місце, чи не так? А я вам про нього розкажу весело.

Раніше я не любила бувати на цвинтарі. Коли доля наказувала когось проводити в останню дорогу, то було так сумно та так жалісно... Бо й цвинтар тоді виглядав сумно. Якихось 2 - 3 десятки могилок, напівзрослих травою та з сірими надгробними плитами (або й зовсім без плит) і майже без квітів. І люди, стоячи біля свіжої могили, всі гірко плакали. А я певна, що плакали не так за померлою особою (бо ж вона, слава Богу, майже вік прожила), а кожен плакав сам за собою, бо його точила така невесела думка: «Ось прийде час, і я отак навічно спочину в чужому краю, під сірою плитою, поміж бур'яном». І так гірко було на душі, що я, особисто, після похорону тижнями не могла ні їсти, ні спати.

І от, довгі роки мені не доводилось бути на цвинтарі. Аж ось знову відлетів «журавель» у вирій, з якого немає вороття, і знову я побувала на цвинтарі. І що ж я там побачила?! Диво! Яка зміна! Та це ж не був цвинтар, який зберігся у моїх спогадах, а РАЙ!!!

Могилок, слава Богу, уже й оком не оглянеш — значно більше, ніж людей на зборах чи імпрезах. І всі могилки потопають у кольорових квітах, кращих, ніж у ботанічному парку. А пам'ятники які?! І сірі, і білі, і чорні, і високі, і низенькі, і великі, і малі. Вимиті та виполіровані, з блискучими написами. І на кожному пам'ятнику фотокартка. А на фотокартках такі всі гарні, що голлівудська галерія красунь не зрівняється з ними. Ані одної лисини, а ні одного беззубого рота, а на зморшки й натяку немає. Аж заздрісно стало.

Раптом мені впадає в око знайоме прізвище:

— Боже, невже ж і вони уже померли? — питаю я свою приятельку, з якою ми роздивлялися пам'ятники.

— Та ні-і, — каже вона, — тихо будь, бо вони стоять позад тебе.

Я оглянулась. Дійсно, стоять на горбочку, як голубочки, і здалека любуються на свою майбутню «колиска» вічного спочинку.

— Та ж, — питаю я знов приятельку, — а для кого ж то квіти на плиті стоять?

— А то, — каже, для краси. От як у хаті на столі. Та вони, — каже, — не одні, що вже поставили собі пам'ятники за життя, таких уже багато. І кожен до свого смаку вибирали, і пам'ятник і фотокартки. Раніше люди дбали про хати, меблі та авта, а тепер у всіх того всього повно, то тепер гроші вкладають у, так би мовити, «вічні дачі», «вікендгаузи», бо ж мало не кожного «вікенда» приїжджають прибирати свої пам'ятники.

Подумала я про все почуте, і мені аж під ложечкою занудило. От, думаю, люди живуть! З прогресом! А я відстала, як завжди, задніх пасу. Відстала від людей і від життя. А наздоганяти грошей немає, бо до «бізнесу» ніколи таланту не мала. Порадилася з людьми, що розуміються на цьому, як же їй собі поставити пам'ятник, а вони, дай їм Бог здоров'ячка, їй порадили. Під хату, ту що я зараз маю, взяти позичку (бо ж як помру, то вона ж мені всеодно непотрібна буде) і за ту позичку поставити їй собі пам'ятник.

Розплинувала їй постановила; та не чорний і не сірий, як у всіх, а рожевенький з срібляним написом: «Жила їй немає». А фотокартку вставила оту, де мені було з 5 рочків, і я ще виглядала, як янголик. Бо пізніше я скоро втратила янгольський вид, дякуючи вороженькам. Отак і я стала власницею «вічної коліски». І, ви знаєте, то було у неділю не знала куди дітися від нудьги, а тепер, як неділя, — в авто і гайда на цвинтар. І «колисочку» свого вічного відпочинку помию, відполірую і свіжі квіточки на ній поставлю, то їй настрій покращає, бо ж майбутність забезпечена. Та їй зі знайомими зустрінемось та лагідно поговоримо. Не будемо ж ми на цвинтарі гризтись, для цього ж ми маємо громадські доми та клуби. А іноді і «пікнік» улаштуємо; пом'янемо померлих, а живим ще многих літ здоров'я побажаємо, та так від всього того душа розм'якне, що додому їхати не хочеться.

Тепер щотижня з нетерпінням чекаю на неділю. І дуже задоволена. Я прийшла до такого висновку: як сам про себе не подбаєш, то ніхто не подбає про тебе. Чи не так?!

Що кажете? І вас заохотила ставити пам'ятники? Ставте! Чому ні?! Все одно нічого з собою не заберете. «Гуд лак»! Побачимось на цвинтарі!!!

ХТО КОГО ОБДУРИВ (З австралійського життя)

Цього літа ми, з гуртом друзів, відпочивали табором у мальовничій місцевості, біля річки, поблизу фермерської оселі, десь 20 - 25 клм. від найближчого містечка. Літній фермер — Джо, перезнайомившись з усіма, учав в табір «на вогник», на довгі розмови та пригодницькі оповідання з його життя.

Однієї суботи, перед заходом сонця, ми бачили, як Джо маленьким вантажним автом, в якому сиділо двоє псів, поїхав у напрямку містечка. Майже опівночі, коли ми вже лаштувались іти спати, він заїхав у табір, був розгублений, схвилюваний, переляканий і мало не плакав. На наші питання, що сталося, він розповів таке:

— Я (ніде гріха діти) люблю побувати в барі, випити пива та побазікати з іншими фермерами, а жінка, звичайно, як усі жінки, цього не схвалює, от і мушу, щоб вислизнути з двору, її якось обдурювати. Сьогодні я їй сказав, що беру псів і поїду переганяти вівці на інше пасовисько і за 2 — 3 години вернуся. Ну, а замість пасовиська я поїхав до містечка, в бар. Побув у барі годин 2 чи 3, а коли вийшов з нього, псів у авті не було — хтось украв.

— То ти так за псами побиваєшся? — запитав хтось.

— Так. Але ж, якби ви знали, які то пси! То пси особливої породи і спеціально вчені ганяти вівці. Вони дуже дорогі. Та мене жінка за них зі світу зжене!

— То ото ти так жінки боїшся, що аж тремтиш?! — засміявся хтось.

— Еге, коли б ви її знали, ви б теж тремтіли. Вона генерал у господарстві. Все, що ми маємо, я завдячую лише їй. Вона добра дружина і мати, але у своїй крові має іскру вогню, і біда, як хтось роздмухає оту іскру в полум'я — тікай з хати! Раджу вам не ходити полювати на зайців в напрямку будинку, бо як вона вас там побачить, то ви будете зайцями, а вона мисливцем! — додав він жартома. — Прошу вас всіх, допоможіть мені знайти моїх псів!

— Та де ж їх поночі шукати? Ти краще звернись до поліції та їдь додому, а завтра все буде видніше, як і що. То й ми пошукаємо!

— Я вже був у поліції, і вони їх шукають... А додому мені без псів краще не вертатися. Як дозволите, я пересплю в авті біля вашого табору. А «генерал» хай трохи похвилюється, чому я вчасно не вернувся додому. Бо ж вона думає, що я десь у степу. Я її трохи провчу. А за ніч вона перекажеться, то легше сказати про пропажу псів.

— А що ж ти їй завтра будеш говорити?

— А я вже щось придумую...

З тим і пішли всі спати.

Ранком, невиспаний і похмурий, Джо просив нас нашим автом відвезти його до хати і підтвердити, придуману ним його пригоду, що нібито його авто вчором зламалось, і він в ньому ночував, а коли ранком проснувся, то псів ніде не було. А ми, ніби мисливці, на його прохання привезли його до хати.

Не хотілося нам втручатися в чужі родинні справи, але й шкода було Джо. Не без страху їхали ми до хати. А що, як та «іскра вогню» та перетвориться в «бомбу», то й нам дістанеться?!..

Заїхавши в двір, ми вже здалеку побачили біля хати жінку. Підїхавши ближче, здивувались, бо на балконі стояла гарненька молодиця, обіпершись на поруччя, мило посміхалась. На «вогонь» не було і натяку.

Ми стримано вилізли з авта, хто зна, що ще може статись? Джо, мнуци свого капелюха, почав загикувати:

— Д-д-дороженька моя, с-с-сталося нещастя... Я... я... Тобто авто зіпсувалося і... і... я спав в авті... а-а-а... пси повтікали... Ось люди допомогли мені, і вони підтвердять, що...

Але жінка й далі посміхалась.

— Не вигадуй, не вигадуй, тріпло! Не брешти, коли брехати не вмієш! Я ж усе знаю! — І відчинивши двері до хати, щось гукнула.

В ту ж мить з хати, блискавкою, вискочило двоє псів і з усього розмаху кинулися до Джо. Він, з очима повними сліз, упав на коліна, обнімав і цілував їх, а во-

ни радісно скавчали і лизали йому руки, лице та вуха. Дружина реготала, сміялися й ми. Трохи пізніше, за сніданком та кавою, вона розповіла отак всю пригоду з її боку:

— Загалом Джо добрий чоловік, але іноді, поводитьсь, як школяр, що хоче обдурити вчителя, а це йому не завжди вдається. Коротко кажучи: вчора я побачила, як він чкурнув у бік міста, хоч і обіцяв їхати на пасовисько, і захопив псів. Еге, думаю, коли ти хочеш пити, то не муч псів чеканням в авті. Ось я тебе провчу. Та другим автом майнула за ним, до міста. Нишком забрала псів і поїхала додому. Нехай, думаю, він похвилюється та поважніший стане. Оце і все.

— А що, серденько, чи не налякала я тебе, га? — звернулась вона до Джо.

— Ти янгол, моя дорогенька! Ти ж у мене розумниця! Я не знаю, що я робив би без тебе! Пробач мені, пробач! Я більше не буду, — увивався навкруги дружини Джо.

Наша послуга свідків була більше непотрібна. Попрощавшись з господарями, ми поїхали до табору, залишивши фермерів вирішувати, хто кого обдурив.

— *B i p u i* —

ДО ЧИТАЧА

В цьому зшитку я вірші пишу і пишу,
За рядочком рядочки вкладаю.
Може десь і колись я комусь покажу
Ці рядочки, комусь прочитаю.
Якщо в когось проснулась зчерствіла душа,
В ній слоза чи усмішка майнула
(А це й є основною метою вірша!) —
Значить, ціль я свою досягнула.

БАТЬКІВЩИНІ

Люблю тебе, кохана Україно,
Моя казкова мавко лісова!
Люблю тебе, закована царівно,
Моя ти мріє, чайка степова!
 Лиш ти одна наші серця тримаєш,
 На греблях хвиль суворо — житєвих,
 Лиш ти одна чар-зіллям напуваєш,
 Даєш наснагу у краях чужих.
Ти, ніби човен із вітрилом білим,
Рятуюєш тих, що гинуть у вітрах,
Мов дальня зірка, стелиш ясний килим
Заблуканим на кам'янистий шлях.
 Та прийде час — і геть злетять кайдани,
 Що сковують тебе вже сотні літ,
 Побореш ти пустелі й океани,
 Засяєш сяйвом на весь Божий світ!

ТУГА

Чи вам отак бува? Коли лише на мить
Чи блисне сонечко, чи кущ зашелестить,
Чи вогник десь засяє в далини
І раптом нагада давно забуті дні?..
Мені буває так... В цю нічку, що минула,
В бущі, десь, зозулю я почула.
Кус сіресенька, кус й того не знає,
Що спогади болючі викликає..
Колись давно, ще дома то бувало,
В гаю, над річкою, зозуленька кувала;
Пахнув чебрець, любисток та полинь,
І спів дівочий линув в далечінь —
Про весну й козака, що більше не вернеться,
Про Гриця милого, за ким серденько б'ється,
Та про вогні, що на горі горіли,
Та про садки, що навесні шуміли...
І не було у співі тім зідхання,
Був поклик горлиці до милого кохання.
Весняна ніч всім кров ім хвилювала —
Зозуля й дівчина кували та співали...
Кус і тут. Самотньо, ніби плаче,
Бо не зливається з куванням спів дівочий,
Лиш кукабари сміх у відповідь летить,
Та моє серденько так стогне і болить.
Не бачити вже нам садків квітучих,
Не чути тих пісень палких-дівочих...
І щоб я віддала? Яку пройшла б я путь;
Щоб оту ніченьку хоч раз іще вернуть?!

ДОДОМУ

У вас весна — пробудниця природи —
Принесла сонця зливу золоту;
Потанув сніг на бистрі, буйні води,
Вернулись ластівки, акації в цвіту.

У нас же осінь, хоч і не безлиста,
(Бо квіти тут і взимку скрізь цвітуть),
Приносить роздумів вінок барвистий
Про юні мрії, про життєву суть.

Скільки разів на Приморським Бульварі,
Вдивлялась я в прозору далечінь...
На обрії, в легенькій білій хмарі,
Ввижалося щастя заморських країн.

Тепер, в одній із них, мое життя минає,
В добробуті, в спокою, в тишині,
А на чужому обрії безкраїм
Мій Рідний Край ввижається мені...

ДИТИНСТВА РАЙ

Наше село та прадідівська хата
Часто з'являються в моїх думках;
І дах солом'яний, від років волохатий,
І горобці у стрісі, по кутках.
 Бұзок, шовковиці та груші коло хати,
 Колодязь з барабаном, через зруб,
 Баштан, городи, річка та левади,
 Біля воріт — старий кремезний дуб.
Хрести над банями церкви грають
В передвечірнім сяйві золотім,
І дзвони спокій миру розливають,
Гудуть — бринять простором степовим.
 Надходить вечір синьо-серпанковий,
 Вже за могилу сонечко сіда,
 І пахне дим з кабичок* вечоровий,
 Йде, молоком пахуча череда.
А за рікою, в невеличкій балці,
Розкинула свій табір циганва:
Ковальський дзвін (гучні пісні і танці!)
Дівчат та хлопців в табір зазива.
 Степ за селом розкішний і безкрайї,
 Де біла тирса хвилями біжит...
 О, Батьківщино! Милий Рідний Краю!
 Як за тобою серденько болить!
Біль все життя тихенько в серці нїє,
Та за минулим бідкатись дарма; —
Дитинства рай лиш в спогадах та мріях,
А в дійсності давно його нема.

* Кабичка — плита надворі, змурована з камення.

· АНАЛОГІЯ

Якийсь гудок сумний, далекий,
До мене з вітром доліта.
Ланцюг птахів (ніби лелеки...)
Над головою проліта.
Гудок збудив забуті тіні
Донецьких шахт, могил, степів...
В останній день на Батьківщині
Такий самий ланцюг летів...

РОВЕСНИЦІ — ЗЕМЛЯЧЦІ
(Присвячую Н. А.)

Нас познайомили в обідню пору,
Відразу зав'язалась приятна балачка,
І виявилось (несподівано і скоро),
Що ми ровесниці та ще й землячки.
 Розпочалися спогади про місто,
 Про друзів, про пісні, про школи...
 Згадалися слова з сумної пісні,
 «А молодість не вернеться ніколи»...
Та й не хотілось, щоб вона верталась —
Така зубожена, яку зазнали ми.
Від спогадів наші серця стискалися
І очі наповнялися слізьми.
 Вже вечоріло, кольори мінялись,
 І з гуркотом об скелі били хвилі.
 Всі розійшлися, ми удвох zostалися
 І говорили, говорили, говорили...
Про голод, холод, страхи та страждання,
Про черги у сумній пустій крамниці
Про «Чорний ворон», арешти й заслання,
Про матерів, серця яких із криці.
 Минала ніч, а ми все ще не спали.
 Заграву ми питали у вікні:
 «За що? За що нам юність розтоптали?
 За що життя минає в чужині»?!

ПОДРУЗІ НА БАТЬКІВЩИНУ

Павутиння, мов привид, літає,
Знов настала осіння пора,
А від тебе все вістки немає...
Чи не маєш паперу й пера?
 Чи не маєш ти часу писати?
 Чи не хочеш згадати ті дні,
 Як студенточки, кучо — косаті,
 Обривали бузок запашний.
Як з гіллячкою синього бузу,
Ми, задравши кирпаті носи,
Прямували до хлопців, до ВУЗ'у,
А вдавали: «Ти нас не проси
 ні в кіно, ні на танці, нікуди
 ми не підемо з жодним із вас!
 (А повітря стискало нам груди,
 Як зустрівсь Михась чи Івась).
Нам не треба, щоб хлопці зустріли».
Ми вдавали, що йдемо пройтись.
А серця, мов з гармати палили,
Як котрийсь по дорозі зустрівсьсь,
 Лиця наші вогнем паленіли,
 Очі сяяли й терпили вуста,
 І коліна, і руки тремтіли...
 То ж напевно було неспроста?
Та ж то молодість! Розквіту диво!
То життєвого шляху весна —
І така то невинно-бурхлива,
І безжурна, й весела, й ясна!..
 Часто бачу твої карі очі —
 Сяйво вогників їх золоте.
 Твою вдачу і мрії дівочі
 Не забуду ніколи й піде!
Мої коси вбілила пороша...
Почувань водопілля мене, —
Та твій образ, в душі, завжди ношу!
Чи й ти згадаєш, часом, мене?!

ОДЕСИ

Хтось серце загубив у Сан-Франціско...
Навічно хтось закоханий в Париж,
Душі ж моєї золота колиска —
Одеса-місто... і ні менш, ні більш!
 Не хочу я ні Риму, ні Берліну,
 Ні Лондону, Нью Йорку чи Перу.
 Я хочу моря Чорного перлину —
 Одесу-маму, поки й не помру!
Не зупинити спогадів колеса...
А серце рветься з болю і кричить:
— Верніть мені мою красу-Одесу
И мої неповні дев'ятнадцять літ!

РОЗДУМ НА ПРОГУЛЯНЦІ

Вітер кидає хвилі на берег,
Б'є завзято в вітрила човнів,
А піску та камінчиків шерех
Кличе марииво пройдених днів.

І на мить серцем я завмираю,
Бо не стримати спогадів рій,
У Сіднеї над морем гуляю,
А у мріях в Одесі моїй:

Ось ми вдвох на Приморським Бульварі,
В квітах тонелюбимий куток,
На душі, як на небі безхмарім,
Бо в кишені студентський квиток.

Нам здається, що юність безкрая,
Що горінню не буде кінця.
Кров кипить, водоспадами грає,
Жодній зморшці не вкрити лиця...

А тепер шістдесятка минула
І всі мрії, мов вихор, змела...
Ой, ти молодість, чом промайнула?
В яке море й куди відпливла?!

СЕСТРИ КАТЕРИНІ

Біля догоги бачу я тополю,
Дощем обмита й наче напівгола.
Її побачивши, я так зраділа,
Ніби сестрицю рідну я зустріла.

Гукнула їй: — «Тополенько-тополя!

Чого така сумна ти, напівгола?!»

Тополя шелестом мені відповідала:

«Бо осінь вітром шати обірвала!»

Я в тузі витерла сльозу рукою,
Бо осінь наздогнала й нас з тобою.
Вже не блищать в серцях перлисті роси,
І паморозь вкриває наші коси.

• • •

Та до тополі вернеться весна,
До нас же, сестронько, не вернеться вона!..

• * •

БУЗОК

У моєму дворі є дерева, кущі, є і квіти,
Екзотичні й звичайні, й з далеких заморських країв.
Та мені найдорожчий з усього рослинного світу
Кущик бузу, що вранці сьогодні розцвів.

Він, для серця мого і відрода й моя ніжна муза.

Прохолодний завжди. Глянеш — серце, мов
рана, пече.

Доторкнусь я лицем до пахучої китиці бузу,
А в примружених віях дитинство і юність тече...

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ СТЕП

Степ австралійський, як і наш, безкрай,
І також марииво тече в блакить
І спогадом дитинства серце крає...
Та український степ дзвенить, а цей мовчить.
Немає в нім душі, життя немає,
Усе живе принишло і мовчить;
У норах десь від спеки завмирає
Чи в перепаленій траві десь спить.
І лиш вночі вилазить на поверхню,
Щоб полюванням голод заморить.
А сонце зійде — знову буде спека,
І знову зникне все, і степ мовчить.

* * *

У АВСТРАЛІЙСЬКОМУ СТЕПУ

Безкрайї простір, синій небосхил,
Дорога через степ на сотні миль.
Безмежна далечінь — дитинства рай,
Та австралійський степ не рідний край...
Дорога заколисус, пряма, далека,
Земля розпалена, міраж пливе від спеки.
Серце забилося, сльоза з'явилась знов,
Ніби зустріла першу я любов...
Та ця любов і не горить й не гріє,
Розпалює лиш вогник, що ледь тліє —
Спогад про степ з пахучою травою
Й дитинство, не покрите ще журбою.

МОЇ РУКИ

Я дивлюсь на свої, такі зморені руки:
Висохлі, в зморшках, мов з дуба кора...
Не зчислити їх тисків стрічань і розлукі,
Вже минула й краси їх пора.

Руки, руки, була б голосна ваша мова,
Розказали б багато про щастя й печаль...
Колись були ніжні, як квітка ранкова,
Стали, грубі й шорсткі, немов сталь.

Скільки книжок ви тримали і квітів,
Рукавичок зносили і гарних й простих?
Скільки писали ви ніжних привітів,
Милих і прикрих листів?

Скільки даровано вам поцілунків:
Вдячності, ласки, кохання й прохань...
Скільки приймали ви подарунків,
А скільки згубили надбань...

Скільки разів обіймали ви рідних,
Ірати білизни вам скільки прийшлося...
Скільки підлог перемили ви брудних,
Скільки носити ваги довелось...

Скільки дверей ви відкрили й закрили,
Вікон, кватирок, торбинок, валіз...
Скільки невинних усмішок прикрили,
А скільки ви витерли сліз...

Скільки разів вас обпалював вітер,
Скільки разів обпікало вогнем...
І крем найдорожчий тих шрамів не витер,
Не витре й порізи ножем.

Бідні, колись обморожені, руки
Страшно болять, коли вітер гуде...
Вік додає вам все більшої муки,
Бо старість невпинно іде.

Ніколи не скаржились стомлені руки,
Робили, носили й терпіли ви все...
Тоді лиш закінчаться всі ваші муки,
Коли Бог душу в Рай понесе.

ПОКИНУТА АВСТРАЛІЙСЬКА ХАТИНА

Осінь кинула золото вербам,
Багрецем запалила кущі,
Степ покрила важким сірим небом,
Ронить косі холодні дощі
на покинуту бідну хатину,
Що схилилась самотня, стара,
На пожадливу дику ожину,
Що безжалісно хатку зжира.
Щастя й горе в хатині буюли,
Чийсь мрії й надії плелись...
Роки йшли, проминули, пропали,
Як осінні листи рознеслись.
Відслужила свій час ця хатина,
Але жде ще когось, візира
одинокім вікном з-поза-тину,
Як покинута мати стара.
Не вдивляйся в далеку дорогу,
Бо ж не вернеться юнь молода...
Заросли вже стежки до порога,
А твій слід скоро змиє вода.

ЧЕРЕШНЕВА ПЛАНТАЦІЯ

На кілометри розіслались
Мережі білої фати,
Й до сонця ясно усміхались
Струнки черешневі ряди.
Хотілось пісню заспівати,
Розвіять туги каламуть:
«Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть»...
Та чомусь голосу не стало,
Згадалися лише слова,
Бо затишність садка пропала,
Безмежний розмір зруйнував.
Хотілося, щоб залунала
Дівоча пісня в далечінь,
Та щоб зозуля закувала,
Усім літа рахуючи...
Нема ні пісні, ні зозулі,
Нема й хатини у саду,
Лише легкий серпанок білий
Та бджоли радісно гудуть.

ЯК ОПИСАТИ?

Як описати простір неозорий
Тому, чиє життя минає в горах,
Хто лиш угору направляє зір
І бачить простір лише поміж гір?
Як описать багатому й скупому,
Що світ належить не йому одному,
Що в світі є ще злидні та недоля,
Що безліч людю ще живе в неволі?
Як описати це безжурному щасливцю,
Що не у всіх людей серця із криці,
Що десь з розбитим серцем мучиться бідак...
Як описати це? Навчіть же мене, ЯК?!

... * ...

НЕ ЗАЗДРЮ

Не заздрю тим, хто має дивну вроду,
Кому до ніг кладеться цілий світ;
З віком краса, як камінь, піде в воду
І сліду не лишить, мов пустоцвіт.
Не заздрю тим, що мають мільйони,
Хто є в житті фінансовий мастак;
Вони бездушні, мов хамелеони,
Готові всіх продати за п'ятак.
Не заздрю й тим, що за величність чину
Гризуться, мов собаки за смітник...
Я заздрю тим, що мають Батьківщину,
Родину й друзів, відданих повік.

«ЛІБЕРЕЙШОН»

(Доповідь активістки-«ліберейниці»)

Пані! 75-й рік був «ліберейним» роком!
Він нам, жінкам, свободу всім приніс!
Поставив нас на вільний шлях широкий
Й підніс чоловікам «дулю під ніс»!

Відкрилась нам широкая дорога,
На всі часи, на всі віки!
Час відірватися нам від порога,
Нехай поpróbують без нас чоловіки!

Не мусимо тепер ні прати, ні варити,
Ні пироги, ні тортики пекти,
Ні хату чистити, а ні траву косити,
Хай роблять це самі чоловіки!

Дітей ми можемо із препаратів маги,
(В лябораторіях є застрики такі),
Робот буде колиску колисати!
То нащо ж нам здались чоловіки?!

Ми розірвали кайдани неволі!
Ми й дітям вкажемо усі нові путі!
Ми встанемо!.. Ми зробим!.. Ми не кволі!
Чоловікам до цього й не дійти!!!

Вже рівні нам літали в стратосфери
І в хащах джунглів провели путі!!!
Я встала, та й кажу: Пані! Ось зачинімо
двері...

І поговоримо самі... На самоті...

А що, як на вікні обірветься куртина?

А що, як телевізія згорить?

А що, як спиниться пральна машина?!

Або залізко чи «гердрайер» погорить?!

А що, як кран у кухні зіпсується

Й вода залле всі килими й половики?

Якогось майстра звати доведеться,

А ті ж майстрі — то все чоловіки!!!

А хто ж не любить, з нас, «пайдей» хорошиї,
Як чоловік, вже змучений такий,

Нам покладе на стіл пакунок грошей,
А може й подаруночок який?
Ото ж, пані, я раджу вам звільнитись,
Та не звільняйтеся з усіх боків,
Бо шкода буде, мусимо признатись,
Як втратимо своїх чоловіків!
Не треба нам кричати аж до неба:
«На борсьтьбу не шкода і віків!!!»
Не знаю зже... як ви... А я скажу про себе:
Люблю і гроші, і чоловіків!!!

ПІСЛЯ КОНЦЕРТУ

Багато є у нас усяких ювілеїв,
Відзнак і свят, концертів і чаїв,
Скликаємо для цього комітети
І вибираємо організаторів-голів.
Цей комітет складає всі програми:
Є доповідь, привіти і концерт,
Програмки, оголошення й реклями,
Є хор, солісти і балет.
Звертаються й до мене із проханням
Прийняти участь у концерті тім:
«Шановна пані, ви ж у нас найкраща,
З веселим гумором своїм.
Вам рівної у нас немає...»
І линуть компліменти в унісон.
«Диви, — дивуюся, — ім'я й адресу знають
І пам'ятають навіть телефон!»
Погоджуюсь (замічу безкоштовно),
Готуюсь, вчу, перебираю гори книг,
І виступ мій проходить бездоганно;
Концерт закінчено, глядач затих, —
На сцену бо виходить наш найвищий,
За всіх голів — найбільша голова
І дякує «зіркам» і платним і безплатним,
Але мені... Аж нічогосінько нема...
Ні цента грошей і ніякої подяки...
«Забули, бач, яка ж то в тім біда?!
Та ж ви то знаєте, що ви найкраща,
І рівної до вас у нас нема!»
Не хочу я похвал цих наодинці!
Я хочу, щоб про це довідався й глядач,
Бо оплески — єдина нагорода
За працю, нерви й витрачений час.
В нас є «зірки», що націю б змінили
Із української на іншу будь-яку,
Якби їм хоч би раз не заплатили
І не складали б, до небес, хвалу.
Їм платять і їх завжди вихваляють,

Їм присягаються у вірності повік.
Проте, репертуар їх той же самий
Повторюється завжди, з року в рік.
В наступнім номері, у «Вільній Думці»,
Є вибачення, вдячність і хвала,
Другій, як я забутій, нашій «зірці»,
Про мене ж знов, ані рядка нема.
І не сприймала б я це все з гумором,
Могла б повіситись! А так скажу: «Пардон»!
Нехай в майбутньому організатори забудуть
Мою адресу, прізвище і телефон!!!

ВИШИВАНІ ВЕЧЕРНИЦІ

Запросили мене пані на ці вечерниці
«Вдягніть, — кажуть, — щось вишите, так воно
годиться».

Я ж, на лихо, вишитого нічого не маю,
Та, відставши запрошення, сиджу і гадаю:
«Чому ж мені не вишити, що ж то я — не вмію?
Знайду гарний візерунок і суконку вишию.
Вишивати й мережити, це ж у нас в природі,
За вишивку я виграю усі нагороди».

Накупила полотна я і ниток купила
І чудесний візерунок тижнів за три вишила.
Як у пісні співається: «Червоне та чорне
Переплелось на полотні». Яка я моторна!
Пошила я ту суконку, скоренько наділа,
Як глянула у люстерко, мало не зімліла.
Моя вишивка чудесна, що нею гордилась,
Чомусь була не спереду — з-заду опинилась.
«Ох, лишенько, що ж робити? — мало я не плачу, —
Бо тепер всі нагороди я, напевно, втрачу!
Ні! Ще гра ця не програна!» — до себе гукнула
І вмить задом наперед сукню повернула.
Тепер вишивка спереду, але ж виріз з-заду...
Мусила я звать сусідку собі на пораду.
А сусідка дивилася, охала, зідхала
І тисячі різних порад мені надавала.
А рішили ми ось так: гестку відірвати,
А із залишка спідницю довгу змайструвати.
Змайстрували ми спідницю, вийшла непогана,
Та вишивка на колінах, мов кривава рана!
«Ні, прийдеться знов пороти, — спішиться сусідці, —
Можемо хвартух зробити з цієї спідниці!»
А тільки ми розпороли, як донька у хату:
«Яка гарна скатертина, чи можу я мати?!»
Не змогла я відмовити те прохання доньки,
Лиш скоренько заховала рештки від суконки.

Не знайшла я сили-волі доньці відмовляти —
Всеодно ні нагороди, ні сукні не мати.
Нагороди за вишивку не дісталися мені,
Не дарма сусідка каже: «Числи курчат восени!»
Мені ж, пані дорогенькі, прошу вибачати,
Що мусила без вишивки суконку вдягати.

СОЮЗЯНКАМ

Що Бог створив Адама — всім відомо,
З грязюки, з мулу, з чорної землі,
Трохи води додав, до скріплення соломи,
А може й ще якісь там домішки були...
І не вдмунув би Бог в Адама душу,
Багном би залишився він на вік,
Та вперто Бог сказав: «Зробити мушу
я так, щоб на землі був чоловік!»
І от зробив, пустив у Рай гуляти,
Живи і не працой! Сиди, ходи!
Лиш наказав звірят всіх доглядати
І не чіпати заборонені плоди.
Нудився той Адам в Раю страшенно,
Бо був дурний, як бубон чи, як дзвін.
Покликав він Творця Вселенної
І заявив, що нещасливий він.
«У Вашому Раю звірята всі по парі,
А я самотній, наче той стовпець,
Чи не створили б Ви мені когось до пари,
Вам же це легко, бо ж Ви є Творець!
Не можу сам ні їсти, а ні спати,
І Рай мені не милий самому!»
«О. Кей. — сказав пан Бог, — як хочеш «трабел»
мати,

Я сотворю тобі жону.
Та тільки я, для цього сотворіння,
Найкраще ребро з тебе візьму!»
«Усе беріть, — кричав він з нетерпінням, —
Бо неможливо жити одному.
Я все віддам!» — кричав Адам безтями.
«Та ж не хвилюйся так», — сказав йому Творець.
І, коротко, з реберця білого, без плями,
Вродилась Єва, перший наш взірець.
І, потягнувшись, мило позіхнула,
Пішла повільно по Раю гулять,
Адама теж з собою потягнула.
Без пам'яти він став чимчикувать.

І забрели в куток, де дерево з плодами,
Які заборонив людям Творець.
Єва вчепилася у яблуко руками,
Бо вже і їй ввірвався той терпець.
І хоч Адам казав: «Не руш, небого,
З зелених яблук заболить живіт!»
Єва махнула на перестороги
І вкусила смачно бажаний той плід.
А рештку піднесла Адамові до рота.
І той, скривившись, якось проковтнув.
І не стерпів Творець такого обороту
І їх обох із Раю штурхонув.

Як бачите, ще з початків так повелося,
Що чоловік за жінкою ходив.
То вже пізніше визнать довелося,
Що завжди чоловік перед водив.
Вони кричать, що ми орли, герої,
Провід в житті належить завжди нам!
Нам честь дана, в руках носити зброю,
А тилове майно — місце жінкам!
Нехай кричать, хай хваляться собою.
Нехай вже нас вважають за мітлу.
Один секрет тримаймо між собою —
Найбільший командир не той, що в бою,
А той, що намічає бій в ТИЛУ.

ПІКНІК

Чудовий день, а сонце аж сміється.
Ну хто ж всидить дома в день такий?
Мерщій, до авта дружньо все несеться
І ковдра й бриль, їжа, і напій!
Ми їдем не самі, а з товариством,
Бо завжди веселіше, як гуртом.
І низка авт, мов кольори намиста,
Шикуються в рядочок за двором.
— Куди ж поїдемо? Знову на пляж, на море?!
— Ні, ні, там вітер і пісок. Безліч акул бува.
Сьогодні їдемо в «Блакитні гори»,
Там тінь, дерева й молода трава!
Було в цей день у горах безліч людей,
Ступити ніде всій нашій братві.
Скрізь: на траві, на лавах, люди всюду,
На скелях, за кущами, на землі.
«Їдемо далі! — знов хтось пропонує, —
У ліс, там де ялинки, ягоди, гриби!»
І знов миль 50 подорожує
громада наша. Ось ми прибули.
Знайшли галявину й на килимі барвистім
З кошів наповнених давай все розкладать,
Бо зголодніли на повітрі чистім,
Варене й смажене, давай все уплітать.
Понаїдалися. Хтось ліг відпочивати,
Хтось грає в карти, в шахи, доміно,
Дехто пішов по лісі погуляти,
Не пікнік, а «блаженствіє» одно.
Приємний час минає дуже скоро,
І сонечко ген-ген за обрій йде,
І від ялинок тіні на просторі
Все довші й довші на траву кладе.
Час вже додому. І за п'ять хвилинок
Шеренга авт прямує до села
І перед баром стала на спочинок,
А зарядивши шлунки і мотори,
В веселім настрої шикуюмося в путь...

Але щось трапилось... Ой лишенько, ой горе...
Мотори всі гурчать, а нашого не чуть.
А ні гу-гу собі. Ні звуку, а ні гурку!
Зібрались всі, поради подають:
— Відкрий перед, подмухай в оту рурку,
Та подивись туди, куди бензину ллють!
Дивились, дмухали, воду лили холодну.
Під авто лазили, казали там шкварчить...
І поступово настрій став холонуть,
Друзі крутилися й не знали, що робить.
— Пробачте нам, ми будем вирушати,
Бо все ж таки вже пізня є пора,
А треба ж ще й курей погодувати,
Й докраю змучена вся дівтора.
Один-по-одному всі стали від'їжджати,
Бажаючи, від щирої душі,
Як найскорше «кар» зрепарувати
І вибратися з дикої глуші.
— Ну, що ж, — це чоловік, — вже сонце
закотилось,
Не бачу в темноті ні БЕ, ні МЕ.
Нічого нам другого не лишилось,
Як викликать когось з НРаМе.
Приїхало хлопчисько несміливе,
Дивилось, лазило, а авто все мовчить,
Розводило руками соромливо
І теж не знало, що йому робить...
А час минав. Наблизилась ще постать,
Це поліцай. Питає: «Справа в чім?»
Довідавшись, він заявляє просто:
— Єдиний вихід в випадку таким
Ви завтра звернетесь до гаражу,
На ніч візьміть готель чи караван,
Оце і все. А от тепер пораджу,
Попхати авто трохи, під паркан.
І лише крок попхали до паркану,
Як заревів мотор, немов скажений лев!
Ми з радощів, як діти танцювали
Й прощаючись, рушали з-під дерев.
Вже пізня ніч була, і друзі мирно спали,

А ми ще й досі в авті все тряслись.
Коли до себе в двір ми заїжджали,
На сході вже зірниці зайнялись.
Вас, читачі, я хочу попрохати:
Як станеться комусь, так, як мені,
Не кидайте ви друзів у біді
Й не забувайте АВТО ПХАТИ!

КВІТИ (Жартівлива пісня)

Раз дівчину побачив біля хати,
Червоно-золоту, як маків цвіт,
Нічого не спромігся їй сказати,
Одно лиш слово бовкнув я: «Привіт!»
Вона на мене і не подивилась
І поглядом в мій бік не повела.
І я завмер, а серденько так билось,
Як у циган за возиком мітла.
Щодня я клав їй під дверима квіти,
Щоб здогадалась про мої чуття.
А біля двору мусив все ходити,
Аж поки не почув: «Так, я твоя».
Ну, а тепер лише зосталась згадка,
Як залицялись в молоді літа...
Бо вже в садку в наших дітей, на грядках,
Квітник з чудових квітів розцвіта.
Не забувайте ж дарувати квіти,
Бо квіти є найкращий дипломат
І перекажуть почуття й привіти
Сильніше, ніж мова, у стократ.

ЗІПСОВАНА СИМФОНІЯ (Байка)

Чудесно як у бущі на світанку
Вогненным маком сонце розцвіта
І евкаліпт, у ранішнім серпанку,
Духмяною росою відцвіта.

Різноголоса дивних пташок зграя,
Симфонію природи виграє
І потічок, на арфах водограїв,
Свою мелодію оркестру додає.

Яка краса! Всесильний, Святий Боже!
Отак навічно зупинити б час!
Напевно Рай на ранок цей був схожий!
Лоно природи зачарувало нас.

Та де не взявся грак, як крякнув, небораче,
То всю пташину зграю розігнав.

Крякнув лиш раз, невчасно й не до речі,
Й магічну зачарованість зігнав.

Напевно грак пишався своїм хистом!
Але подумати примусив він мене,
Що так бува й в людей,
Один з великим писком,
Найкраще товариство розжене.

ПІВЕНЬ-ГЕРОЙ (Байка)

В дротяній маленькій клітці	Він як вискочить, кокоче,
Півня принесли сусідці.	Крилами як залопоче!
Кажуть, що він дуже злий,	Пазурями загрибає,
З усіма веде він бій.	На всіх грізно наступає!
І збіглася дітвора	Та як майнув по двору,
До сусідського двора,	Розігнав всю дітвору.
Подивитись, що за звір	Дзюбав їх у литки й п'яти –
Отой півень-багатир?	Мусіли усі тікати.
Всі дивились, дивувались,	Кіт на дерево забрався,
Доторкнутись намагались,	Бо за ним він дуже гнався.
Хлібом-зерном годували,	Пес великий, волохатий,
Ще й водою напували.	Зі страху заліз під хату.
Кіт дряпнути намагався,	Ось він скочив на паркан
А пес гавкав-розривався.	— Ку-ку-рі-ку! Я тут пан!
Він, бідак, не пив, не їв,	В кожній хаті є володар,
Лише щулився й тремтів.	А у дворі Я господар!!!
Сумнів брав, чи півень той	Вже в дворі й душі немає,
Забіяка і герой?	Лиш сам півень походить:
	Ворогів всіх розігнав...
Зжалилась над ним сусідка	Гордим кроком він ступав, —
Й випустила його з клітки.	

Знать боротися не сила,
Як неволя в'яже крила.
Лиш на волі кожен зможе
Показати, що він може!

ПТИЦІ ТА ЛИСИЦІ (Байка)

Курка з півнем одружились —
Всіх сусідів запросили
На весілля погуляти,
Поспівати, танцювати.
Прийшли гуси й герготали —
Молодих поздоровляли,
Щастя й радості бажали
Й подарунки дарували.
Прилетіли качки з річки
Із поля прийшли індички,
А індик бурчав в саду:
«На весілля не піду!
Бо я з півнем посварився
І на курку розізлився!»
Квочка не сама прийшла,
А й курчаток привела.
І горобчики маленькі
Цвірінькали веселенько,
Під цвірінькання гуляли,
Танцювали та співали.
Недалеко ж дві лисички,
Пишнохвості дві сестрички,
З-поза плоту виглядали
І дивуючись питали:
— Що ж ми зле кому зробили?
— Чому ж нас не запросили?
Відповідь дала лелека:
(Курки родичка далека)
— Бо ж ви, сестри дорогі,
Усім птицям вороги!
Ви ж на всіх би полювали
І весілля б розігнали!

МАТЕРІ

Отримала сьогодні з дому лист,
В якому сповістили: «Вмерла мати»...
Я знала, що це станеться колись,
Та не хотілось віри йняти.
А ось і сталося. І скорботна вість
В серці навек залишиться журбою.
Матір не бачила я 38 літ,
В думках вона завжди була зі мною.

Читаю лист, а пам'ять на бігу
Картинно воскреша минулі роки:
Ми, діти, ліпимо бабуню на снігу,
А мама гріє нам померзлі руки.
Рання весна. Раптовий дощ в степу.
Брідок наповнився. Немає броду.
І з пролісками нас, один по одному,
Вона всіх переносить через воду.

З печі тепло заповнює кутки,
До каганця схилилась наша мати,
Навчає нас, як зірки та квітки
На рушнику у хрестик вишивати.
В гуртожитку бувало так не раз,
Що нам, студентам, грошей бракувало;
В найтяжчий день, в нужденний час,
Її пакунки, з дому, рятували.

Навіть тепер, отут, на чужині,
Коли на серці тужно так ставало,
Листи з потіхою приходили в ті дні,
Ніби й вона цю тугу відчувала.
Й до старости (я вже бабуса теж),
Зв'язки душевні наші не губились.
Між нами не було провалів і меж,
Що зараз у родинях утворились.

Вона пішла, як все йде в небуття...
Збагнути тяжко втрату ту болочу.

Бо знаю, до кінця мого життя,
Ніхто вже не заповнить порожнечу.
Прощайте, мамо! Вічно мирно спить,
Прикриті рідною духмяною землею.
Пам'ять про Вас в душі моїй горить
І згасне лиш із смертю моєю.

БАТЬКОВІ

І знову лист — подвійний сміток в хаті,

Бо повторились жалібні слова:

«На цей раз відійшов у вічність тато,

На 45-й день, як мама відійшла».

О, Тату, любий мій, і Вас уже не стало!

Ви з мамою пішли у потойбічний світ

І мій зв'язок із домом обірвали,

Передали останній лиш привіт.

Не пролунає пісня на дозвіллі,

Яку співали часто Ви мені,

Про те, як забілили сніги білі,

Як умирав бурлака в чужині

І побратимів мусив він прохати

В рідне село його перевезти,

В садку вишневім тихо поховати

І всі провини та гріхи простить,

Бо вже не буде він бурлакувати,

По степу міряти верства в верству.

А на тім світі стрінуть батько й мати

І бідного пригорнуть сироту.

І Ваш бурлацький шлях прийшов до краю,

І Ви поховані в рідній землі.

Я ж, одинокий журавель без зграї,

Зламаю крила у чужій імлі.

НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ ІВАСЮКОВІ

З дому пісень так мало було чути,
Та ось з'явилася твоя «Червона рута».
Мов перша ластівка позначила весну —
В серцях збудила казку чарівну.
Твої «Водограй» розбризкував намисто
Шляхетних почувань, криштально-чистих.
Червона ж мальва, з серденька твого
Запалювала всім калиновий вогонь.
Твої пісні летять по всіх країнах,
По горах, по степах та полонинах
І збуджують, бентежать усім кров,
«Бо в кожного лиш раз цвіте любов».

Ще не затих акорд дзвінкої пісні,
Як облетіли світ тужливі вісті:
«Червону руту в лісі хтось стоптав
І крила птахові у леті поламав!
Комусь хотілось, щоб його не стало
І щоб пісні його дзвеніти перестали!
За пісню, лицарство та за любов
Безвинно пролилася його кров!»

О, місяцю, співзмовнику коханців,
Нащо в дорозі ти світив поганцям?!
Чому не вибухнув? Не кинув на них хмари,
Щоб відвернути катові удари?!
Де ж ти гуляв, о, вітерець квітневий,
Що не вберіг від смерти цвіт рожевий?!

Співця нема. Пісні ж його лунають,
Червона рута й мальви не всихають!
І в лісі ріднім мавкам навесні
Він, перелесником, буде співать пісні!
А піде хто у ліс, свій сміток розігнати,
Зможе тихесенько пісням тим підспівати...

Просив він матір спати тихим сном,
Їй мальви залишивши під вікном.
Засни ж, нещасна матінко, засни...
Повік лунатимуть сина твого пісні!

МИКОЛІ СВИДЕРСЬКОМУ
(у 1985 р. — † 22.1.1987)

Микола — братчику, тобі 65!
Гай-гай, як скоро роки проминули!
Здається вчора танцювати вчив малят
Й Тимоша грав в «На перші гулі».
Ніби лиш вчора танцювали «Козака»,
Де повзунок з доріжкою змагались...
Пригадуєш гучного «Гопака»,
З якого курява до стелі підіймалась?!

Я вірю, що в майбутньому, колись,
Хтось у архів загляне випадково
І прочита, як глядачів до сліз
Зворушувало й в драмі твоє слово!
І хоч ролей ніколи ти не знав,
І завжди на сфлера покладався,
Або й від себе тексту додавав,
Проте ні в чім, ніколи не здавався.

А плянів, мрій ти мав, нечисленні снопи,
Одна ідея другу витискала...
І ось 65-тку дістав ти,
А я тебе вже трохи перегнала.

Ну що ж, не плакати ж за тим, що вже
пройшло,
Бо й сльози не повернуть вже минуле...
Мені ж здається, все що є й було
В твоїм житті, тебе не обмануло.

Хто ж може перелічити твої
Заслуги й функції в громадах:
В танках, у школі, в драмгуртку, в пласті,
Чий голос лине з радіо по хатах?!

Хоч часом багатьом на нервах грав,
Зате ж і доброго зробив немало.
Платні та титулів не вимагав,
Але образ тобі чимало перепало.

Повір, з цих пір мине піввіку, може й вік,
Архів переглядатиме якась нова управа

І впевниться: активним був Свідерський Нік,
І мав партнерку, в драмі й гопаку — Фольц Клаву.
То ж за твої за всі 65
Підіймемо чарки, до вінця вже налиті,
Здоров'я й щастя будемо бажать,
Співаючи тобі: «Многії літа»!

СТЕПАНОВІ ХВИЛІ

(В день його виставки 25.7.1981 р.)

Хвилювався Степан Хвиля —
В чужині біда посіла.
Так любив в театрі грати,
Танцювати та співати,
А примхлива Мельпомена
Вигнала його зі сцени:
«Ой іди, — каже, — козаче,
Не на тім коні ти скачеш!
Бо ж я бідна в чужині,
То й не кланяйся мені.
Тут тобі театр не пара,
Не дасть слави й ні доляра.
То ж не мусиш хвилюватись, —
Раджу за малярство взятись!»
І Степан — слухняний син,
До мольберту пересів,
Та й зайнявся малюванням,
Покинувши хвилювання.
А тепер часи прийшли,
Що і славу принесли:
І картини і портрети
В хатах, в університеті!
Права була Мальпомена,
Що прогнала його з сцени,
Коли б цього не зробила
Маляра б ми загубили.
Тепер можемо гордитись
І усюди ним хвалитись.
А я, правду вам сказати,
Рада його привітати.
Хвилька, Хвилька! Вас вітаю
Сил і успіху бажаю!
Щоб Ваш хист прославив світ,
Зичу творчих многих літ!

ЮВІЛЯРУ — Д. НИТЧЕНКОВІ

До Сенді Пойнт доходять вістки пізно,
То ж пізно прилетіла й на цей раз,
І я заплакала, так гірко й слізно,
Що поздоровила невчасно Вас.
Це ж ювілей Ваш був? Велика дата —
Шістдесятп'ятилітня пора...
Та кажуть: «Жити можна починати
У сімдесят, вісімдесят, ет цетера...
Бажаю ще одно шістдесятиліття
Життя та радощів, та творчих сил!
Творіть! Пишіть! Читайте і навчайте!
Будьте учасником великих діл!!
Як Ви підпишетесь, немає в тім різниці:
Зірчастий, Нитченко чи Чуб, чи ще інак,
А головне, щоб творів збільшувалось на полиці
І щоб читав їх старший і юнак.
Ще також зичу Вам здоров'я, миру й щастя!
Яке воно? Не знаю я й сама...
Та люди кажуть, що таке прекрасне,
Як гомінлива ранняя весна.
То прошу, вибачте мені за віршування
І не рахуйте наголосів злих,
Бо це є «колежанські» побажання,
А не для друку, в «Обріях Нових».
Бо і за цю незграбну писанину
Я вже така, як німці кажуть, «Штольц»!
То вже догадуєтесь, хто ця «поетеса»?
Звичайно ж, з Сенді Поінту — Клава Фольц.

ДО 80-ТИЛІТТЯ ДМ. ВАС. НИТЧЕНКА

І знов, як і тоді, — 15 літ назад,
Із «Обріїв» дізналась я, що Ви є ЮВІЛЯТ.
Бо ж знов на Сенді Пойнт дісталась вістка пізно.
І знов заплакала я гірко й слізно
Від прикрості, що побажань моїх
Не надрукують в «Обріях Нових».
80!!! А як горить багаття!!!
Скільки енергії, скільки завзяття!!!
Їй-бо, коли б я не була вже біла
Із заздрості напевно б посивіла!
А так признаюся, Ви приклад є для мене,
І жити й діяти, й не скиглити щоденно.
Отож, бажаю Вам, від «заздрісного» серця,
До сотки круглої триматись з перцем,
чи з часником, чи щоб Ви не ковтали,
Яка різниця що, аби допомагало
Творити, діяти і жити,
І за минулим, бігме, не тужити.
Вперед дивитися! І ще щось побажаю,
(бо віршик мій доходить вже до краю),
Щоб праці Ваші обійшли весь світ!
Бажаю многих творчих літ!!!

ХОРОВІ «БОЯН» У 25-ТИЛІТТЯ

Усі вас отут вітали,
Вам успіху й щастя бажали,
Дозвольте й мені привітати,
Й по-дружньому вас прославляти.
 Боян — наша гордість і слава.
 На святах, концертах, забавах
 Летять його пісні, лунають,
 Серця наші всі звеселяють.
Тим хором славетним керує,
З умінням знавця диригує,
Поважний, відомий всім, наш
Маєстро — Василь Матіяш.
 За п'яном і мила і вірна,
 Дружина його — фрау Ерна,
 Чекає, коли скаже пан:
 «Біте, фон форне ан».
А в тім Бояні так буває,
Що кожен найкраще співає.
І кожен з них зі своїм хистом,
Звичайно, міг бути солістом.
 Тому так частенько буває,
 Що на пробах нікого немає,
 Лиш сам голова управи —
 Пан Чудакевич бравий.
Та маєстро Матіяш відважний
Свою справу трактує поважно,
І удвох, марно часу не гають,
З Чудакевичем хором співають!
 Запросили їх хист показати,
 В «опер-гавзі» колядки співати,
 Вони ж пиво собі попивали
 І де *право*, де *ліво* не знали.
Голова Чудакевич з розп'юки,
Ледве-ледь не зламав собі руки,
Як дзиги усіх повертає,
Де *право*, де *ліво* навчає:

«Де праве плече, там *право*,
Де ліве плече, там *ліво*,
Де право. — направо й звертайте,
Де ліво — назад повертайте!»

Пана голову ніхто не слуха,
Дехто свічкою ніс собі чуха.
І хоч *право* та *ліво* не знали,
Зате добре на сцені співали!

А пані Матіяш нарікас,
Що товстеньку фігуру має,
Бо українці вже пхають з порога
Смачні голубці, борщ та пироги.

Але ж так і в родині буває,
Що хтось та на щось нарікас,
А головне, що всі разом,
Несуть громадський обов'язок.

Летить же пісні боянівські,
У простори чужі — австралійські,
А я крикну вам тричі: «СЛАВА!»
Прихильниця ваша — Фольц Клава.

АВТОРСЬКІ МУКИ

Якось раненько я рішила встати
І вірш про гарний ранок написати.
А в ньому все докладно описала,
як ясне сонечко з-за обрію вставало,
як раптом темна туча небо вкрила
й рясним дощем природу всю обмила.
Та скоро знову сонечко світило
і вимиту природу осінило.
На цьому я свій віршик закінчила
й душі потребу я задовольнила.
Своє ім'я скоренько підписала
і до редакції, мерщій, послала.
Минали тижні, місяці летіли,
З редакції, нарешті, сповістили:
«Шановна авторко! Нас просим вибачати,
Але не можемо ваш вірш надрукувати!
Ваш опис ранку — натуралістичний,
А мав би бути вельми поетичний!
У вас так просто, ...«сонечко вставало»...
В поетів... «ніби кіт, з-за тину виглядало»....
Й це прозаїчно... «небо вкрили тучі»...
Вже краще... «тучі, ніби подрані онучі»...
Побільше метафор та порівнянь уживайте
Й до словника частіше заглядайте,
То й вийде поетично, образно, картинно,
Ну, а у вас то досить примітивно.
І ще раз просимо, щоб нас ви вибачали,
Що вашого вірша не друкували.
Такій ось відповіді не була я рада
І вирішила запитать поради:
Вас, читачі, я хочу запитати:
Котом як сонце буде виглядати,
Чи довподоби вам? І щоб то замість тучі
На небі розліталися онучі?!

Я думаю, Бог знав, як світ творити,
То ж ми не мусимо Його гнівити:
У сонці бачити kota, а в тучі —
Розідрані старі онучі
Нехай собі редактори як хочуть,
А так писати вірші я не хочу!
Дарма, що їх не будуть друкувати,
А я й надалі буду так писати,
Як око та душа сприймають.
Kota з онучами у інших хай шукать!

ЗМІСТ

	Стор.
Замість передмови — Євген Гаран	7
<i>Спогади</i>	
Новий Рік дома	11
Великодній спогад	13
Проводи	17
Життя за нарід	20
Слоник	22
Циганок	25
Старий Самохвал	30
1933 рік	32
Еліксир життя	36
Черга	41
Нещасливе базарювання	45
Косинки-хустинки	47
Антонове життя	51
«Ми молодіє хазяєва землі»	54
Новорічний спогад (з Німеччини)	57
Спогад про М.Т. Рильського	60
Лідія Володимирівна Мацієвська	63
Останній спогад	65
Надії Михайлівні Будник	66
<i>Оповідання та гуморески</i>	
Обережно з мовою	71
Лекція чужоземної мови	73
Курчатко (гумореска)	76
Критик	79
Охоронець традицій	82
Пан інтелігент	84
Ковбаса та чарка	86
Подорож на нараду	90
Історія одного малюнка	93
Співак	96
Ось і таке буває	99
Голова як компютор	101
Розмова між друзями	104
Культурна жінка	106
Жіноча логіка	108
Гостювання	111
Ювілей	114
Черепача	117
Важливе жіноче засідання	119
Жінки шофери	123

Переоцінка власности	126
Яблуня	128
Молодь про життя	130
Пам'ятник	132
Хто кого обдурив	135
<i>Вірші</i>	
<i>Лірика</i>	
До читача	141
Батьківщині	142
Туга	143
Додому	144
Дитинства рай	145
Аналогія	146
Ровесниці-землячці	147
Подрузі на Батьківщину	148
Одесі	149
Роздум на прогулянці	150
Сестрі Катерині	151
Бузок	151
Австралійський степ	152
У австралійському степу	152
Мої руки	153
Покинута австралійська хатина	154
Черешнева плантація	155
Як описати?	156
Не заздрю	156
<i>Гумор та байки</i>	
«Ліберейшон»	157
Після концерту	159
Вишивані вечерниці	161
Союзянкам	163
Пікнік	165
Квіти	167
Зіпсована симфонія	168
Півень-герой	169
Птиці та лисиці	170
<i>Присвяти</i>	
Матері	171
Батькові	173
На вічну пам'ять Івасюкові	174
Миколі Свідерському	175
Степанові Хвилі	177
Ювіляру — Д. Нитченкові	178
До 80-тиліття Дм. Вас. Нитченка	179
Хорові «Боян» у 25-тиліття	180
<i>Замість епілогу</i>	
Авторські муки	182

